

4T BLOC

EL COP D'ESTAT FRACASSAT: RES NO TORNA A SER IGUAL

CAPÍTOL 14.

L'AIXECAMENT MILITAR DEL 19 DE JULIOL I L'ESCLAT DE VIOLÈNCIA A LA REREGUARDA

1. La insurrecció militar del 19 de juliol

A Esparreguera s'hi celebra la seva festa major d'estiu el segon diumenge de juliol. Durant la Segona República, a partir de la instauració generalitzada d'una setmana de vacances pagades, sovint es feien coincidir totes dues coses i així els esparreguerins podien gaudir amb més intensitat d'aquells dies d'esbarjo. El 12 de juliol de 1936 era el segon diumenge del mes i per tant dia de festa major i els actes festius programats per a aquelles jornades es van allargar fins el dijous 16. Quan el dia 17 es van produir els primers moviments militars a Espanya, Esparreguera no havia sortit encara de la ressaca festiva dels dies anteriors i molts obrers, a més a més, encara estaven gaudint dels dies que els quedaven de vacances. Es vivia, doncs, un ambient relaxat i despreocupat. El dissabte 18, arribaven a la vila les primeres notícies del que havia passat el dia anterior a les places africanes i ràpidament es va estendre pel poble un intens ambient d'expectació i temor pels esdeveniments que s'anaven succeint i que no semblaven presagiar res de bo.

L'endemà es van seguir amb fruïció les notícies que s'emetien periòdicament per la ràdio, informant dels combats que s'estaven produint pels carrers de la Ciutat Comtal, mentre que a la vila hi regnava una atmosfera tensa i expectant, però sense que es produïssin aldarulls o desordres d'importància pels carrers o les places. A partir del migdia, es van començar a veure passar per la carretera nacional els primers vehicles que sortien de la capital: en primer lloc, ho van fer els d'aquelles persones que per llur aparença (així ho descriuen alguns testimonis de l'època) fugien de la capital temorosos davant el fet que el cop d'estat havia estat derrotat i buscaven allunyar-se l'abans possible de possibles represàlies; hores més tard, ho farien altres persones conduint tota mena de vehicles, molts dels quals estaven pintats d'una manera més o menys improvisada amb les sigles de diverses organitzacions obreres, principalment amb el distintiu de la CNT-FAI. Al mateix temps, al poble s'hi començaven a organitzar els primers comitès obrers i algunes patrulles iniciaven les seves rondes pels carrers, fins i tot alguns aixecaven unes improvisades barricades una mica rudimentàries a la zona del carrer Barcelona; tot, però, viscut en un ambient de relativa calma entre els veïns i sense enfrontaments violents.

Un cop feta aquesta descripció, potser cal preguntar-nos què havia passat durant les darreres setmanes al país per acabar així. Amb la victòria electoral el febrer d'aquell any de l'anomenat Frente Popular (a Catalunya conegut com a Front d'Esquerrres), grups militars i partits de dretes que no havien acceptat el resultat de les votacions es van començar a mobilitzar per intentar enderrocar el govern sortit de les urnes. Sabem que els principals líders republicans espanyols eren coneixedors de l'existència d'aquests moviments, però no van valorar tota la importància o força que tenien, no se sentien amb prou capacitat com per

barrar-los el pas o no havien valorat prou el suport que l'extrema dreta espanyola acabaria tenint a escala internacional.⁷⁷⁶

La insurrecció militar no va agafar, doncs, desprevingut el Govern de la Generalitat, tampoc era un fet totalment insòlit o que agafés a contrapeu els partits d'esquerres o les forces sindicals obreres. Tots, d'una manera o una altra, havien elaborat els seus propis plans de contingència. Tots coincidien que era imperatiu derrotar els militars revoltats, però discrepaven en l'objectiu final: lluitar pel restabliment de l'ordre i la consolidació del govern del Front Popular o aprofitar l'ocasió per crear l'escenari adient que fes possible avançar en el camí cap a la revolució social. Ara bé, també tenien clar que, encertadament o equivocadament, en un primer moment el que calia fer era esperar que es produís l'aixecament, sense avançar-se als esdeveniments i actuar després en conseqüència.

A Catalunya, tal com mostrava la correlació de forces que hi havia entre els partits polítics i els moviments sindicals i socials d'esquerres i de dretes, era força factible suposar que el cop

776 Per abordar aquesta qüestió, citem tan sols algunes obres d'entre la multitud d'obres editades: Paul Preston (2017), p. 103-115, i J. Casanovas (2008), p. 153-184, totes dues centrades en una visió global del que passava al conjunt d'Espanya. Des d'un punt de vista més focalitzat només en Catalunya, vegeu José Luis Martín (2018), p. 1-10. Un dels darrers estudis centrat quasi exclusivament en aquesta qüestió és el publicat per l'historiador i diplomàtic Àngel Viñas amb un títol molt explícit: *¿Quién quiso la Guerra Civil? Historia de una conspiración*, Editorial Crítica. En aquest llibre defensa la tesi d'una conspiració civil i militar en què els monàrquics volien instaurar a España un règim similar al de la Itàlia de Mussolini amb un rei i un *duce* al poder; per poder dur a la pràctica aquests plans comptaven amb el suport del govern feixista italià (que buscava exercir una hegemonia sobre el Mediterrani occidental) i amb el paper que havien de jugar el general Sanjurjo i Calvo Sotelo. Tots sabem que Calvo Sotelo va morir assassinat pocs dies abans del cop d'estat i Sanjurjo va morir en un accident aeri; tot aquest pla va saltar pels aires tret de l'ajuda italiana, vital durant els primers moments de la guerra, i uns altres protagonistes van prendre el relleu d'aquells que inicialment l'havien dissenyat.

militar fracassaria: les forces públiques d'ordre (guàrdies d'assalt i Guàrdia Civil) es van mantenir lleials al govern de la República i a la Generalitat i la societat civil organitzada (partits i sindicats d'esquerres) eren molt forts i comptaven amb una llarga tradició de lluita i de fortalesa. A l'altre extrem, a part de la força derivada de l'aixecament armat protagonitzat per les forces militars, els grups civils d'extrema dreta a Catalunya eren relativament residuals i amb poca capacitat d'organització i de mobilització.

Molts cops diversos autors s'han plantejat amb més o menys encert la pregunta de qui va derrotar els militars aquell 19 de juliol a Catalunya: les forces d'ordre lleials a la República o els obrers i les forces sindicals que es van mobilitzar en diferents punts de la capital i que malgrat la negativa de la Generalitat a repartir armament entre la població es van enfrontar als militars revoltats amb els seus propis mitjans? Sovint les respostes han tingut més a veure amb el punt de partida ideològic de qui les formulava que no pas amb l'anàlisi dels fets. Cap dels dos grups per separat probablement no ho hauria pogut aconseguir, va caldre la confluència de tots dos sectors per fer-ho possible. Els primers es van mostrar decisius sobretot durant les hores inicials de l'aixecament militar i van aturar els primers moviments de tropes a la Ciutat Comtal; els segons es van anar incorporant progressivament en el transcurs de la jornada a la lluita i van ser protagonistes d'alguns dels enfrontaments cabdals i més heroics contra les tropes revoltades, i, a més a més, van contribuir a crear un ambient fervent i entusiasta a la causa republicana entre la població civil.

A Esparreguera, les jornades del 18 i el 19 de juliol, com hem dit anteriorment, es van viure amb la incertesa lògica del moment, però sense que a la vila s'hi produïssin aldarulls significatius; això sí, els obrers van començar aquell dia una vaga obrera

que s'allargaria fins a final de mes, moment en què es reprendrà l'activitat laboral amb relativa normalitat. L'única força militar present a la vila, la Guàrdia Civil (formada per set guàrdies i llurs famílies), es va mantenir aquarterada però al marge de qualsevol actuació. Poc després, la Generalitat publicaria un decret (21 de juliol de 1936) pel qual concentrava a les capitals de província les forces d'ordre públic de tots els pobles i viles mitjans i petits de Catalunya. A partir d'aquell moment, el destacament de la Guàrdia Civil marxarà de la vila i ja no tornarà en tota la guerra.⁷⁷⁷

La principal conseqüència d'aquella jornada de lluita va ser la profunda alteració en l'equilibri social i polític que va provocar. Tot i que en l'enfrontament amb els militars aixecats en armes contra la República van participar-hi una munió de partits, agrupacions i forces sindicals de diferent signe, va ser la CNT-FAI la força que va capitalitzar la victòria popular, ja que va passar a encapçalar a partir d'aquell moment la reacció a l'aixecament feixista, sense que ningú més pogués oposar-s'hi o actuar com a contrapoder a aquesta formació.

Quatre són els gran vectors que van marcar els esdeveniments futurs de la societat catalana immediatament després de la derrota dels militars i dels feixistes alçats en armes contra la República:

⁷⁷⁷ En un primer moment, la Guàrdia Civil d'Esparreguera va marxar cap a Terrassa. A partir d'aquest punt i a mesura que la guerra va anar desenvolupant-se, cadascun d'ells va anar seguint la seva pròpia trajectòria. L'alcalde republicà d'Esparreguera, en Miquel Galceran, descriu aquells moments de la manera següent: «La Guàrdia Civil va ésser concentrada a Terrassa ben aviat i fou el Comitè, compost de ferrenys antagonistes seus, qui l'evacuà a través les carreteres allavors (*sic*) forrades (*sic*) de controls armats i recelosos de veure un autocar de guàrdies civils armats regularment. Pels que ens encarregàrem no fou un exercici excursionista». Correspondència epistolar mantinguda per l'autor amb en Miquel Galceran entre el juny i el setembre de 1985.

- a) L'esclat de violència que es va produir a continuació del fracàs de la insurrecció. Una reacció violenta dirigida tant contra elements patrimonials, principalment de caràcter religiós, com contra persones acusades d'estar vinculades d'una manera o una altra amb el moviment facciós que volia derrotar la República i que acabava de ser vençut.
- b) La immediata creació de Comitès de Milícies Antifeixistes escampats de manera més o menys autònoma al llarg de tota la geografia catalana. A molts pobles, aquests comitès es van convertir en la nova autoritat local i van arribar a substituir de facto molts cops els propis ajuntaments.
- c) L'inici del procés de col·lectivització de la majoria dels sectors de producció, que va afectar tant les grans empreses com els petits negocis o les explotacions agrícoles.
- d) La reorganització del poder polític, amb la introducció a les institucions (tant les d'àmbit general com les de responsabilitat local) de nous actors: la desaparició, per raons òbvies, d'uns altres i la creació d'un nou equilibri de forces que es mantindrà, si més no, fins el maig de 1937.

De tots aquests aspectes en parlem a continuació i veurem quin va ser el seu reflex o evolució al municipi d'Esparreguera.

2. La violència a la rereguarda republicana. Els esdeveniments a Esparreguera

2.1. Contra la propietat

A Catalunya, com també passava arreu d'Espanya, els actes de violència envers el patrimoni, els símbols religiosos i les persones relacionades amb l'església (sacerdots, membres d'ordres

religioses, monges o seglars) tenien una història que enfonsava les seves arrels molts segles enrere i en la qual estaven implicats la majoria dels grups socials de caràcter popular. No representava, doncs, cap novetat que immediatament després de la derrota de l'aixecament militar comencés, arreu del Principat, una persecució violenta contra l'església, els seus símbols i algunes de les persones vinculades amb aquesta institució.⁷⁷⁸

No hem d'oblidar, per contextualitzar aquest moviment, que tan sols havien passat dues dècades des del darrer episodi de violència anticlerical viscut a Catalunya: la Setmana Tràgica, un dels últims episodis d'aquestes característiques viscuts a Europa. Era, doncs, un succés recent que encara no s'havia esborrat de la memòria col·lectiva i moltes de les persones que acabaven d'enfrontar-se amb els militars fins i tot hi havien participat activament al seu dia. A més a més d'aquesta trajectòria que venia de temps enrere, per a molts dels republicans era del tot evident que l'església havia estat un dels grans valedors de les institucions més ràncies, que mai havia vist amb bons ulls la proclamació del règim republicà⁷⁷⁹ i que sempre havia actuat com un dels frens més poderosos que intentaven obstaculitzar qualsevol temptativa de renovació política i social del país; calia posar-la, doncs, a ull de molta gent, dins el mateix sac que els militars revoltats o els altres feixistes civils que els havien fet costat.

A Esparreguera la violència contra el patrimoni, els objectes i altres símbols de caràcter religiós es va iniciar aviat. El dia 20,

778 Es calcula que al voltant d'un 30 % del total de persones mortes violentament a la rereguarda republicana eren sacerdots, religiosos o monges. En total, van ser 2.441 els religiosos i monges que van morir, tot i els esforços que van esmerçar per evitar-ho moltes autoritats locals o la pròpia Generalitat de Catalunya.

779 I això malgrat que alguns dels seus més il·lustres representants, com ara Casares Quiroga, mai havien amagat els seus sentiments religiosos.

quan encara no feia ni vint-i-quatre hores que havia estat vençuda la insurrecció militar, van començar els saquejos a diversos edificis religiosos i els registres a cases i domicilis particulars, actuacions que es van allargar durant diversos dies: a la taula 14.1 hi podem veure ressenyats tots els edificis religiosos que van patir algun tipus de destrucció o saqueig al llarg d'aquelles jornades.

L'edifici de caràcter religiós més important de la vila era l'església parroquial de Santa Eulàlia i el seu interior allotjava, entre altres objectes de valor, un retaule a l'altar major i un orgue del s. XVII recentment restaurat i que probablement era l'objecte més preuat de tots.⁷⁸⁰ Els actes de pillatge i destrucció de l'església van passar per diverses fases: les primeres quaranta-vuit hores es van concentrar en el saqueig dels objectes mobles que es trobaven a l'interior, la majoria dels quals eren de limitat valor artístic (bancs, taules, cadires, diferents vestits de caràcter litúrgic, algunes imatges, etc.). Molts testimonis presencials dels fets descriuen el que va passar en línies generals de la manera: diversos grups d'esparreguerins d'edats molt diferents anaven traient tota mena d'objectes de l'interior de l'edifici i fins i tot alguns d'ells feien befa de la situació vestint-se amb robes, casulles i qualsevol altra vestimenta d'oficiar missa alhora que parodiaven actes litúrgics; algunes persones van aprofitar l'ocasió per endur-se algun objecte de valor al seu domicili particular amb la intenció, potser, de custodiar-lo o simplement perquè podia tenir

780 Al capítol 9, quan hem explicat diversos aspectes relacionats amb l'actuació municipal, entre altres qüestions hem abordat la polèmica sorgida al voltant de la restauració de l'orgue i si havia de participar o no l'Ajuntament en aquesta iniciativa, fet que va dividir els regidors del consistori.

alguna utilitat per a ells.⁷⁸¹ Inicialment, totes les coses s'anaven apilant a l'exterior del temple; poc després, amb camions o altres vehicles se les enduien al camp de futbol amb la intenció de cremar-les més tard.⁷⁸² Les campanes de la torre de l'església, després de tocar i de ser voltejades insistentment sense solta ni volta durant força temps, finalment es van llançar daltabaix i més tard se les van endur fora de la vila.⁷⁸³ Mentre passava això, la plaça de l'església es trobava envoltada per un grup de nois amb fusells que miraven de posar ordre dins del desgavell general. Malgrat la destrossa general que hem descrit, no s'havia perdut, encara, cap objecte d'un valor patrimonial rellevant: el retaule de l'altar major i l'orgue encara estaven intactes.

Encara que pugui semblar que tot havia estat producte d'una situació caòtica i sense control, el cert és que darrere del que havia passat trobem la voluntat de membres significats de l'esquerra de la vila que havien volgut reconduir la febre destructiva i allunyar-la el màxim possible dels objectes patrimonials de més

781 Algun testimoni oral s'ha referit, per exemple, al fet que algun veí es va endur a casa seva la imatge de la santa patrona de la vila.

782 R. Bardés (1985), p. 28-29, descriu part de l'escena així : «Ara acabo de passar per davant l'església. Espectacle fort i inèdit! Els camions que fan el transport normal de la vila i d'altres de requisats estaven fent una de les carregades d'imatges i guarnits litúrgics. La petita placeta de dessota el campanar està plena d'atuals que resten a disposició de qui ho trobi i vulgui emportar-s'ho [...]. Davant la portallada principal hi ha una gran pila de desferres. Per damunt de tot hi sobresurten confessionalis, imatges mutilades, tàlems, columnes d'altar, robes bordades...».

783 En un escrit fet per l'Ajuntament de Sallent i adreçat a l'alcalde d'Esparreguera amb data 30 d'agost de 1939, per tant, un cop finalitzada la guerra, l'informa que «en un taller de fundició de la misma que los rojos colectivizaron para la construcción de material de guerra, había algunas campanas procedentes de templos parroquiales, pero al aproximarse la gloriosas tropas nacionales se las llevaron de aquí y no se sabe dónde las dejaron». Entre les campanes que hi havia a l'esmentat taller de foneria hi havia les d'Esparreguera.

valor.⁷⁸⁴ Durant les primeres quaranta-vuit hores podria semblar que ho havien aconseguit, però el dia 22 de juliol⁷⁸⁵ sembla ser que membres d'una de les columnes de milicians que anaven en direcció al front d'Aragó procedents de Barcelona, en veure que la gent s'entretenia a treure objectes de l'església per anar-los a cremar fora i que l'edifici encara restava intacte, van decidir calar-li foc, de manera que finalment tots els esforços descrits anteriorment van resultar inútils. La rectoria també va ser cremada en aquella infausta jornada.

En la seva declaració davant el tribunal que jutjava la Causa General d'Esparreguera,⁷⁸⁶ en Faustino Oliver Comas explicarà com va viure i va veure l'incendi de l'església parroquial; la seva declaració serà transcrita de la manera següent: «Sobre las 4 de la tarde del día 22 de julio, cuando se hallaba en su domicilio que está frente a la Iglesia (pl. de Santa Eulàlia, 4), vio varios individuos de paisano desconocidos armados con arma larga, que amenazando a todos los vecinos para que no se acercaran a la Iglesia, los cuales supone que rociaron con benzina el interior de la Iglesia, viéndose inmediatamente como se prendía fuego, después de haber sacado las imágenes, que las llevaron con camiones al campo de futbol de la población donde después

784 En Francesc Closas, secretari de la Unió de Rabassaires aleshores, en una entrevista feta el març de 1985, definia el que va passar amb aquestes paraules: «Tots els esforços de l'Ajuntament havien anat encaminats a evitar la seva possible destrucció. Una de les primeres mesures preses pel Comitè Revolucionari va ser la que quedar-se amb les claus de l'església [...]. Després de diversos estira-i-arroña, durant els quals fins i tot van arribar a encanonar a l'alcalde, van treure de l'església tot el que hi havia al seu interior i se'l van endur al camp de futbol on el van cremar. Tot es va cremar, menys l'orgue, aquest seria cremat dies més tard per uns milicians de fora que anaven de pas per Esparreguera».

785 Altres fonts situen aquest fet el dia 23 de juliol, R. Bardés (1985) p. 30.

786 Peça separada núm. 196, caps 1597, expedient 8 (ANC).

le pegaban fuego, al día siguiente [23 de julio] a la casa rectoral quemando todos los muebles que contenía y destruyendo completamente el edificio⁷⁸⁷ [...]. Con referencia a Puig de Montserrat [es refereix a l'església del Puig] manifiesta que fue saqueada y destruidas las imágenes y retablos todos, entre las primeras una románica de la Virgen del Puig de gran valor histórico y arqueológico». ⁷⁸⁸ En la declaració que farà davant el mateix tribunal, mossèn Josep Crespí Franquesa (rector de la parròquia a l'inici de la guerra) coincidirà en molts aspectes amb la declaració que hem transcrit anteriorment; per tant, podem donar-li força credibilitat. Malgrat el relat que hem exposat anteriorment i que altres fonts atribueixen la crema de l'església a la iniciativa desplegada per un grup de persones armades de fora de la vila que anaven de pas en direcció al front d'Aragó, la veritat és que altres testimonis de l'època,⁷⁸⁹ i la mateixa documentació de la Causa General també ho apunta, asseguren que aquells milicians van comptar amb la col·laboració d'algunes persones de la pròpia vila; probablement no va partir d'ells la iniciativa, però en un moment determinat potser s'hi van sumar.

A part de l'església parroquial i de la rectoria, fets que acabem de descriure amb detall, també van ser espoliades altres

787 En un escrit d'alcaldia amb data 27/07/1939 fa una descripció dels danys causats i els explica així: «destrucción total por incendio de todo el mobiliario y altares. Deterioro notable de las paredes y bóvedas en sus paramentos interiores (calcificación de los elementos pétreos). Destrucción total de un órgano, joya valiosa de talla de madera del s. XVII».

788 En un escrit d'alcaldia amb data 27/07/1939 es diu que a l'església del Puig «fueron destruidos por el fuego tres altares existentes y se produjo un deterioro de las paredes y bóvedas». El relat anterior no fa referència al fet que fos cremada, només saquejada.

789 A tall d'exemple, en Josep Puig n'estava convençut i així m'ho va testimoniar al seu dia (entrevista feta el 8 de febrer de 1985).

esglésies o qualsevol edifici que comptés amb una capella, gran o petita (vegeu tota la relació a la taula 14.1) i que en conjunt agrupaven la totalitat dels edificis religiosos de la vila. Van patir saquejos i/o cremes parcials: l'església de la Colònia Sedó, l'església del Puig (anteriorment ja ens hem referit a aquest fet en la transcripció del relat que havia fet en Faustino Oliver), com també la capella del cementiri municipal i algunes tombes que comptaven amb detalls ornamentals de caràcter religiós. Segons O. Dueñas,⁷⁹⁰ el 25 d'agost (per tant, pràcticament un mes més tard dels fets descrits anteriorment) una patrulla d'Olesa es va desplaçar als afores de la vila per saquejar i profanar els sants que hi havia a l'ermita de Sant Salvador de les Espases i el seu retaule gòtic, i, finalment, també van anar a la capella de la masia de Can Tobella, on van fer malbé les imatges religioses que hi havia a l'interior.⁷⁹¹

Un edifici que també va ser saquejat, tot i que no era directament religiós, però que des de finals del s. XIX estava en mans dels monjos de Montserrat, va ser la masia de Can Castells.⁷⁹² Can Castells era un gran mas, ubicat a uns 4 km en direcció nord-est del nucli urbà de la vila, on el 1936 vivia de manera permanent una comunitat formada per vuit monjos benedictins i cinc

790 O. Dueñas (2007), p. 80.

791 Tant la masia de Can Tobella com l'ermita fortificada de Sant Salvador de les Espases pertanyen administrativament al municipi d'Esparreguera, però, a causa de les dificultats històriques de comunicació entre les dues ribes del riu, tradicionalment havien mantingut més contacte i la seva vinculació amb la població d'Olesa era molt més gran que la que hi havia amb Esparreguera. Aquest fet serà especialment rellevant en el cas de Can Tobella, ja que durant dècades serà un reducte molt actiu del moviment tradicionalista i explica en part per què aquest grup serà tan influent en la vida local d'aquell municipi.

792 Recordem el que hem explicat sobre aquest mas al capítol 2, en què parlem de la propietat agrícola, i al capítol 10, en què ens referim als conflictes laborals que van tenir lloc en aquesta propietat poc després de la proclamació de la República.

seglars (un mestre i quatre jornalers dedicats a les feines agrícoles). A part de l'explotació agrícola de les terres del mas i de ser un espai dedicat a la formació de futurs monjos o de descans per a uns altres, era també el lloc on s'elaborava el tradicional licor de l'abadia (conegut per tothom amb el nom d'Aromes de Montserrat) que més tard es va vendre arreu de Catalunya, per la qual cosa emmagatzemava a les seves bodegues una gran quantitat de botes de vi.

L'1 d'agost, segons el relat que fa dels fets en Ramon Bardés,⁷⁹³ un grup de persones d'Esparreguera i Olesa, entre les quals hi havia alguns treballadors del mateix taller de fusteria on el senyor Bardés treballava, van anar a Can Castells i van saquejar tot el que van voler i es van endur tot el que van poder: «portaven bots, càntirs, cantimplors i ampolles plenes del licor montserratí que allà s'hi elaborava [...] els més previsors ja hi anaven amb grosses garrafes car han obert les aixetes de les botes i dipòsits i tothom qui volia omplia del doll que es vessava pel sòl». Quan això va succeir, al mas hi era present en Joan Puig i Ferrer, comissari de la Generalitat encarregat de la custòdia dels béns del monestir, que els increpava, amb no gaire èxit vistos els resultats, dient-los: «Germans! No ho malverseu! Penseu que això és del poble! Feu-vos càrrec que també és vostre! Germans: us ho demano per Catalunya».⁷⁹⁴

793 R. Bardés (1985), p. 32.

Segons consta a la Causa General va ser el dia 23 de juliol, però la veritat és que a la instrucció de la causa a aquella data s'hi atribueixen tots els fets vinculats amb la crema o destrucció de béns religiosos d'Esparreguera; no li dono, doncs, gaire credibilitat.

794 Carles Gerhard (1982) va explicar les seves vivències com a comissari de la Generalitat (va substituir l'agost d'aquell any el primer comissari, Joan Puig) en un llibre de memòries. En aquesta obra hi trobem també una descripció dels fets passats a Can Castells (p. 66 i 67), tot i que els fets descrits no els va viure ell en primera persona.

Un altre dels edificis afectats va ser el del carrer de Baix, 8, on es trobava el convent-escola de les germanes dominiques;⁷⁹⁵ una comunitat formada per quatre religioses, una mestra seglar i quatre serventes o minyones. L'edifici, a part d'allotjar aquesta comunitat, també comptava amb diverses aules destinades a l'ensenyament de noies de la vila. La capella i algunes de les dependències privades de les religioses dominiques foren saquejades, però l'edifici fou en la seva major part respectat i uns mesos més tard es reprendrà en les seves instal·lacions l'activitat docent, aquest cop com a escola pública de la Generalitat.⁷⁹⁶

Finalment, el darrer edifici vinculat amb l'església i que també va patir els efectes dels pillatges va ser el local del Patronat de la Joventut, situat al carrer Antoni Sedó, 76. No era un edifici estrictament religiós, però la seva vinculació amb la parròquia era més que evident. A part de l'edifici pròpiament dit, també van ser perseguits molts dels joves vinculats al Patronat, fins a l'extrem que alguns d'ells van ser assassinats, tal com podem veure més endavant.

A part dels edificis religiosos, o dels estretament vinculats amb l'església als quals ens hem referit anteriorment, també van ser registrades nombroses cases particulars, principalment a la recerca d'objectes de culte (imatges, quadres, etc.)⁷⁹⁷ o d'arma-

795 Vegeu la descripció de l'edifici i les seves dependències que hem fet al capítol 5.

796 La descripció d'aquest canvi la fem al capítol 26, dedicat a l'ensenyament durant l'època de la guerra.

797 A la Causa General hi trobem algunes declaracions il·lustratives al respecte. En la seva declaració, en Joan Romogosa Termes, un dels grans propietaris de la vila, diu «que vinieron a hacer un registro a su casa aproximadamente a principios del mes de agosto de 1936, llevándose todos los cuadros de Santos que había en la casa a los cuales les prendieron fuego frente a la casa en la calle y una vitrina con un santo Cristo de cristal la vitrina y el santo Cristo de madera, que también fueron pasto de las llamas». N'hi ha d'altres, però totes més o menys descriuen fets similars.

ment amagat, que quan va ser trobat va ser immediatament requisat pels membres del Comitè de Milícies Antifeixistes local.⁷⁹⁸

En aquest context, considerem que paga la pena destacar l'ocupació d'algunes cases particulars que després van ser destinades majoritàriament a altres usos: passarien a ser noves dependències municipals o van ser utilitzades per forces sindicals o polítiques del municipi (vegeu la taula 14.2).

Els propietaris d'aquests edificis o cases eren els amos de terres agrícoles, d'alguns masos o cases rurals i, en alguns casos, també posseïen nombroses finques urbanes, de manera que tots ells vivien de les rendes que els proporcionaven unes o altres propietats. Alguns d'ells tenien la seva residència a Esparreguera, però d'altres vivien fora, bàsicament a Barcelona.⁷⁹⁹ La propietat que va ser més respectada va ser la de la família Romogosa, probablement perquè, malgrat ser una de les més riques de la vila, mai havia mostrat públicament la seva oposició a la República.⁸⁰⁰

798 En altres ocasions ja ens hem referit al fet que hi havia armes a diferents cases particulars de la vila, en mans de membres de sometent, de caçadors, etc. La recerca d'aquestes armes ja havia estat objecte d'anteriors intervencions, com, per exemple, arran dels fets d'octubre de 1934, en què es van elaborar alguns llistats. En una relació que porta el segell de l'Ajuntament, però sense data (tot i que es troba en una carpeta de l'any 1938), hi ha un llistat de persones amb l'armament i la munició que tenien. En total, hi ha comptabilitzades quaranta-dues armes, la majoria són escopetes de caça de dos canons del calibre setze; també hi ha comptabilitzat algun revòlver (a nom de Rossend Almirall, una de les persones assassinades els primers dies de la guerra). En total, podem considerar que hi havia prop d'un centenar d'armes i fusells repartits entre diferents cases particulars de la vila.

799 Recordem el que hem explicat al capítol 2 i com des de finals del s. XIX una part important de la propietat agrícola passarà a mans de rendistes de fora de la vila.

800 En els informes fets per la FET i les JONS es diu de Francesc Romogosa que «nunca hizo nada por las derechas, no quiso formar parte del Somaten y tampoco quiso ingresar en la CEDA, próximo a la Liga».

Taula 14.1. Edificis religiosos saquejats i/o confiscats

EDIFICI, CASA O MAS	Propietari	Edifici destinat a...	Breu descripció dels fets	Valoració econòmica dels desperfectes
Església parroquial	Bisbat de Barcelona	Magatzem: lletya, vehicles, queviures, etc.	Crema total de l'església i dels objectes de culte. Les campanes se les van endur.	300.000 ptes.
Rectoria	Bisbat de Barcelona	Enderrocat, inservible	Crema total de la casa i de l'arxiu parroquial.	30.000 ptes.
Església Colònia Sedó	Manufactures Sedó, SA	Magatzem	Crema d'objectes de culte. Edifici cremat parcialment.	12.000 ptes.
Església del Puig	Bisbat de Barcelona	Sense cap ús específic	Saqueig i crema d'objectes de culte (talla romànica verge del s. XII). Església cremada.	20.000 ptes.
Ermita de Sant Salvador de les Espases	Bisbat de Barcelona	Sense cap ús específic	Saqueig i crema d'objectes de culte i del retaule.	12.000 ptes.
Can Castells	L'Agrícola Regional, SA (Monestir de Montserrat)	Confiscat i usat com a col·lectivitat agrícola	Saqueig d'objectes religiosos i també de productes agrícoles emmagatzemats.	35.000 ptes.
Convent germanes dominiques	Comunitat religiosa	Escola pública	Saqueig i crema d'objectes religiosos.	20.000 ptes.
Capella del cementiri	Propietat municipal	Sense cap ús específic	Saqueig i crema d'objectes religiosos i dels ornaments d'algunes tombes.	20.000 ptes.
Local del Patronat de la Joventut	Societat del Patronat	Magatzem Conselleria d'Agricultura	Saqueig i crema d'objectes religiosos.	14.500 ptes.

Font: Causa General, peça núm. 196, caps 1597, expedient 8, AHN; codi de referència ANC1-1-T-6826 (Generalitat, Presidència, Defensa, confiscacions).

Escrit d'alcaldia amb data 27/07/1939 en resposta a un qüestionari enviat des del Ministeri de Governació, AME.

Taula 14.2. Edificis particulars saquejats i/o confiscats

MASIA O CASA	Propietari	Edifici destinat a...	Breu descripció dels fets	Valoració econòmica dels desperfectes
Can Comelles	Juli Alcalde Gómez (Barcelona)	Sanatori municipal i hospital	Casa confis- cada. Tant la capella com el mas van ser saquejats.	10.000 ptes.
Can Tobella	Concepció Barberà (vídua Magí Tobella)	Explotació agrícola	La capella annexa al mas va ser saquejada.	
Can Cordelles	Fr. Xavier Fontcoberta (Barcelona)	Casa i terres confiscades (col·lectiviza- ció agrícola)	Casa de camp saquejada.	16.400 ptes.
Casa a la vila c/ Montser- rat, 7	Josep Mas Freixas (Esparreguera)	Oficines i despatx PSUC i UGT	Casa confisca- da. Propietari de trenta-tres pisos en arren- dament.	5.000 ptes.
Casa a la vila c/ Antoni Sedó, 45	Josep M. Marimon (Esparreguera)	Seu de les conselleries d'Agricultura, Cultura i Assis- tència social	Casa saqueja- da i confiscada. Gran propietari urbà i rural. Morí a Barcelo- na el 1937.	50.000 ptes.
Casa a la vila c/ de Baix, 22	Joan Romogo- sa Termes (Esparreguera)	No ens consta cap nou ús	Propietari de Can Rial i de dotze pisos arrendats a la vila.	
Casa a la vila c/ J. Anselm Clavé, 19	Consol Palla- rès Rufí (Sentmenat)	En mans de la CNT, seu de la col·lectivitat agrícola	Casa saqueja- da i confiscada. Rendista i pro- pietària d'onze pisos. Antiga casa pairal Can Vinyals.	6.000 ptes.
Casa a la vila c/ Laureà Miró, 26	Dolors Martí de Rocafort (Tortosa)	Comitè de Sanitat. En estudi ubicar-hi la futura escola de música.	Casa saqueja- da i confiscada (Can Pasqual). Gran propietà- ria rural.	80.000 ptes.

(continua)

MASIA O CASA	Propietari	Edifici destinat a...	Breu descripció dels fets	Valoració econòmica dels desperfectes
Casa a la vila pg. Fr. Macià, 31	Partit Republicà Radical d'Esparreguera	Conselleries de Defensa, Treball i Obres Públiques	Casa confiscada. Era la seu del PRR d'Esparreguera.	
Casa a la vila c/ J. Anselm Clavé, 17	Bonaventura Crusells (Esparreguera)	Teatre La Unió (CNT)	Antic edifici de la societat L'Estrella.	
Casa a la vila c/ Bruc, 4	Maria Ramon Dardiña (Barcelona)	Edifici requisat per la Generalitat, brigada antifeixista	Caserna Guàrdia Civil.	
Balneari de La Puda	M. Teresa Garriga (Barcelona)	Acollida de refugiats	Durant tota la guerra s'hi van acollir centenars de refugiats.	

Fons: Causa General, peça núm. 196, capsa 1597, expedient 8, AHN; codi de referència ANC1-1-T-6826 (Generalitat, Presidència, Defensa, confiscacions); padró 1936, AME.

En conclusió, de la relació de pisos i cases de camp requisades se'n pot inferir que:

- Tots els actes de saqueig es van fer en un període de temps curt, entre el 20 de juliol i fins a començaments del mes d'agost.
- Els edificis més afectats per les confiscacions i saquejos, deixant de banda les propietats de l'església a les quals ja ens hem referit anteriorment, estaven en mans de grans propietaris rurals i de finques urbanes, és a dir, responien clarament al perfil de propietaris rendistes.
- Les masies i cases de camp d'Esparreguera en el seu conjunt no van ser ocupades ni requisades, només algunes: Can Comelles, Can Cordelles, Can Castells i Can Estruch Vell. La resta van continuar sent explotades pels masovers que hi vivien amb anterioritat.

— També van ser confiscats els locals d'aquelles associacions més vinculades als partits i grups de dretes o a l'església. Això és el que va passar amb l'entitat recreativa de L'Estrella,⁸⁰¹ el local social del Partit Radical o l'edifici del Patronat de la Joventut.

Per concloure aquest punt, val a dir que, en coherència amb l'actitud que des del primer moment havia evidenciat la Generalitat, des de l'inici es va mostrar molt proactiva de cara a evitar la destrucció del patrimoni o la pèrdua de vides. Pocs dies després de la derrota de l'intent d'insurrecció militar, va signar el decret de 24 de juliol de 1936 de constitució de comitès de salvament a cada localitat de Catalunya, amb la finalitat de preservar la conservació dels edificis públics i dels objectes considerats patrimoni del poble. Malauradament, com hem vist anteriorment, a Esparreguera no es va estar a temps de preservar l'orgue renaixentista de l'església, la talla romànica de la Verge del Puig o l'arxiu parroquial.

801 Recordem el que hem explicat d'aquesta societat al capítol 6.

La Publicitat, 16/09/1936, p. 2: «havent quedat dissolta la Societat L'Estrella, el cafè de dita entitat ha quedat obert al públic sota control de la CNT i amb el nom de La Unió».

Taula 14.3. Morts violentes a Esparreguera el juliol i l'agost de 1936

Nom i cognoms	Edat el 1936	Professió	Lloc naixement	Filiació política i càrrecs públics	Data mort	Lloc on va morir	Observacions
BROS TORRES, Ferriol	31	Xofer (empresa familiar)	Esparreguera	PRR i some- tent	30/07/1936	Pont Magarola	Molt implicat repressió fets oct. 1934. Germà d'en Magí.
BROS TORRES, Magí	39	Xofer (empresa familiar)	Esparreguera	PRR i some- tent	30/07/1936	Pont Magarola	Molt implicat repressió fets oct. 1934. Germà d'en Ferriol.
CASSELLVÍ CASSELLS, Rosend	41	Dirigia l'escorxador	Esparreguera	PRR i some- tent Regidor 1931-34	29/07/1936	Carretera a l'alçada de La Creu	Implicat repressió moviment obrer i fets oct. 1934.
MAS PERMANYER, Jaume	53	Espardenyer comerç c/p	Esparreguera	PRR i some- tent	20/08/1936	Carretera Collbató a Monistrol	Molt vinculat amb l'església i el Patronat.
MASAVEU PUIG, Josep	23	Obrer tèxtil (Ind. Olesa-na)	Província Lleida	Mem- bre Pa- tronat i fejo- cista	06/08/1936	Carretera Olesa a Vacarisses	Detingut a Olesa i mort juntament amb altres d'Olesa.
MERCADER GUÀRDIA, Antoni	56	Sacerdot	Barce- lona		26/07/1936	Collbató (La Noguera)	Era el mossèn de la colònia i mestre de l'escola de nens.
MESTRES MARTÍ, Miquel	24	Ebenista (per a Pere Ollé)	Esparreguera	Mem- bre Pa- tronat i fejo- cista	20/08/1936	Al carrer població	El seu patró, Pere Ollé, també serà mort.

(continua)

Nom i cognoms	Edat el 1936	Professió	Lloc naixement	Filiació política i càrrecs públics	Data mort	Lloc on va morir	Observacions
OLLÉ VI-NYALS, Pere	41	Fàbrica de mobles	Esparreguera	PRR i some- tent Regidor 1934- 36	23/08/1936	A Barce- lona (Pedral- bes)	Fuig d'Es- parreguera el dia 20 d'agost cap a Barcelona, en veure detenció d'altres companys.
SER-RADÓ CURA, Josep	64	Pregoner de la Colònia Sedó	Vilanova i la Geltrú	PRR i some- tent	15/08/1936	A prop de Can Castells	Home de confiança de la família Sedó.
SOLÀ GAS-CÓ, Valentí	24	Fornet (forn de Cal Baldiró)	Esparreguera	PRR i some- tent del Pa- tronat i fejo- cista	20/08/1936	Ermite- ria La Salut (Collba- tó)	Un dels quatre membres del Patronat i fejo-cistes morts.
TORRES SOLER, Joan	39	Terrisser (negoci propi)	Esparreguera	PRR i some- tent	20/08/1936	Ermite- ria La Salut (Collba- tó)	Era presi- dent de l'entitat L'Estrella.
TRAVÉ POL, Josep	21	Escrivent (Ind. Olesa-na)	Esparreguera	Mem- bre Pa- tronat i fejo- cista	06/08/1936	Car- retera d'Olesa a Vaca- risses	Detingut a Olesa i mort juntament amb altres d'Olesa. El seu pare era regidor del PRR.

Fonts: Causa General, peça núm. 196, caps 1597, expedient 8, AHN; correspondència 1939-40, escrit amb data 25/02/1938, AME; J. Parera (2006), p. 122-123; R. Bardés (1985), p. 32, 35, 37 i 39; O. Dueñas (2007), p. 92 i seg.; J. M. Cobos i M. Ollé (1989), p. 81-82.

2.2. Contra les persones

Pel que fa a la violència exercida contra les persones, malauradament també va començar força aviat. Durant el temps que va durar la guerra a Catalunya, a la rereguarda hi van morir 8.352 persones, de les quals un 95 % van morir fruit d'actuacions extrajudicials.⁸⁰² La majoria de totes les morts es van produir durant els primers mesos de la guerra i es van adreçar contra els religiosos⁸⁰³ o persones acusades de col·laborar amb el feixisme, tot i que en determinats moments (com, per exemple, arran dels fets de maig de 1937) també van ser mortes persones que eren membres d'organitzacions antifeixistes, però, en aquest cas, com a resultat de la lluita interna entre elles.

Per al conjunt de Catalunya, aquest nombre de morts significava en xifres relatives el 2,9 per mil de la població total de Catalunya. Tot i la importància d'aquestes dades de caràcter global, podem constatar que entre els diferents territoris es van produir notables diferències, la qual cosa ens indica que a part d'unes causes de caràcter general (reacció al cop d'estat militar, anticlericalisme secular, desigualtats i injustícies socials i de classe, etc.) també van comptar en el desenllaç final altres motius específics propis de cada territori, comarca o fins i tot municipi. Aproximar-s'hi i intentar identificar-los és una tasca que paga la pena de fer, per així entendre la complexitat de tot el moviment representiu desfermat a la rereguarda.

802 Podem consultar totes aquestes dades a: J. M. Solé Sabaté i J. Villarroya (1989), V. Hurtado i d'altres (2010) i J. Barra (2018).

803 Com ja és conegut, els religiosos i les monges van ser el col·lectiu més perseguit, fins al punt de significar el 30 % del total dels morts.

A escala comarcal, les diferències seran notables.⁸⁰⁴ Trobem comarques on els actes violents van ser molt nombrosos i van provocar un elevat nombre de persones assassinades (a la Terra Alta l'índex de morts va pujar fins el 10,6 per mil; al Segrià la taxa va ser del 6,33 per mil;⁸⁰⁵ o al Priorat, del 5,96 per mil), mentre que en altres comarques les taxes de mortaldat van superar per poc l'u per mil o fins i tot van ser inferiors (Pallars Subirà, 0,89 per mil; Baix Empordà, 1,81 per mil; o el Vallès Oriental, 1,87 per mil). La comarca del Baix Llobregat es va situar a la franja baixa, fins i tot inferior a la mitjana de Catalunya, amb una taxa de morts del 2,2 per mil. Podríem pensar, doncs, que la repressió que es va viure en aquesta part del territori català va ser relativament minsa, i en part aquesta conclusió és certa, però si fixem la mirada en cadascun dels diferents municipis observarem que hi ha força diferències. Podem identificar localitats baixllobregatines on no es va produir cap mort (Begues, Vallirana o Sant Just Desvern, entre d'altres) o amb mortaldats molt baixes (Sant Andreu de la Barca, amb el 0,99 per mil, Sant Boi, amb el 0,67 per mil, o Cornellà, amb el 0,71 per mil, per posar-ne alguns exemples); mentre que en altres localitats s'hi van registrar fins a quaranta morts, o, en xifres relatives, percentatges que s'enfilaven fins el 8 per mil (com és el cas del Papiol). Entre les viles de la comarca on identifiquem un nombre més elevat de morts és

804 Totes les dades que a continuació exposem són d'elaboració pròpia a partir de les dades demogràfiques de l'Idescat i de la relació de morts que ens proporciona la tesi doctoral de J. Villarroya (1988), entre d'altres.

805 A la comarca del Segrià, la seva capital, Lleida, va destacar per ser la vila més gran de Catalunya amb un nombre més elevat de morts, fins al punt que mereix un estudi específic. De l'excepcionalitat del que va passar allí n'és una mostra el viatge que farà el conseller Tarradellas a la capital del Segrià un cop format el nou govern de la Generalitat a finals del setembre de 1936.

paradigmàtic el cas d'Olesa de Montserrat; és un cas estudiat amb detall per l'historiador Oriol Dueñas⁸⁰⁶ i presenta el nombre, en termes absoluts, d'individus assassinats més alt de la comarca (trenta-vuit persones mortes), i en xifres relatives es troba en segon lloc, amb una taxa del 5,6 per mil. Per a nosaltres resultarà especialment il·lustratiu aquest cas per la seva proximitat geogràfica amb Esparreguera i pel fet que totes dues poblacions han compartit nombrosos processos històrics des de força segles enrere.⁸⁰⁷ Ens interessa, doncs, comparar l'evolució viscuda per tots dos municipis i procurarem identificar les causes que ens ajudin a explicar les seves similituds o diferències. D'aquest estudi, potser, en podrem inferir alguns aspectes que contribueixin a entendre millor el relat de la violència viscuda a la rereguarda de Catalunya.

A la taula 14.3 hi trobem identificats els dotze veïns d'Esparreguera assassinats, la mort dels quals podem atribuir a causes directament relacionades amb la seva vinculació amb aquest municipi. Hi ha altres esparreguerins (nascuts o veïns d'aquest municipi) morts també en aquest context de violència, però que, com explico més endavant cas per cas, per diferents causes no he cregut adient incloure'ls en aquest llistat.

Observant aquesta taula, en primer lloc podem veure com les dues terceres parts dels morts havien estat militants o en alguns casos fins i tot regidors en representació del Partit Radical d'Esparreguera. La formació lerrouxista va ser minoritària a Catalunya durant la Segona República, tot i tenir un pes més rellevant en l'àmbit espanyol. Ara bé, en el context propi d'Esparreguera,

806 O. Dueñas (2007).

807 Si ens remuntem a l'estudi de les bases de les seves estructures econòmiques i socials, cal mirar J. M. Cobos (2006).

era la força dominant en l'àmbit de les dretes, tal com hem vist al capítol 12; a més a més, totes les persones mortes afiliades al PRR eren membres del sometent. No trobem, en canvi, cap persona assassinada a Esparreguera entre els militants de la també conservadora formació política de la Lliga,⁸⁰⁸ tot i que a la nostra població representava una força minoritària, en el conjunt de Catalunya era el partit hegemònic de la dreta i va ser una de les formacions polítiques que més va patir la repressió.

Si observem el perfil de les persones mortes amb més detall, entre el grup de militants del PRR assassinats veurem que de tres d'ells (els dos germans Bros Torres i l'exregidor Rosend Castellví) les fonts en citen explícitament la seva participació en la repressió posterior als fets d'octubre de 1934⁸⁰⁹ com una de les principals causes que van provocar el seu assassinat. A més a més, i creiem que no és un detall sense importància, aquestes fonts descriuen els germans Bros com «molt de dretes» (paraules textuais), un qualificatiu que no es farà servir per a cap altra persona més.

Tots aquests comentaris que podem extreure de la lectura de la Causa General coincideixen amb les observacions que testimonis orals de l'època ens van fer al seu dia, i que indiquen que l'actitud adoptada per alguns vilatans davant la repressió exercida després del fracàs de la revolta de l'octubre de 1934 va marcar força la trajectòria posterior; com també el fet de referir-se als dos germans Bros com dues de les persones més extremistes (en el sentit de més properes a l'extrema dreta) del municipi.⁸¹⁰

808 Alguns dels militants o regidors per la Lliga també van haver de fugir o amagar-se (per exemple, el regidor Francesc Subirana ens va explicar que va estar amagat a casa seva durant més d'un mes), però el cert és que cap d'ells va ser mort.

809 Recordem el que hem explicat sobre com es van viure a Esparreguera els fets d'octubre de 1934 i les seves conseqüències entre molts convilatans.

810 Aquest tipus d'observacions les van fer testimonis de l'època com ara Miquel Galceran, Ramon Jiménez, Josep Puig o Francesc Closas, entre d'altres.

L'altre grup de vilatans assassinats que com a col·lectiu també mereix un comentari ad hoc és el format per persones del Patronat de la Joventut i membres destacats del moviment fejecista local.⁸¹¹ A tot Catalunya van ser més de tres-cents els membres d'aquest moviment juvenil que van ser morts durant els primers dies després del fracassat cop d'estat; una xifra gens menyspreable i que ens indica que va ser un dels col·lectius sobre els quals els grups més radicals de l'esquerra havien fixat la seva mirada. A Esparreguera van ser quatre les persones membres d'aquest moviment, totes elles força joves (entre els vint i els vint-i-quatre anys), que van ser mortes al llarg d'aquelles luctuoses jornades. Dos d'ells, en Josep Masaveu i en Josep Travé, treballaven a l'empresa tèxtil Indústria Olesana, on van ser detinguts i morts juntament amb altres persones d'Olesa; per aquest motiu, O. Dueñas els quantifica com a morts d'Olesa en la seva relació de víctimes.⁸¹² Aquesta decisió l'argumenta no només perquè van ser detinguts i morts en aquesta població, sinó perquè considera que la causa principal de la seva mort cal atribuir-la a la seva actitud davant els recents conflictes laborals que s'havien produït a l'empresa. Sense negar la validesa

811 Quan al capítol 6 hem presentat les associacions més actives al municipi durant la Segona República ja hem fet algunes referències tant al Patronat com al moviment fejecista. Aquest moviment religiós adreçat especialment a captar joves i que va créixer espectacularment durant la Segona República a Catalunya sovint va ser acusat per les esquerres de filofeixista i d'estar massa influït per les maneres organitzatives dels moviments juvenils d'orientació nazi. Curiosament, acabada la guerra, aquest moviment tampoc es veurà recompensat com s'esperava (sobretot si tenim en compte l'elevat cost en vides humanes que havia hagut de patir) pel règim franquista, que es va estimar més potenciar altres associacions nascudes a l'interior del règim, com ara Acció Catòlica, en detriment del moviment fejecista, que controlava menys i veia massa catalanista.

812 O. Dueñas (2007), p. 115 i 99-102.

d'aquest raonament,⁸¹³ creiem que està plenament justificat incloure aquests dos joves en la relació de víctimes d'Esparreguera perquè, veient el que va passar amb altres companys seus, si no haguessin estat morts a Olesa probablement els haurien matat a Esparreguera. Pel que fa als altres dos joves fejecistes morts, un era fuster i treballava a l'ebenisteria d'en Pere Ollé, conseller municipal pel PRR i també assassinat aquells dies, i l'altre era forner i treballava al forn de pa de Can Baldiró, el propietari del qual, en Benjamí Canals, també havia estat regidor durant la primera legislatura republicana i va haver de fugir de la vila en ser avisat que la seva vida corria perill.

Relacionades directament amb la Colònia Sedó només identifiquem dues víctimes. Una d'elles era el capellà de la colònia⁸¹⁴ i l'altra era el pregoner. Els testimonis orals amb els quals vam parlar apunten com a principal motiu de l'assassinat de tots dos l'estreta vinculació que tenien amb l'amo: el capellà no deixava de ser, a part de representant de l'església, un dels seus col·laboradors més fidels i símbol de la constant presència a la colònia de la figura de l'amo; l'altre, tot i que ocupava un càrrec jeràrquicament molt poc significatiu, havia estat una de les persones de confiança d'en Martí Sedó i un dels seus confidents. Fora d'aquestes dues persones, cap altre treballador més de la fàbrica va ser assassinat. Aquesta circumstància no deixa de ser una mica sorprenent sobretot si tenim en compte els centenars

813 A la Causa General, però, s'hi diu que havien estat acusats de ser falangistes per un company seu de feina que era d'Esparreguera.

814 És convenient de recordar que el capellà de la Colònia Güell, l'altra gran colònia tèxtil de la comarca, també va ser mort durant aquells dies. A part que la seva mort s'hagi d'atribuir principalment al fet de ser sacerdot, el fet que fossin morts tots dos capellans potser també va ser pel paper que desenvolupaven a la colònia a més a més del ministeri religiós.

d'esparreguerins que treballaven a la fàbrica i els constants enfrontaments que hi havia hagut entre els membres del Sindicat Autònom (el sindicat de la patronal) i la resta de treballadors. Tampoc no va ser objecte de cap represàlia cap encarregat o directiu de la fàbrica, ans al contrari, la majoria d'ells (començant pel director de la fàbrica, en Salvador Piqué) van continuar al seu lloc de treball un cop l'empresa va ser col·lectivitzada. Ni tan sols els membres del Partit Radical morts eren treballadors de la colònia, amb l'única excepció del pregoner al qual abans ens hem referit. És evident que ser treballador d'aquesta empresa no va ser directament una causa principal de persecució a Esparreguera.

Malgrat la presència d'una relativament nombrosa col·lectivitat de sacerdots, monjos i religioses (aquestes últimes pertanyents a dues congregacions religioses diferents), fora del capellà de la colònia no hi va haver cap altre mort més entre aquest col·lectiu.⁸¹⁵ En paraules d'en Francesc Closas,⁸¹⁶ els membres d'Esquerra Republicana d'Esparreguera van ajudar a fugir o a amagar-se la majoria dels membres de la comunitat religiosa de la vila; en aquest sentit, destaca el paper especialment actiu de l'alcalde Sr. Galceran. El Sr. Closas anomena directament el mas de Can Tobella com un dels llocs on es van amagar. Allà van estar conreant el camp, diu ell, i dedicats a altres tasques agrícoles sense que fossin molestats; considera que,

815 Cal observar que d'entre tots els monjos del Monestir de Montserrat que van morir a la Guerra Civil dos d'ells (Agustí Busquets Creixell i León Alesanco Maestro) vivien a Can Castells i consten en el padró d'Esparreguera de 1936. Ara bé, cap de les dues morts es va produir al mas ni a les rodalies, ni va estar protagonitzada per un escamot armat d'Esparreguera. Van ser morts mesos més tard i a Barcelona.

816 Entrevista personal feta el mes de març de 1985. Durant la Segona República va estar afiliat i va ser secretari del sindicat Unió de Rabassaires.

perquè això pogués funcionar així, va caldre que tothom fes els ulls grossos al respecte. Va ser curiós el cas del capellà Jaume Vilageliu, ajudant del rector, que un cop passats els primers moments d'angoixa i tensió va començar a fer tasques administratives al servei del Comitè de Milícies Antifeixistes i del propi Ajuntament.⁸¹⁷ Les monges tampoc no van ser especialment molestades, només van haver de deixar de vestir els seus hàbits i posar-se roba civil; poc després marxarien de la vila.

La major part de les persones mortes eren nascudes a Esparreguera, un 75 %, percentatge que contrasta notablement amb la proporció dels immigrants de la vila, sobretot entre les persones més grans de vint anys. És evident que aquest no és un detall sense importància i s'explica pel perfil socioeconòmic de les persones assassinades, moltes de les quals eren propietàries del seu propi negoci: transport, terrisseria, fàbrica de mobles, etc. Cap dels directius de les dues grans empreses tèxtils de la vila (Can Sedó i J. Montané Font, SL) va patir persecució. Les persones assassinades ho van ser per circumstàncies molt individualitzades i força específiques per a cadascuna d'elles. Van pesar molt més la seva filiació política, el paper que van jugar

817 En Miquel Galceran comentarà que quan va acabar la guerra aquest capellà no serà ben vist per les noves autoritats i passarà un temps «desterrat» a una zona llunyana del Montseny. R. Bardés (1985), p. 51, en l'anotació corresponent al dia 19 de juliol de 1937 i fent una mica de repàs del que havia estat el primer any de guerra, sobre aquest sacerdot fa la reflexió següent: «en el local del Comitè encara hi tenen protegit el vicari de la parròquia que tan gran espant va donar al Sr. Tomàs, quan va trobar-lo amagat al seu jardí, en aquelles extraordinàries jornades de l'any passat. Va vestit amb una granota blava i fa tot de feines subalternes del mateix Comitè. Fins i tot hi dorm. Els elements moderats no permeten que surti del local per mor que no faci la fi que han fet d'altres com ell».

Al llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 25/06/1937, s'hi recull que l'escrivent temporer Jaume Vilageliu i Dachs ha presentat la seva renúncia al càrrec i que a partir del mes de juliol serà substituït per una altra persona; per tant, com a mínim fins a aquesta data havia treballat per a l'Ajuntament.

davant determinats esdeveniments en el passat (com ara davant dels fets del 6 d'octubre de 1934) o la seva vinculació amb l'església i el moviment juvenil fejecista, que no pas la seva posició social o la seva riquesa personal.

Des del punt de vista temporal, els assassinats es van produir en el transcurs d'una franja de temps reduïda i molt concreta, no va passar ni un mes entre la primera mort (el 26 de juliol) i l'última (el 23 d'agost). Si ens fixem amb més detall en la cronologia, veurem que hi ha dos moments que destaquen sobre els altres: el 30 de juliol (van morir tres persones) i el 20 d'agost (van ser-ne assassinades cinc més). Precisament, estudiar el que va passar la nit del 19 al 20 d'agost mereix una atenció especial, no només perquè va ser el dia amb més morts, sinó també perquè molts altres van salvar la vida aquell dia fugint precipitadament de la vila hores abans que els vinguessin a buscar. Per tot plegat, el podem considerar com el dia més luctuós d'aquest episodi de violència.

El dia 19 a la tarda havien arribat a la vila diversos camions carregats amb queviures en direcció al front d'Aragó. La presència d'aquests vehicles va provocar un cert enrenou a la vila i va fer que molta gent sortís de casa a veure què és el que passava. És probable que entre les persones que es trobaven al comboi hi hagués alguns elements força radicals i que fossin els incitadors de perseguir alguns dels membres més destacats de la dreta local. La intervenció d'alguns elements de la CNT del poble, entre altres persones, que van avisar alguns d'aquests individus del que s'estava preparant, va evitar una tragèdia encara més gran. Gràcies als interrogatoris i les declaracions recollides per l'agrupació local de la FET i les JONS en acabar la guerra, tenim una descripció força detallada dels fets i podem dir que tots els que van fugir van salvar la vida,

tret d'en Pere Ollé, que va ser mort a Barcelona uns dies més tard.⁸¹⁸

D'entre les persones que van marxar podem anomenar els casos dels germans Salvador i Benjamí Canals, tots dos propietaris de dos forns de pa a la vila i en Benjamí, a més a més, regidor durant el període 1931-34; Antoni Puig Marcet, del PRR i alcalde entre el 1934 i el 1936; Salvador Cortada Mir, primer alcalde de la República i que, com hem explicat anteriorment, va acabar dimitint implicat en els fets que van desembocar en la mort del sindicalista Dámaso Hinojosa i en alguns afers de corrupció; Jaume Travé Garcia, regidor del PRR i president de la societat L'Estrella (el seu fill Josep va ser assassinat a Olesa, com acabem d'explicar); i, sobretot, Cleto Segarra Magrí, el carter de la vila i una de les persones que més s'havia destacat en la repressió durant els fets d'octubre de 1934 o la vaga del 9 de desembre de 1933. D'altres van salvar la vida quan havien estat detinguts gràcies a una mica de sort i molta astúcia personal; aquí potser és il·lustratiu el cas d'Adolf Rius,⁸¹⁹ propietari d'una ebenisteria al poble, regidor entre el 1931 i el 1936 per la Lliga i persona molt religiosa i estretament vinculada al Patronat.

818 Les circumstàncies concretes, no tant de la mort, sinó de tot el que va envoltar la recerca d'en Pere Ollé fins que va ser identificat el seu cadàver definitivament el 10 d'agost de 1936 a l'Hospital Clínic, les trobem descrites a R. Bardés (1985), p. 35-39.

819 La família d'Adolf Rius explica l'anècdota que, quan va ser detingut i obligat a pujar a un vehicle que efectuava els «paseillos», es va salvar perquè havia agafat la cèl·lula d'identificació de la seva dona i l'havia manipulat per fer-se passar per una altra persona (va esborrar la lletra s final del nom d'Àngels i va dir que es deia Àngel Camps i no Adolf Rius, el seu autèntic nom); després va fugir a terres valencianes, on va passar força temps. Aquesta anècdota també la trobem citada a J. Parera (2006), p. 123.

La majoria de les persones mortes havien estat detingudes o bé al seu lloc de treball o bé les havien anat a buscar a casa seva i sovint el lapsus de temps que transcorria entre la seva detenció i la seva mort era força curt, unes hores. Tret d'algun cas específic, com el d'en Pere Ollé Vinyals, els seus cadàvers es van trobar a les rodalies del municipi (als termes municipals d'Olesa i Collbató). Només en dues ocasions van ser morts al poble, i en tots dos casos perquè havien fugit i mentre eren perseguits van ser abatuts en el mateix nucli urbà. Amb l'excepció dels casos d'en Josep Masaveu i en Josep Travé (dels quals se sospita que van ser cremats vius juntament amb altres persones dins un vehicle),⁸²⁰ la resta van ser morts després de rebre un o dos trets, tal com es dedueix de les descripcions que les autoritats franquistes van fer de l'estat dels cadàvers.

Molts cops es planteja el tema de quines eren les persones que formaven part de les patrulles. Amb freqüència s'han atribuït totes les culpes a individus vinguts de fora de la vila, però és evident que aquestes persones no haurien pogut actuar de la manera en què ho van fer sense la participació i la col·laboració d'algú del poble. Probablement no eren aquests últims els que disparaven l'arma de foc contra les víctimes, però participaven en la seva identificació, acompanyaven en molts casos les patrulles, etc. En els actes de violència estudiats hi trobem persones vingudes d'Olesa (per la seva banda, alguns esparreguerins també actuaven a la població veïna), que en general tenien un tarannà força més radical que la majoria dels militants d'Esparreguera; els escamots, però, també comptaven amb la presència de persones vingudes de Terrassa, Molins de Rei o l'Hospitalet, nuclis molt actius en les tasques repressives. Dir noms concrets

820 O. Dueñas (2007), p. 115.

és una tasca massa delicada i sovint les fonts on se'ls identifica son molt poc fiables, a causa de la manca absoluta d'imparcialitat dels tribunals militars, preocupats per qualsevol cosa menys per la de garantir els drets processals dels encausats; per això ens hem abstingut de fer-ho en cap cas.

La relació de morts fruit de «la violència roja» que les autoritats locals d'Esparreguera van enviar a les autoritats franquistes coincideix amb la que hem vist anteriorment, però incloïa una persona més que jo no he posat en aquest llistat. Es tracta del tinent de la Guàrdia Civil Sr. Alfredo Aznar Gallego, que fins l'inici de la Guerra Civil havia estat destinat a la caserna d'Esparreguera, i que va ser traslladat, juntament amb la resta de membres d'aquest cos, fora de la vila a l'inici de la guerra, tal com hem explicat anteriorment. El tinent Alfredo Aznar va ser mort en un atemptat perpetrat a Olesa el 4 d'abril de 1937, amb totes les característiques de tractar-se d'una emboscada planificada minuciosament amb l'objectiu d'acabar amb la seva vida.⁸²¹ L'historiador O. Dueñas⁸²² comptabilitza aquest mort dins de la relació de persones assassinades a Olesa, però a diferència del que hem fet amb el cas dels joves esparreguerins Josep Masaveu i Josep Travé, dels quals ja he parlat anteriorment, aquesta vegada considero que la seva mort i les circumstàncies que la van envoltar no deixen molt clar que estigués directament relacionada amb la seva estada a Esparreguera, tot i que havia estat acusat d'haver maltractat treballadors i obrers diverses vegades, en el context de repressió que patien quan volien fer valer els seus drets.

821 La premsa de l'època es va fer ressò d'aquest atemptat i de totes les circumstàncies que l'envoltaven. En trobem reportatges a *La Vanguardia*, 06/04/1937, p. 5, 07/04/1937, p. 3, 08/04/1937, p. 3 i 09/04/1937, p. 3. També a *La Humanitat*, 06/04/1937.

822 O. Dueñas (2007), p. 118-119.

Per acabar amb la descripció dels esparreguerins morts durant aquests episodis de violència a la rereguarda, crec que és interessant fer una breu referència a alguns noms que diversos cops han sortit publicats com a esparreguerins assassinats durant la Guerra Civil com a conseqüència de la violència republicana, de manera que algunes vegades el nombre de morts a Esparreguera s'ha elevat fins a les disset persones. Cap d'aquests noms les autoritats locals franquistes no els van incloure dins de «la relación de personas asesinadas por los rojos» que van enviar a les autoritats franquistes, i jo considero que no han de ser inclosos al llistat que he presentat a la taula 14.3 pels motius que aniré exposant en cada cas:

- **Josep Duran Soler**: fill d'Esparreguera, capellà i consiliari fejecista, però que duia a terme les seves tasques pastorals des de feia anys fora de la vila i que va ser mort a Subirats el 26 de juliol de 1936.
- **Luis Aznar Gómez**: metge militar, detingut, jutjat i condemnat a Barcelona. La seva vinculació amb Esparreguera venia del fet de ser el marit de Dolors Martí de Rocafort, propietària, entre d'altres, d'un dels edificis més emblemàtics d'Esparreguera, Can Pasqual, edifici confiscat a l'inici de la guerra.
- **Josep M. de Marimon**: un dels grans propietaris i rendistes d'Esparreguera. A les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932 es va presentar per a la circumscripció de Barcelona dins les llistes del Partit Tradicionalista.⁸²³ Residia a Esparreguera el 1936, però en començar la guerra es va traslladar a viure a Barcelona (tenia un domicili a l'av. República Argentina, 229). Va ser mort a la Ciutat

⁸²³ *La Vanguardia*, 06/11/1932, p. 28.

Comtal la tardor de 1936 sense que tinguem constància que aquest fet es pugui atribuir directament a la intervenció d'algú d'Esparreguera.⁸²⁴

- **Emilio Pérez del Yerro:** militar espanyol, empresonat a Madrid i mort a Paracuellos de Jarama l'agost de 1937. La seva vinculació amb Esparreguera la trobem en el fet de ser el marit d'Esperanza Puig-Mauri, filla d'en Ferran Puig-Mauri, i el representant de la família en les negociacions per desbloquejar l'afer de la carretera nacional (recordem el que s'ha explicat al capítol 4 en aquest sentit).

També paga la pena parlar d'aquells esparreguerins que van ser detinguts i empresonats sospitosos de ser partidaris dels militars aixecats en armes. Podem distingir dos moments: un es concentrarà en els dies immediatament posteriors al cop militar fracassat; l'altre, uns quants mesos més tard, a la primavera de 1938, moment en què quasi una trentena d'esparreguerins seran denunciats i acusats de ser addictes o col·laborar amb el règim feixista (quintacolumnistes, com se'ls anomenava a l'època). A continuació presentem les característiques de tots dos episodis.

La principal font d'informació sobre el que va passar els dies posteriors al 19 de juliol l'obtenim de la lectura de la pròpia

824 El Sr. Josep Puig i Jorba, autor d'algunes obres sobre Esparreguera i propietari de la col·lecció privada més important d'objectes i fotografies d'Esparreguera, va publicar al butlletí mensual *La Veu d'Esparreguera* un perfil biogràfic del Sr. Josep M. Marimon, que té un to totalment hagiogràfic, però detalla molt minuciosament la seva detenció i mort a Barcelona. Va ser detingut l'octubre de 1936 a la fàbrica de pintures que el seu sogre tenia al Poble Nou per un escamot de persones que buscaven l'amo. L'únic «burgès» present a l'empresa en aquell moment era ell i d'allà el van traslladar a la txeca de Sant Elies, d'on no va sortir viu. A la família li van fer creure dies més tard que l'havien enviat al front, cosa que evidentment era mentida. La família al llarg dels anys ha seguit diversos rastres i pistes, però a hores d'ara encara no s'ha trobat el seu cos. L'article de referència es troba a *La Veu d'Esparreguera*, núm. 8, desembre de 1944, p. 10-14.

Causa General.⁸²⁵ Cal destacar que segons aquesta font, i si alguna cosa en podem dir, és que no tenia tendència a minimitzar cap actuació que pogués inculpar els republicans, les detencions van ser poques, de curta durada, i, poc després, tots els que van passar per la presó que hi havia al mateix local de l'Ajuntament⁸²⁶ ja havien estat posats en llibertat. Per si hi hagués qualsevol dubte al respecte, l'informe de la Guàrdia Civil utilitza expressions del tipus «si alguna detención se practicó duró pocas horas y los detenidos fueron puestos en libertad [...]. Como se ha dicho, las pocas detenciones que en esta villa se practicaron durante pocas horas [...]. Los presos fueron bien tratados y si algunos [fueron] liberados de noche fueron conducidos a sus domicilios bajo protección de individuos dirigentes rojos». El que ens indica aquesta descripció és que hi va haver detencions, però que es van fer respectant la integritat física dels detinguts. Podem dir que les persones que van vetllar per aquests detinguts ho van fer amb força responsabilitat, fet que coincideix força amb la idea que hem exposat anteriorment segons la qual la majoria dels dirigents polítics i socials de la vila van fer el possible per evitar un vessament de sang innecessari.

Malgrat tot, la descripció d'alguns dels interrogatoris ens indica que tot plegat s'ha d'emmarcar dins un context global dominat per la violència i pel conflicte bèl·lic que acabava d'esclatar, per la qual cosa actes que en un altre moment podrien semblar intolerables en aquest context no se'ls donava gaire importància. Per exemple, es diu que no es va pegar ni torturar ningú, ni que

825 Informe redactat per la Comandància de la Guàrdia Civil d'Esparreguera i enviat al fiscal instructor de la Causa General de Barcelona i província, amb data 13 de juny de 1941.

826 A la construcció d'aquesta presó ja ens hi hem referit en un capítol anterior d'aquest llibre.

tampoc es va afusellar cap persona; però alhora s'afirma que sí que es va amenaçar d'afusellar, o fins i tot es va fer el simulacre de fer-ho, algun dels detinguts.⁸²⁷ L'objectiu de tot plegat era el de saber on la persona en qüestió havia amagat les armes, tot i que també acaba dient la mateixa font que malgrat no dir-ho el detingut va ser posat en llibertat.

Més abast, i potser més transcendència, va tenir un altre episodi en què també es van acusar i es van detenir diverses persones de la vila; aquest, però, va passar quasi dos anys després de l'anterior. Aquest cop el context era força diferent al de la febre revolucionària dels primers dies: la guerra s'anava allargant cada cop més i anava desgastant a tothom; a més a més, cada vegada estava més clar que no anava bé per a la causa de la República i el conflicte va caure com una llosa sobre una població civil cada cop més castigada per la gana, les privacions de tota mena i les notícies dels morts i els ferits que arribaven del front i que eren cada vegada més nombrosos.

Així, a finals del juliol de 1938,⁸²⁸ el jutjat municipal de la vila trameta a l'alcaldia una relació de persones sobre les quals diversos veïns de la vila han presentat denúncies prèvies de desafecció al règim republicà i sobre les quals el jutjat municipal demana que li sigui enviat un informe (vegeu la taula 14.4) el més aviat possible en què s'indiqui si el ple municipal dona suport a

827 És una de les poques vegades en què s'identifica amb nom i cognoms la persona que ho va patir en primera persona. Concretament, en Joan Serra Boixader, un paleta ja gran (seixanta-un anys), solter, que vivia amb el seu germà i la seva família, tots ells treballadors de la Colònia Sedó. Les fonts consultades donen a entendre que era cert que tenia les armes amagades a casa seva.

828 Correspondència 1938, amb data 28/07/1938, AME.

aquestes denúncies. L'endemà,⁸²⁹ els regidors abordaran, entre altres temes, aquesta qüestió en la sessió del ple municipal i per unanimitat s'acordarà donar suport a les denúncies interposades als ciutadans esmentats. Poc després,⁸³⁰ el jutge instructor de Sant Feliu enviarà a l'alcalde un telegrama en què l'urgeix perquè en un termini de quaranta-vuit hores li enviï tot el que tingui respecte a la denúncia presentada sobre el llistat d'esparreguerins que adjunta. En aquesta ocasió, la relació de noms és sensiblement més curta, no més de nou persones,⁸³¹ lluny de la quasi trentena que hem vist anteriorment. Finalment, aquestes persones seran condemnades i enviades a la presó Model de Barcelona, on van romandre fins a mitjan mes de novembre.⁸³²

L'anàlisi de la taula 14.4, on tenim la relació dels esparreguerins acusats de ser quintacolumnistes l'estiu de 1938, ens indica que: molts d'ells havien estat militants de l'antiga formació del Partit Radical i també elegits regidors per aquest partit durant l'etapa republicana; alguns d'ells ja havien estat a l'Ajuntament durant la dictadura de Primo de Rivera, fins i tot alcaldes, i també ho seran durant el primer Ajuntament franquista, senyal inequívoc que eren persones de total confiança per a les autoritats militars de l'època; professionalment molts eren

829 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 599, dia 29/07/1938, AME.

830 Correspondència 1938, AME.

831 Francesc Castells Panadès, Llorenç Domènech Selva, Vicenç Raspall Rius, Lisard Vidal Subirats, Narcís Mas Permanyer, Joan Casajoana Solervicens, Lluís Poch Roura, Joan Navarro Garcia i Andreu Sitjà Casas.

832 Part d'aquesta informació la hi dec a l'Andreu Sitjà, fill d'un d'aquests condemnats. Ell també em va dir que tant el seu pare com en Francesc Castells van estar a la txeca del carrer Sant Elies (una de les txeques més tristament famoses de Barcelona, situada al recinte d'un antic convent de les germanes clarisses), tot i que van passar-hi poc temps i després van ser alliberats.

comerciants i tenien negoci propi, alguns eren rendistes o tenien professions liberals, els que eren treballadors de la colònia (una minoria) segurament eren persones de confiança de l'amo; molts d'ells eren nascuts a Esparreguera, però els que no, hi vivien des de feia molts anys (en la majoria dels casos dècades) i per tant eren persones totalment integrades en la vida del municipi. Finalment, voldria indicar que tinc alguns dubtes sobre algunes de les persones del llistat, en el sentit que crec que algunes d'elles no vivien al poble per aquelles dates;⁸³³ potser se les va incloure al llistat pel seu passat i per si eren localitzades.

No voldria acabar aquest apartat sense fer algunes reflexions al voltant de la violència viscuda a la zona republicana i les seves causes, fent una comparativa entre el cas d'Esparreguera i el d'Olesa, que, com hem dit altres vegades, eren dues poblacions veïnes, amb força aspectes en comú, però també amb les seves marcades diferències. Fer aquest exercici ens ajudarà a dibuixar millor la complexitat en les motivacions i la varietat de causes que es troben darrere de l'esclat de violència que es va viure a Catalunya en aquells moments.

- L'estructura socioeconòmica de totes dues poblacions no era exactament la mateixa: Olesa no era tan dependent de la Colònia Sedó, tenia un teixit industrial més diversificat encapçalat per un grapat d'empresaris majoritàriament locals, alguns dels quals van ser perseguits i morts durant aquelles jornades, fet que marca un component de lluita de classe molt més clar que a Esparreguera, població on

833 És el cas, per exemple, de Cleto Segarra, que ell mateix després va reconèixer que havia fugit del poble per por que el matessin, o del comandant de la Guàrdia Civil, ja que la caserna s'havia tancat els primers dies de la guerra i els guàrdies destinats allà havien estat enviats a la comandància de Terrassa.

la dependència de la colònia era molt més gran i fora de la colònia el perfil empresarial era d'un nivell molt baix.

- El moviment obrer olesà, probablement pel fet de tenir menys dependència respecte de la Colònia Sedó i per les vinculacions històriques d'aquesta vila respecte de Terrassa, estava més organitzat, com a mínim des de la dècada dels anys vint. Durant la Segona República, el predomini faista dins l'organització anarcosindicalista havia estat més clar i l'escissió trentista va tenir un impacte més baix. A Esparreguera, el moviment obrer va trigar més a organitzar-se, i, si bé durant els anys trenta va donar mostres de força vitalitat, sempre va tenir davant seu un sindicat de la patronal potent per debilitar-lo. La força dels trentistes també va ser molt més gran, fins el punt de provocar un trencament en l'organització a finals del 1933. Aquest impacte es farà notar fins després de l'inici de la guerra amb la creació de la secció local de l'UGT.
- La vida política i les forces polítiques dominants en l'àmbit de la dreta entre totes dues viles també eren diferents. A Olesa, la penetració del tradicionalisme carlí i dels monàrquics salistes venia de lluny, com a mínim des de l'últim terç del s. XIX. A Esparreguera, en canvi, el republicanisme estava més arrelat i la dreta local havia estat més sotmesa a les directrius de la família Sedó, en un moment vinculada a la Lliga i, posteriorment, al Partit Radical de Lerroux, però sempre partidària d'una via més moderada. Tot plegat va desembocar en un nivell de tensió i enfrontament polític més fort a Olesa que a Esparreguera durant l'època de la República.
- Sense deixar l'àmbit de la política, i és possible que també influït per tot l'anterior, la consolidació de forces polítiques

d'esquerres de caràcter més moderat va ser més difícil a Olesa. A Esparreguera, l'arrelament d'Esquerra Republicana, sobretot gràcies a la fortalesa i la penetració popular d'una entitat com L'Ateneu, va fer que durant els mesos inicials de la guerra el seu control sobre les institucions municipals fos més efectiu i la força dels Comitès de Milícies Antifeixistes no tan alta.

- Finalment, hi ha un aspecte de caràcter demogràfic, però que també va poder jugar un paper destacat en la formació del caràcter de la classe obrera de totes dues poblacions. La immigració a Esparreguera va ser especialment intensa durant les darreres dècades del s. XIX i començaments del s. XX, però havia minvat clarament a partir dels anys vint, de manera que amb l'arribada de la Segona República molts d'ells feia ja dècades que vivien al poble. En canvi, el creixement demogràfic d'Olesa era molt més recent i força intens, pràcticament tot concentrat en els darrers vint anys. És possible que aquest factor contribuís al fet que una part important del moviment obrer d'Olesa als anys trenta estigués format per persones que feia molts pocs anys que vivien en aquest municipi, estiguessin menys arrelades en aquesta comunitat i visquessin en condicions materials més precàries que la resta de la població, i que això fos un element més que contribuís a radicalitzar-lo.

Totes aquestes reflexions les ampliem i completem als apartats que després abordem. Per això, en molts casos, només les hem deixat apuntades sense aprofundir més en la seva argumentació, però pensem que són importants per entendre millor el període històric que estem estudiant i les forces que van actuar i que van incidir en l'evolució dels esdeveniments que van tenir lloc en un sentit o en un altre.

Taula 14.4. Relació d'esperreguerins acusats de ser quintacolumnistes l'estiu de 1938

COGNOMS I NOM	ANY	LLOC NAIXEMENT	OFICI	FILIACIÓ POLÍTICA	OBSERVACIONS
ALBERCH SERRA, Antònia	1886	Molins de Rei	Mestressa de casa	Desconeguda	És la dona de Jaume Altirriba Jorba.
ALTIRRIBA JORBA, Jaume	1885	Esparreguera	Comerç i rendista	Monàrquic (regidor el 1930)	Un dels més grans propietaris de finques urbanes de la vila.
ARRELAGUET PLANAS, Agustí	1896	Sabadell	Metge (privat)	Regidor abril-maig 1931	
ARTOLA TERRA, Antoni	1886	Terol	Cabrer	Desconeguda	
BUSQUETS MIRÓ, Antoni	1885	Esparreguera	Comerç (negoci propi)	Desconeguda	
CABALLÉ COSTA, Bonaventura	1896	Esparreguera	Teixidor (M. Sedó)	Desconeguda	
CASAJONA MAS, Valentí	1872	Sallent	Sense feina	Desconeguda	Pare de Joan Casajona Soler vicenç.
CASAJONA SOLER VICENÇ, Joan	1896	Navarcles	Comerç (negoci propi)	PRR (regidor entre el 1934-36)	Regidor abans de la República, any 1930. Presó Model agost-novembre 1938.
CASTELLS PANADÈS, Francesc	1890	Esparreguera	Adroguer (treballa per al sogre: Cal Ferran)	Desconeguda	Presó Model agost-novembre 1938.
DOMÈNECH SELVA, Llorenç	1892	Sabadell	Sabater (treballa per a Vicenç Respall)	PRR (regidor i alcalde varis cops)	Regidor entre 1931-34 i primer alcalde franquista el 1939.
GALCERAN MATA, Albert	1895	Esparreguera	Impressor (propietari d'una impremta)	Desconeguda	El Front Popular desconfia d'ell i no li fa gaires encàrrecs.

(continua)

COGNOMS I NOM	ANY	LLOC NAIXEMENT	OFICI	FILIACIÓ POLÍTICA	OBSERVACIONS
GARCÍA GÓMEZ, Salvador	1888	Albacete	Comandant de la Guàrdia Civil	Desconeguda	
IGLESIAS COMAS, Marcel·lí	1888	Sallent	Encarregat (M. Sedó)	Desconeguda	
MAS PERMANYER, Narcís	1899	Esparreguera	Matancer	PRR	Germà de Francesc Mas Permanyer. Presó Model agost-novembre 1938.
MESTRE COSTA, Josep	1885	Esparreguera	Pagès	PRR (regidor entre 1934-36)	
NAVARRO GARCIA, Francesc	1901	Múrcia	Obrer (M. Sedó)	PRR (regidor entre 1931-34)	Germà de Joan Navarro.
NAVARRO GARCIA, Joan	1894	Múrcia	Encarregat secció ordidors (M. Sedó)	PRR (regidor entre 1934-36)	També havia estat regidor abans de la República (1929). Presó Model 19/07/1938 fins 21/11/1938.
NAVARRO PIDELA-SERRA, Josep	1883	Esparreguera	Manyà (M. Sedó)	Desconeguda	Presó Model agost-novembre 1938.
PERMANYER NAVARRO, Martí	1884	Esparreguera	Pagès	PRR (regidor entre 1931-34)	
POCH ROURE, Lluís	1889	Calella	Sastre (negoci propi)	Desconeguda	Va ser regidor el 1940. Presó Model agost-novembre 1938.
PUIG JANÉ, Josep	1904	Barcelona	Pagès	PRR (regidor entre 1934-36)	
RASPALL RIUS, Vicenç	1881	Esparreguera	Sabater (negoci propi)	Desconeguda	
RIGOL JORBA, Josep	1890	Esparreguera	Constructor carreter	Desconeguda	

(continua)

COGNOMS I NOM	ANY	LLOC NAIXEMENT	OFICI	FILIACIÓ POLÍTICA	OBSERVACIONS
SEGARRA MAGRÍ, Cleto	1894	Lleida	Carter (funcionari estat)	Falangista	Tenim extensa declaració seva a la Causa General.
SIMÓ CODINA, Agustí	1882	Esparre- guera	Modelista (M. Sedó)	Descone- guda	
SITJÀ CASAS, Andreu	1892	Esparre- guera	Corder (negoci propi)	Monàrquic	Nomenat regidor l'abril de 1931, no en prendrà possessió. Presó Model agost-novembre 1938.
VIDAL CORTÉS, Esteve	1879	St. Feliu Llobregat	Pregoner (Ajunta- ment)	Descone- guda	
VIDAL SUBIRATS, Lisard	1883	Esparre- guera	Propietari i rendista	Descone- guda	Alcalde entre 1923-29 i alcalde el juny de 1939. Presó Model agost-novembre 1938.

Font: correspondència 1938, escrit amb data 28/07/1938, i llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 599, dia 29/07/1938, AME.

CAPÍTOL 5.

LES ESCOLES I L'ENSENYAMENT A L'ESPARREGUERA REPUBLICANA

1. Introducció: l'educació durant la Segona República

La Segona República, tot i que va ser una etapa breu en el temps, es va plantejar grans reptes transformadors per a la societat espanyola; fites amb què es volien posar les bases d'una societat més justa i moderna, i l'educació era, indubtablement, un d'aquests pilars en què s'havia de recolzar la nova societat espanyola en un futur.¹⁶³

Els primers ministres d'Instrucció Pública van ser dos membres destacats del món educatiu: el primer d'ells, el català Marcel·lí Domingo (mestre de professió),¹⁶⁴ i, més tard, Fernando de los Ríos (vinculat a la prestigiosa Institución Libre de Enseñanza).¹⁶⁵

163 En aquest sentit, van ser molt il·lustratives unes paraules de Manuel Azaña en què afirmava que «la escuela pública debía ser el escudo de la República».

164 Marcel·lí Domingo va deixar per escrit la seva experiència al davant del Ministerio de Instrucción Pública en un llibre publicat el 1932, titulat *La escuela en la República (la obra de ocho meses)*. Rodolfo Llopis, qui va ser el seu Director General de Primera Enseñanza, també va fer una cosa semblant quan va editar el 1933 *La revolución en la escuela*.

165 El 1876, un grup de prestigiosos catedràtics van fundar una institució privada per poder treballar i impartir les seves classes amb total llibertat, ja que l'aprovació del Decret d'Instrucció Pública de 1875 havia suprimit la «llibertat de càtedra» i exigia que els docents s'ajustessin en els seus ensenyaments als estrictes dogmes morals i cristians de l'època. Un dels seus fundadors i l'ànima del projecte va ser Fernando Giner de los Ríos. La influència de l'ILE va ser determinant en l'àmbit de la renovació pedagògica, però també en el món cultural (la Generació del 27 en part és filla d'aquesta institució) i en la introducció a Espanya de les idees científiques més innovadores de l'època. Primer, es va orientar a l'ensenyament universitari, però, més tard, a l'educació primària i secundària. Gran part del programa educatiu de la Segona República es va basar en les seves idees.

Des del govern de la República i tal com quedava recollit en la nova Constitució que s'estava redactant, es va impulsar un model d'escola que es volia que fos pública, laica, obligatòria i gratuïta, on es garantís la igualtat d'accés per a tothom i que vetllés per la qualitat de l'ensenyança, tenint en compte tant les característiques dels edificis on s'havien d'impartir els ensenyaments (aules àmplies, calefacció, biblioteca escolar, patis espaiosos, etc.) com la formació dels mestres i els mètodes d'ensenyament. Per fer-ho possible, es va posar ràpidament en marxa un pla per incrementar substancialment el nombre d'escoles públiques¹⁶⁶ i millorar l'equipament amb què comptaven, es va perfeccionar la formació inicial dels mestres, fent-la de caràcter universitari, i també es va aprovar un augment del salari dels mestres,¹⁶⁷ pas que es considerava essencial per dignificar la professió. Conscient de la magnitud d'aquesta tasca i de la urgència amb què calia abordar-la, el govern de la República ràpidament es va posar mans a l'obra per fer-la realitat.

Si aquest va ser el plantejament que feia el govern de la República Espanyola, podríem dir que la Generalitat encara s'hi va abocar amb més intensitat, tot i les limitacions competencials que patia en l'àmbit educatiu.¹⁶⁸ Va abordar la renovació de

166 Conscient del greu dèficit d'escoles que patia Espanya, la República va idear un pla per construir 27.000 escoles noves, una quantitat que quasi duplicava el nombre de les que hi havia a tot Espanya abans del 1931. Malauradament, l'evolució dels esdeveniments i la curta i atzarosa vida de la Segona República no en va fer possible el total desplegament.

167 Es va aprovar un salari mínim anual per al professorat de 3.000 ptes. aproximadament.

168 Malgrat que en el redactat original de l'Estatut de Núria es volia que la Generalitat tingués un control ampli de l'educació (es deia: «correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa en [...] l'ensenyament en tots els seus graus i ordres»), la realitat va ser-ne una altra, ja que en el text la Generalitat no tindrà l'exclusivitat que pretenia i el Govern Central va conservar el dret a mantenir i controlar les seves escoles a Catalunya. El tema de la llengua també va ser un punt conflictiu: s'introduïa un cert bilingüisme amb el reconeixement de les llengües mairones, però sense que el castellà deixés de ser la llengua oficial de l'aprenentatge.

l'ensenyament d'una manera integral: més escoles i millor equípades, més mestres i millor formats i que fessin ús de noves metodologies, més modernes i més actives a les aules.¹⁶⁹ Es va crear l'Escola Normal, institució que havia de vetllar per garantir la millor formació als futurs mestres (quatre anys de formació universitària, l'últim dels quals era de pràctiques) i es va aprovar el Pla General d'Ensenyament, en el qual es recollien les innovacions pedagògiques més progressistes. A més a més, evidentment, l'escola havia de ser un dels àmbits en què calia treballar per millorar el coneixement de la llengua i la història de Catalunya, tot i que en aquest aspecte es va trobar amb l'obstacle de les deficiències en la formació inicial de molts dels mestres en actiu (en el cas de Catalunya, molts funcionaris de l'Estat vinguts de fora del Principat per exercir aquesta professió) i de la manca de llibres de text adients.

Entre la proclamació de la República i l'inici de la Guerra Civil, a Catalunya s'hi van crear 1.642 aules noves, moltes de les quals van ser Escoles Graduades,¹⁷⁰ és a dir, escoles que agrupaven els nens i les nenes per edats i els distribuïen per seccions. Aquest model organitzatiu de l'ensenyament ens pot semblar, avui dia, un fet totalment lògic i elemental, però a començaments dels anys trenta el model dominant era el de l'escola «unitària», és a dir, aquella on només hi havia una única secció i on s'agrupaven en una sola aula tots els nens barrejant-hi totes

169 Podeu veure un retrat d'aquesta situació a Lozano, Claudio (1980), Josep González-Agapito i altres (2002), i Josep Casanoves i altres (2006).

170 Malgrat que el model d'Escola Graduada pública s'havia establert a Espanya a partir del decret de l'any 1898, la veritat és que a les portes de la Segona República, segons recull el cens escolar de la província de Barcelona del curs 1928-29, el nombre d'escoles graduades públiques no arribava al 5 %, de la resta, el 81 % eren unitàries i poc més del 13 % mixtes.

les edats. La generalització del model d'escola graduada va significar un salt en la millora de la qualitat educativa de l'escola pública i una dignificació davant les escoles religioses, àmbit en el qual aquest model estava molt més estès.

L'esforç per a l'escolarització de tota la població en edat escolar es va traduir, entre altres coses, en un augment significatiu del nombre de mestres, tal com podem comprovar a la taula següent:

Taula 5.1. Nombre de mestres per mil habitants

Província	1931	1935
Barcelona	0,80 per mil	1,09 per mil
Girona	1,81 per mil	2,38 per mil
Lleida	2,57 per mil	3,43 per mil
Tarragona	1,57 per mil	2,20 per mil

Font: www.memoria.cat (portal de webs de l'Associació Memòria i Història de Manresa)

La implantació de molts d'aquests canvis va ser possible en gran mesura a l'ajuda i la complicitat de molts municipis, que van col·laborar entusiàsticament amb aquest projecte, afavorint l'aplicació de moltes d'aquestes polítiques i contribuint econòmicament al seu sosteniment.¹⁷¹ Evidentment, aquest projecte es va veure alterat, en primer lloc, per l'esclat de la guerra (desviament de recursos, mobilització de molts mestres al front, famílies i nens desplaçats i refugiats en altres localitats o províncies, etc.) i totalment anihilat amb el triomf del règim franquista al final de la guerra i la implantació d'una dictadura ferotge.

171 En aquest àmbit és paradigmàtic el cas de l'Ajuntament de Barcelona i del Patronat Escolar, entitat municipal que va crear la seva pròpia xarxa d'escoles municipals.

2. La situació de l'ensenyament a Esparreguera a les portes de la Segona República

A començaments del 1931, en l'àmbit de l'ensenyament públic, a Esparreguera hi havia una única escola de nens i una altra de nenes (que agrupaven els infants entre els set i els catorze anys) i una única escola de pàrvuls (que aplegava en una sola aula totes els nens i les nenes entre els quatre i els sis anys d'edat). A càrrec d'aquestes aules només hi havia tres mestres, una per a cadascuna. Evidentment, era una oferta clarament insuficient, a la qual calia afegir el problema de no disposar d'un local propi i el d'haver d'ocupar espais més o menys improvisats segons les circumstàncies.

A part de l'oferta descrita en l'àmbit de l'ensenyament públic, també hi havia altres escoles privades: l'escola unitària del Sr. Tomàs Cabeza (destinada exclusivament als nens), l'escola regentada per les germanes dominiques (dirigida a les noies i amb tres aules) i l'escola de la Colònia Sedó (amb dues aules, una per als nens i una altra per a les nenes, destinada a les famílies que vivien a la barriada del Puig i creada a finals del s. XIX per iniciativa de la família Sedó, que s'encarregava del seu funcionament).

El conjunt d'aquesta oferta havia de satisfer les necessitats d'una població infantil força nombrosa, propera al miler d'infants,¹⁷² que evidentment no podia ser atesa amb les garanties mínimes necessàries.

172 Segons el padró de 1936 (AME), la població infantil entre els quatre i sis anys d'edat (etapa que agafava el parvulari) sumava un total de 249 infants (128 nens i 121 nenes). Entre els set i els catorze anys, trobem 676 infants, distribuïts entre 331 nois i 345 noies. A *La Vanguardia* del 18 de novembre de 1931, hi surt publicat un article dedicat a l'ensenyament a Esparreguera amb motiu de la propera inauguració de les Escoles Graduades en què es parla del fet que la població escolar és d'uns 650 nens (sense comptar amb els de la Colònia Sedó, que eren un centenar i que en edat d'anar al parvulari hi havia uns 200 nens més). Unes dades força coincidents les unes amb les altres.

Aquest panorama experimentarà un canvi radical en els anys següents, sobretot en l'àmbit de l'ensenyament públic: es construiran unes Escoles Graduades amb sis seccions (tres per als nois i la mateixa quantitat per a les noies), el parvulari s'ubicarà en un nou local millor i més espaiós, s'inaugurarà una escola mixta a la barriada de Mas d'en Gall, les escoles de la Colònia Sedó passaran a ser de titularitat pública i es triplicarà el nombre de mestres.¹⁷³ A més a més d'aquestes escoles, també s'obrirà una nova escola privada estretament vinculada al moviment de les escoles racionalistes.

Malgrat la transformació que va patir l'oferta educativa d'Esparreguera, arribarem a les portes de la guerra sense haver resolt totalment el dèficit crònic de places escolars, ja que continuava estant per sota de les necessitats reals de la població, d'acord amb el nombre d'infants als quals s'havia d'atendre.

A continuació, farem una descripció detallada de les característiques i la trajectòria que durant l'etapa de la República va experimentar cadascuna d'aquestes escoles, tant les públiques com les privades; però, abans de res, presentarem les característiques i el funcionament d'un organisme municipal que va ser decisiu en moltes de les iniciatives de l'àmbit educatiu que s'aniràn desplegant posteriorment.

2.1. El Consell Local de Primera Ensenyança

L'Ajuntament d'Esparreguera va tenir un paper molt proactiu en favor de l'ensenyament. Hi havia un context polític general que ho afavoria, però els consellers municipals, en les diferents etapes

¹⁷³ A l'edició de *La Vanguardia* del dia 1 d'octubre de 1932 s'hi fa un resum interessant de com ha canviat l'ensenyament a Esparreguera en poc més d'un any, entre 1931 i 1932.

per les quals es van passar, sempre es van mostrar molt actius i disposats a promoure i impulsar tota mena d'iniciatives en aquest àmbit, com anirem veient en l'exposició dels diferents casos.

L'instrument essencial i més eficient en aquest projecte va ser el Consell Local de la Primera Ensenyança, organisme de caràcter municipal creat per un decret del Ministerio de Instrucción Pública¹⁷⁴ el juny de 1931. Aquest consell estava constituït per un representant designat per l'Ajuntament, un mestre i una mestra nacionals designats entre ells mateixos, el metge inspector de sanitat i un pare i una mare de família escollit també entre els pares i les mares dels alumnes.

L'acta municipal de l'11 d'agost¹⁷⁵ es fa ressò del fet que el dia anterior s'havia constituït el que era el primer Consell Local i que el primer president era el propi alcalde Sr. Cortada, tot i que aviat serà substituït en les seves funcions pel regidor de les esquerres Sr. Josep Rius. Aquest regidor es mostrarà des del primer moment extraordinàriament actiu, amb més d'un centenar d'intervencions en els plens municipals encaminades a millorar la qualitat de l'ensenyament a Esparreguera. Aviat farà la proposta de demanar la construcció d'una escola mixta a Mas d'en Gall i pocs dies més tard sol·licitarà passar a titularitat pública les escoles unitàries de la Colònia Sedó. També va ser molt sensible a l'hora de promoure nombroses iniciatives de cara a millorar les condicions materials de les escoles amb la compra de material físic (armaris, cadires, etc.), pedagògic (llibres de text i de consulta) i amb l'adopció de mesures sanitàries per a tots els escolars, com ara l'obligació que tots els nens escolaritzats es vacunessin, l'elaboració d'una fitxa sanitària per a cada alumne, etc. També va destacar

174 *Gazeta de Madrid*, 10/06/1931.

175 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 11/08/1931, AME.

amb propostes com ara la creació d'una escola municipal nocturna de dibuix o l'organització d'un concurs anual en què participaven totes les escoles del poble (públiques i privades) per fomentar l'ús i el coneixement de la llengua i la història de Catalunya. De la majoria d'aquestes iniciatives en parlarem a continuació i les estudiarem amb més detall, però cal remarcar d'entrada i abans de fer-ne cap consideració més la importància que va tenir aquesta institució municipal en el tractament exemplar que des del municipi es va fer de l'ensenyament a Esparreguera.

2.2. Les noves Escoles Graduades

El primer pas va ser acabar la construcció de les Escoles Graduades, un projecte que naixia a mitjan dècada anterior, però que va finalitzar durant aquesta etapa. Era, doncs, un projecte que, tot i néixer amb anterioritat, es va omplir de contingut i va quedar totalment marcat pel context històric en què va desenvolupar la seva activitat, és a dir durant la Segona República. No farem ara cap referència a l'adjudicació de les obres, el procés de construcció de les escoles, el cost de l'edifici, etc. D'aquests temes ens n'hem ocupat en un altre apartat dedicat a les obres públiques i l'urbanisme i no cal repetir el que s'explicarà en un altre capítol.¹⁷⁶ Ara ens centrarem en l'acte de la inauguració de les Escoles i en la descripció i l'anàlisi del seu funcionament durant l'època de la República.

Iniciada la seva construcció el febrer de 1930, el grup escolar projectat a Esparreguera estava pensat per encabir tres nivells o classes per als nens i un nombre igual per a les nenes, amb una capacitat total màxima de 300 alumnes. Les obres les podem

¹⁷⁶ Vegeu el capítol 8.

donar per acabades el mes de novembre de 1931,¹⁷⁷ un edifici que, segons la descripció que en fa un periodista de *La Vanguardia*, reuneix totes les condicions exigibles, tenint en compte la finalitat a la qual estava destinat: «patios espléndidos, escalera clara y espaciosa, departamentos grandes y ventilados, cuartos de aseo y agua abundante». Podem reafirmar aquesta descripció amb les paraules del Dr. Valls¹⁷⁸, fetes des de la perspectiva de les condicions higièniques de l'edifici: «Les aules són àmplies, amb grans finestrals per on entra profusament la llum solar. El pati que precedeix a l'edifici contribueix a fer més higiènica l'estada dels escolars durant les hores d'assistència». Totes dues fonts, però, a l'igual que nosaltres ja hem remarcat anteriorment, incideixen a ressaltar que l'escola naixia petita, tenint en compte la nombrosa població en edat escolar que tenia la vila.

En paral·lel amb les obres de construcció de l'escola, l'Ajuntament s'encarregava de l'adquisició de tot el mobiliari necessari per al seu correcte funcionament, d'acord amb les instruccions rebudes des d'inspecció d'ensenyament.¹⁷⁹ S'encarregaran 125 taules bipersonals i 250 cadires, 6 pissarres, 7 bancs, 6 taules per al professorat, 6 cadires de braços i 6 armaris per als nens i les nenes.¹⁸⁰ També es van incloure 60 cadires i 25

177 *La Vanguardia*, 18/11/1931.

178 Orenci Valls (1936), p. 151.

179 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 11/08/1931, AME.

180 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 18/08/1931, AME. La despesa total en mobiliari es va estimar en 14.485 ptes., dividides en quatre lots, això sí, de valor desigual: el primer lot tenia un valor de 6.150 ptes., el segon de 4.615 ptes., el tercer de 2.370 ptes., i el quart de 1.350 ptes. Com a anècdota, podem incloure que cada taula bipersonal estava valorada en 42 ptes., cada cadira en 11 ptes., les pissarres en 100 ptes. la unitat, una taula de mestre valia 75 ptes., i un armari 500ptes.

taules bipersonals per als pàrvuls (que no anaven a les Escoles Graduades, però que l'Ajuntament també havia d'equipar). El consistori va acordar dividir l'adquisició d'aquest material en quatre lots i va impedir que els concursants poguessin aspirar a adjudicar-se'n més d'un. A més a més, els concursants havien de ser d'Esparreguera: «fent-ho així [argumentaven], podrem tenir el doble orgull que tots els mobles siguin fets a casa i que les despeses que això reporti al municipi hauran beneficiat a la gent de casa també». Sabem, d'acord amb el que diu l'acte del ple municipal, que el 8 de setembre¹⁸¹ es va aprovar l'adjudicació dels quatre lots de mobiliari escolar, els quals s'havien de lliurar no més tard del 31 d'octubre, data que coincideix, probablement, amb el moment en què es van acabar les obres a l'edifici. No coneixem, però, a qui es van adjudicar els esmentats lots de mobiliari escolar.

A finals de novembre, l'Ajuntament acordava encarregar a la vídua d'en Lluís Rius,¹⁸² a més a més de tot el moblam descrit anteriorment i que ja s'havia subhastat, la construcció del mobiliari necessari per als despatxos dels mestres, per un valor de 2.520 ptes. En total, l'Ajuntament esparreguerí va fer una despesa de 17.000ptes. per equipar convenientment les escoles en el moment de la seva inauguració i, com veurem més endavant, no serà aquesta ni molt menys l'única despesa que farà el consistori per garantir el bon funcionament de les Escoles Graduades.

181 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 08/09/1931, AME.

182 Casualitat o no, el seu fill, també ebenista igual que el pare, era regidor de l'Ajuntament.

El diumenge 6 de desembre,¹⁸³ poques setmanes després de l'acabament de les obres, es procedí a la inauguració de l'edifici de Les Escoles Graduades. Aquest acte es va organitzar amb tota la solemnitat possible i va comptar amb la presència del president de la Generalitat, Sr. Francesc Macià, i del diputat a Corts per la circumscripció de Barcelona, Sr. Sunyol i Garriga,¹⁸⁴ entre altres personalitats.¹⁸⁵ És evident que la Generalitat li va donar una gran importància a aquest acte, el qual es convertia *de facto* també en un homenatge al president Macià i a l'obra que tot just començava a desplegar la recentment recuperada institució de la Generalitat.

183 El relat de la inauguració de les Escoles Graduades va ser descrit de manera força minuciosa per la premsa de l'època. La visita del president Macià va crear força expectació no només a la vila, sinó també en moltes altres localitats, de manera que el trajecte en cotxe des de Barcelona fins a Esparreguera que va fer el president va ser seguit per milers de ciutadans dels diferents pobles per on anava passant. A Martorell, fins i tot, el cotxe oficial va ser aturat per una comissió de ciutadans encapçalada per l'alcalde de la vila i el Sr. Macià va ser convidat a entrar uns instants en una assemblea de viticultors que tenia lloc a la població. El relat dels fets, la transcripció dels discursos i la descripció de tota la jornada es pot consultar a: *La Vanguardia*, 06/12/1931, p. 30; *La Vanguardia*, 08/12/1931, p. 6; *La Publicitat*, 08/12/1931, p. 8; i *La Humanitat*, 07/12/1931, p. 6.

184 Al capítol dedicat a les obres públiques i l'urbanisme hi faig una aproximació a aquesta interessant figura i les seves vinculacions amb Esparreguera durant els primers anys de la República.

185 Inicialment es comptava també amb la presència del conseller Sr. Ventura Gasol (aleshores conseller d'Instrucció Pública), però finalment no va assistir a l'acte. Sí que van acompanyar el president Macià el seu secretari particular (Sr. Joan Alavedra), l'oficial dels Mossos d'Esquadra de la demarcació de Monistrol, el cap del servei de premsa de la Generalitat (Sr. Joan Tomàs) i el dramaturg i poeta alemany Sr. Ernst Toller i llur esposa, convidats personals del president (aquest intel·lectual alemany d'esquerres, que acabarà sent perseguit pels nazis, els quals li van arribar a retirar la nacionalitat alemanya, va venir la tardor de 1931 a Espanya atret per l'experiència de la Segona República. Durant la Guerra Civil, va ser un dels intel·lectuals que més va fer per intentar internacionalitzar el conflicte espanyol i implicar-hi les grans potències, tot i que amb escàs èxit).

El president va ser rebut a l'entrada sud del poble, a l'alçada de la Creu de terme, per una comissió presidida per l'alcalde Sr. Salvador Cortada, que li va fer el lliurament de la seva vara d'alcalde, gest que el president Macià va agrair, però va retornar-la-hi dient que ell era el legítim representant de la voluntat popular a la seva vila i, per tant, la persona amb més dignitat per portar aquest símbol al seu municipi. El trajecte des d'aquest punt del municipi fins l'edifici de l'Ajuntament, d'aproximadament un quilòmetre de longitud, el Sr. Macià el va fer en el seu vehicle, però movent-se amb extraordinària lentitud per la gran quantitat de gent que s'hi havia congregat. Un cop va arribar a la plaça de l'Ajuntament, la gentada continuava sent enorme i no parava d'aplaudir, cridar i donar mostres d'entusiasme, de manera que el president de la Generalitat es va sentir obligat a sortir al balcó del consistori i pronunciar un discurs a la multitud allà congregada.¹⁸⁶

Diuen les cròniques periodístiques que va començar fent referència al fet que l'acte més gran i noble que pot fer-se en un poble és el d'inaugurar un edifici destinat a l'ensenyament, «el gresol on seran forjats tots els ciutadans del demà, els quals gràcies a la cultura que allí se'ls doni, coneixeran els seus drets i els seus deures i tindran consciència d'ells». Va continuar el seu discurs fent una defensa encesa de la importància que per a la Generalitat tenia l'educació i del seu projecte per fer-la universal i gratuïta, de manera «que tots els infants de Catalunya, des del fill de l'obrer més pobre fins el de l'home més encimbellat econòmicament aniran a l'escola des dels sis fins els catorze anys», i que gràcies al sistema educatiu que es volia implantar anirien desapareixent les diferències socials, ja que «no serà com fins

186 Possiblement, el discurs que el president va acabar fent a la plaça de l'Ajuntament fos el que volia fer a les escoles. Si més no, va ser molt més important i de més pes ideològic i polític que el que va fer allà.

ara, que els fills dels obrers no poden adquirir la cultura necessària per falta de diner [...] aquest sistema d'instrucció dels infants donarà forçosament un resultat admirable, si més no servirà per fer desaparèixer aquestes diferències de classe que comencen a l'escola i segueixen per sempre més».¹⁸⁷ Com podem veure, no era només un discurs protocol·lari, sinó que també volia marcar unes línies d'actuació i un rerefons ideològic que havia de guiar l'actuació de la Generalitat en aquest àmbit a partir d'aleshores.

Un cop va acabar la seva intervenció, el cor de l'agrupació La Siempreviva va interpretar una peça feta expressament per a aquell acte, titulada «La Llibertat», amb text del propi alcalde

¹⁸⁷ La crònica de *La Vanguardia* i la del diari *La Humanitat* recullen el discurs del president Macià. Crec que és molt interessant copiar-lo aquí (seguiré la versió del diari *La Humanitat* perquè està en català i és una mica més extensa que la de *La Vanguardia*, tot i que totes dues coincideixen quasi plenament): «Nosaltres [fent referència a l'obra impulsada des de la Generalitat] el que més desitgem és fer de Catalunya un dels pobles més civilitzats del món. Un poble que es pugui comparar amb aquells països del nord d'Europa que segueixen pas a pas tots els perfeccionaments pedagògics. Però, això sí, la nostra cultura serà portada a cap en un sentit més esquerrà, la qual cosa vol dir que tots els infants de Catalunya, des del fill de l'obrer més pobre fins el de l'home més encimbellat econòmicament, aniran a l'escola des dels sis anys fins els catorze i tots podran aprendre el mateix, perquè per als fills de l'obrer l'escola serà absolutament gratuïta. No serà com fins ara, que els fills dels obrers no poden adquirir la cultura necessària per manca de diner. L'escola serà absolutament gratuïta i també ho seran les acadèmies especialitzades i els estudis complementaris. Aquest sistema d'instrucció dels infants donarà forçosament un resultat admirable. Si més no, servirà per fer desaparèixer aquestes diferències de classe que comencen a l'escola i segueixen per sempre més. L'escola serà absolutament obligatòria. En canvi, el servei militar serà voluntari, puix creiem que és molt més convenient obligar els homes a adquirir cultura que aprendre el servei militar» (la crònica periodística subratlla que en aquest punt es van produir fortes ovacions). El discurs del Sr. Macià continuarà encara una estona més, però parlant d'altres temes que res tenien a veure amb l'educació i l'ensenyament, com ara: la necessitat d'una sanitat pública que doni cobertura als obrers, la necessitat de redimir les classes oprimides, única manera que hi hagi pau i tranquil·litat socials, i que per aconseguir-ho s'està treballant en l'Estatut de Catalunya.

Sr. Cortada i música del mestre esparreguerí Josep Monné. La part orquestral va anar a càrrec de les cobles La Principal de Terrassa i la Principal de Bages.¹⁸⁸ Seguidament, el president Macià va fer a peu el trajecte que el separava de les Escoles, enmig d'una munió de persones que pràcticament no el deixaven avançar. Finalment, al pati del centre docent va ser rebut pel director de la secció dels nens (Sr. Prats), per la directora de les nenes (Sra. Hervás) i pels infants de l'escola. Allà mateix es van fer més parlaments, a càrrec de l'inspector d'ensenyament Sr. Rueda, del diputat Sr. Sunyol i, finalment, un altre cop, del propi Sr. Macià. Es van repartir uns obsequis entre els nens i les nenes presents¹⁸⁹ i les autoritats van fer una visita a l'interior de l'edifici acompanyats per l'arquitecte municipal i autor del projecte, Sr. Domènech Massana.

En aquest punt es van acabar els actes previstos per a la inauguració de l'escola, si bé la visita del president Macià i dels seus acompanyants es va perllongar una estona més, però per una sèrie d'actes que res tenien a veure directament amb la inauguració del grup escolar¹⁹⁰ o l'ensenyament.

Abans d'acabar amb el relat d'aquella jornada històrica, paga la pena parar atenció a dues absències que hi va haver als actes celebrats aquell dia: la del mossèn de la Colònia Sedó (que també exercia de mestre dels nens de la colònia) i la del mestre particular Sr. Tomàs Cabeza.¹⁹¹ Tots dos havien estat convidats pel consistori a assistir als actes previstos per a la inauguració

188 *La Vanguardia*, 06/12/1931, p. 30. Desconec si s'ha conservat o no el text o la música d'aquella peça, seria interessant poder-la recuperar.

189 Tots els infants van ser obsequiats amb una caixa de bombons guarnits amb els colors de la bandera catalana i amb una fotografia del president de Catalunya.

190 Vegeu la descripció d'aquest acte al capítol 4.

191 Correspondència 1931-1932, 04/12/1931, AME.

de les Escoles Graduades i tots dos van excusar la seva assistència adduint motivacions força febles: el primer va argumentar la seva no assistència dient que es trobava en una situació d'interinitat,¹⁹² i el segon va al·legar que tenia altres compromisos personals aquell dia. No costa gaire imaginar motivacions més aviat de caire ideològic per explicar la seva absència aquell dia: més que representar un rebuig de la família Sedó al president de la Generalitat, l'absència de mossèn Antoni Mercadé s'ha de llegir en clau eclesiàstica (l'església estava frontalment oposada als plans de la Generalitat en relació amb l'ensenyament), i pel que fa el cas del mestre Sr. Cabeza, el seu tarannà profundament conservador ho pot explicar perfectament.

Un cop inaugurades les Escoles Graduades, una de les preocupacions de l'Ajuntament va ser la de dignificar el pati de l'escola i que no només fos un lloc d'esbarjo. Per fer-ho realitat, aviat va parlar de fer-hi uns jardins i un pati de jocs, i en els jardins no només s'hi havien de plantar arbres per garantir l'ombra necessària als infants, sinó que també es volia que fossin arbres fruiters per motius pedagògics.¹⁹³ L'obra va estar enllestida a començaments de març de 1932. Amb el llenguatge ampul·lós de l'època, la premsa es feia ressò del bon aspecte que tenia el pati de l'escola després de la plantació dels arbres.¹⁹⁴

192 El concepte de la «interinitat» a la qual addueix mossèn Mercadé s'ha de llegir des de l'òptica que el 8 de setembre l'Ajuntament ja havia acordat sol·licitat formalment a la Generalitat que es fes càrrec de les escoles de la Colònia (el 18 d'agost, el Sr. Sedó, en un escrit adreçat a l'Ajuntament, ja havia manifestat que secundaria la demanda de crear dues escoles públiques a la Colònia).

193 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 01/03/1932, AME, i llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 17/05/1932, AME (aquest dia es parla de la necessitat de posar dues boques de rec al pati de l'escola).

194 *La Vanguardia*, 12/05/1932.

També calia dotar de calefacció el nou edifici, i més quan s'inaugurava a les portes de l'hivern, però el cert és que es va posar en marxa sense que s'hagués instal·lat aquest equipament. No serà fins l'estiu següent que el Consell Local de Primera Ensenyança plantegi al ple de l'Ajuntament l'urgent necessitat d'instal·lar un servei de calefacció central a les Escoles,¹⁹⁵ de manera que estigui en funcionament de cara al proper hivern. Sabem que poc després s'hi va instal·lar, però els problemes de fred a l'escola van persistir, en aquest cas, perquè no sempre hi havia prou combustible perquè funcionés com calia.¹⁹⁶

Un altre equipament de gran importància amb què es va dotar l'Escola va ser el d'una biblioteca. L'estiu de 1931,¹⁹⁷ la *Gazeta de Madrid* va publicar una disposició del Ministerio de Instrucción Pública en la qual es decretava la creació de biblioteques a les Escoles Graduades. En aplicació d'aquesta ordre, l'Ajuntament va decidir, el juny de 1932,¹⁹⁸ demanar a les Missions Pedagògiques¹⁹⁹ la instal·lació d'una biblioteca a les Escoles Graduades.

195 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 19/07/1932, AME.

196 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 17/01/1933, AME. Aquell dia les actes de l'Ajuntament recullen la queixa que fa massa fred a l'escola i que si no es compren més brases per fer anar la calefacció, hauran de tancar.

197 La *Gazeta de Madrid*, 08/08/1931.

198 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 07/06/1932, AME.

199 Amb el decret del 29/05/1931, el govern de la República creava el Patronato de las Misiones Pedagógicas, dependent del Ministerio de Instrucción Pública. Era un projecte ideat feia temps per la Institución Libre de Enseñanza i que buscava apropar la cultura a les zones rurals d'Espanya. Era una mena d'escola ambulant que es desplaçava pels pobles i zones rurals i desenvolupava tota mena d'activitats (audicions musicals, projecció de pel·lícules o documentals, teatre i titelles, museus circulants, visites d'escriptors, etc.), però la seva activitat principal era el servei de biblioteques. Les escoles que entraven en el projecte i ho sol·licitaven rebien una caixa amb un centenar de llibres juntament amb talonaris per al préstec, fitxes especials per a l'estadística, etc. La biblioteca s'instal·lava a la mateixa escola, sota la vigilància del mestre. Hi podien accedir tant els alumnes com el públic en general, fora de l'horari escolar.

Tot i que no tenim més informació sobre el seu funcionament, sabem que aquesta demanda va ser acceptada, perquè el 1934,²⁰⁰ en una sessió del Ple de l'Ajuntament, es fa referència a la biblioteca concedida el 1932 pel Patronat de les Missions Pedagògiques. Per tant, d'alguna manera, podem considerar-la com el precedent més immediat de la futura Biblioteca Popular, inaugurada el 1938.

Els primers directors de les Escoles Graduades van ser en Francesc Prats Dausà i na Francisca Hervás, tots dos mestres nacionals i que ja exercien de mestres a Esparreguera a l'etapa anterior, quan només hi havia una escola unitària. El mestre Sr. Prats havia nascut a Palafrugell el 1866, tot i que havia passat pràcticament tota la seva vida docent a Esparreguera. En el moment de la inauguració de les escoles, ja era una persona gran i es va jubilar poc després; no va tenir, doncs, gaire incidència en la vida de les escoles durant l'època de la República. La mestressa Sra. Francisca Hervás va ser un cas diferent, aviat va donar mostres de tenir problemes per adaptar-se a la nova situació nascuda després de la instauració del règim republicà i del Govern de la Generalitat a Catalunya. Fem una descripció dels fets i de com l'Ajuntament va arribar a declarar la incompatibilitat total entre la institució municipal i la Sra. Hervás.

El setembre de 1932,²⁰¹ quan encara no s'havia complert un any des de la inauguració de les Escoles Graduades, el regidor d'esquerra Sr. Benet Rius, va informar els seus companys del consistori que hi havia innumbrables queixes contra la directora de l'Escola Graduada de nenes Sra. Hervás i de l'actitud completament hostil d'aquesta persona en contra de la corporació

200 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 15/11/1934, AME.

201 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 20/09/1932, AME.

municipal. Va proposar en el ple de l'Ajuntament iniciar una campanya de recollida de signatures contra l'esmentada mestra, al mateix temps que demanava que l'Ajuntament declarés la incompatibilitat manifesta entre dita directora i la corporació municipal. A través d'aquestes accions, volia tenir arguments per justificar, davant del Ministerio de Instrucción Pública, la demanda de trasllat de la mestra Hervás a una altra destinació. Aquestes actuacions es van aprovar i dos inspectors d'ensenyament (la Sra. Serrano i el Sr. Rueda) van fer diverses visites al municipi per obtenir informació sobre tot l'afer.

Uns mesos més tard de produir-se aquestes intervencions, els enfrontaments entre la directora i el municipi no només no havien disminuït, sinó que podem afirmar que s'havien incrementat, fins el punt d'esclatar públicament durant els actes convocats pel lliurament de premis del 1r Concurs de Llengua Catalana.²⁰² Segons recullen les actes de l'Ajuntament,²⁰³ el regidor Sr. Josep Rius (president de la Comissió Local de Primera Ensenyança) va dir que havia estat del tot intolerable l'actitud adoptada per aquesta persona durant el moment de repartiment dels premis, i que no només era reprobable la seva actitud personal, sinó també la indisciplina mostrada pels seus alumnes (que hem de suposar que havia estat instigada per la mateixa mestra). Tots els regidors, tant els del bloc d'esquerres com els de dretes, van mostrar-se conformes amb l'exposició dels fets del regidor J. Rius i van acordar traslladar aquesta informació a Inspecció i al Consell Provincial, per si aquests organismes creien convenient obrir

202 De l'organització d'aquests concursos per fomentar el coneixement de la llengua i la història de Catalunya en parlarem més abastament en aquest mateix capítol una mica més endavant.

203 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 25/04/1933, AME.

un expedient disciplinari i determinar el grau de responsabilitat que tenia aquesta mestra en els fets descrits.

El desembre de 1933,²⁰⁴ al ple de l'Ajuntament s'hi torna a fer una referència als greus fets que han succeït a les Escoles Graduades, signe que l'afer encara no s'havia tancat. Poc després, el febrer de 1934, el president del Consell Local d'Ensenyament informava el consistori del proper cessament de la directora de les Escoles Graduades i del seu pròxim trasllat a Barcelona. La Sra. Hervás serà substituïda en el càrrec de directora per la seva companya Sra. Encarnación Valero,²⁰⁵ que havia estat nomenada com a mestra a Esparreguera el 1931 amb motiu de la creació de les noves Escoles Graduades i, per tant, amb qui havia compartit escola els darrers anys. Sigui perquè realment la seva actuació va estar encertada al davant de la direcció de l'escola de les nenes o pel contrast que es vivia en relació amb la situació anterior, en què s'havien viscut moments de molta tensió, el cert és que, la tardor de 1934, l'Ajuntament va aprovar per unanimitat fer palesa a la Sra. Encarnación Valero «la gratitud d'aquesta Corporació per la seva acertada (sic) actuació en pro de la cultura escolar».²⁰⁶ Pel que fa a l'afer de la Sra. Hervás, sembla que va ser la seva actitud davant la llengua i la cultura catalanes allò que va desencadenar el conflicte. També ens permet veure com en relació amb la llengua i la cultura catalanes, la postura del consistori esparreguerí va ser unànime sempre,

204 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 05/12/1933, AME.

205 Encarnación Valero Baeza havia nascut el 1892 a Alacant i va venir a viure a Esparreguera amb motiu del seu nomenament juntament amb la seva germana i la seva mare. El 1936 va ser nomenat mestre a Esparreguera el seu marit Joan Cabot Vilar, també d'Alacant.

206 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 18/10/1934, AME.

malgrat els canvis de signe ideològic i polític que es van produir en el consistori durant aquells anys.

La descripció d'aquests fets, i d'alguna altra experiència que explicarem més endavant, ens mostra que el procés de transició d'una època a una altra no va ser planer i que no tothom ho va acceptar fàcilment. El manteniment en els seus càrrecs de molts mestres (una actuació, d'altra banda, de compliment obligat a causa de la seva condició de funcionaris públics) a vegades es convertia en un obstacle per al canvi pedagògic. Molts d'ells s'havien format i havien desenvolupat la seva vida professional en un altre context i amb uns altres valors i no sempre els era fàcil adaptar-se a un nou ambient social i polític. A més a més, molts d'ells no eren catalans d'origen i no mostraven la sensibilitat i el coneixement de la cultura catalana que calia esperar en aquells moments. L'existència d'una doble estructura en l'àmbit de l'ensenyament, amb una xarxa de la Generalitat i una altra d'estatal dependent del Ministerio de Madrid, no va ajudar a fer senzill aquest canvi.

En contrast amb la situació anterior, i per mostrar una manera de fer totalment diferent, podríem parlar del mestre Sr. Manel Pallejà,²⁰⁷ nomenat a finals de 1933 i que aviat es va convertir en un dels mestres més carismàtics a Esparreguera durant l'etapa republicana. A part de demostrar que era un mestre vocacional, també tenia una vessant artística destacada com a dibuixant i pintor, faceta que va saber explotar ja que va ser l'ànima de l'escola nocturna de dibuix, iniciativa promoguda des del Consell Local de Primera Ensenyança i que va fruir d'un gran èxit durant tot aquest període.

207 Nascut a Lleida el 1895, estava casat amb Francisca Masia (nascuda a la República Argentina) i tenia una filla de dos anys.

La creació d'una escola nocturna de dibuix municipal, adreçada a persones que treballaven però que buscaven millorar la seva formació, va ser una proposta presentada pel regidor Josep Rius la tardor de 1932²⁰⁸ davant el consistori municipal. La idea va ser ràpidament acceptada per tothom, tot i que el principal escull va venir a l'hora de buscar un local on poder portar-la a terme. Finalment, es va aprovar fer arribar a Inspecció la idea d'utilitzar alguna de les aules de les Escoles Graduades, un cop s'havien acabat les classes.

Suposem que aviat va arribar l'autorització de les autoritats educatives per fer servir els espais de les Escoles Graduades, ja que el març de 1933²⁰⁹ el Consell Local de Primera Ensenyança posa sobre de la taula la proposta de fer uns ensenyaments nocturns per a adults a les Escoles Graduades fins el 31 de maig. En aquest cas, es parla d'«ensenyaments nocturns», no pas d'escola de dibuix, i tenien temporalment una durada força limitada, tot just dos mesos. Va ser objecte de polèmica la tria de la persona responsable d'impartir aquestes classes. Es va parlar d'encarregar-li aquesta tasca a qui aleshores encara era directora de l'escola de nenes, la mestra Francisca Hervás, però aviat es va descartar la idea a causa de l'ambient de tensió que hi havia entre ella i l'Ajuntament. Les classes, però, es van fer i a començaments del mes de juny la mestra Encarnació Valero (suposem que va ser l'encarregada de fer-les) comunicarà la finalització de les classes nocturnes per a adults, amb total satisfacció.²¹⁰

208 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 11/10/1932, AME.

209 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 28/03/1933, AME.

210 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 08/06/1933, AME. El cost de les classes anava a càrrec del pressupost municipal, i es va acordar que fos de 75 ptes. mensuals.

Hem d'interpretar aquesta pràctica com una mena de prova pilot, ja que el curs 1933-34 es va plantejar repetir l'experiència d'unes classes nocturnes, però aquest cop amb un programa i unes normes de funcionament molt detallades. Al ple del 26 d'octubre²¹¹ s'hi van aprovar les bases que havien de regular la creació de l'escola municipal nocturna de dibuix: se'n va fixar la durada (entre els mesos de novembre i febrer), el temps de funcionament diari (dues hores), a qui s'adreçaven (a tots els residents a la vila) i el preu de la matrícula (8 ptes. al mes). La persona encarregada d'impartir aquestes classes va ser un professor nou, que feia ben poc havia arribat a la vila, però que acabarà sent-ne el responsable fins al darrer dia.

No ens equivoquem si diem que l'èxit de la iniciativa va ser total, ja que a finals del mes de febrer²¹² es demanava prorrogar les classes tres mesos més, fins el mes de maig. Es va acordar, també, fer una exposició pública el mes d'abril dels treballs fets pels alumnes, perquè tothom que volgués els pogués veure. Aquesta exposició també va ser molt ben valorada²¹³ i fins i tot el diari *La Vanguardia*²¹⁴ se'n va fer ressò. En finalitzar el curs, el mestre Sr. Pallejà va presentar una memòria del projecte en què analitzava i valorava el funcionament de l'escola nocturna de dibuix, i també va presentar un balanç econòmic del curs, amb un

211 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 26/10/1933, AME.

212 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dies 22/02/1934 i 15/03/1934, AME.

213 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 05/04/1934, AME. «A proposta de la presidència és acordat: felicitar efusivament el professor de l'Escola Municipal de Dibuix, Sr. Manel Pallejà, pel brillant èxit de l'exposició de treballs realitzats pels alumnes de l'esmentada escola i per l'interès amb què ha desenvolupat les seves activitats a benefici de l'Escola i dels alumnes».

214 *La Vanguardia*, 03/04/1934.

superàvit de 58,80ptes. Com a mostra d'agraïment per tot el que havia fet, el consistori va decidir convidar, amb totes les despeses pagades, tots els alumnes i el professor a una visita a Terrassa «com a reconeixement i estímul de la tasca cultural feta».²¹⁵ El 5 de juliol s'enviava des de l'alcaldia un escrit d'agraïment a l'alcalde de Terrassa per les atencions rebudes durant la visita efectuada pels alumnes de l'escola nocturna de dibuix a la ciutat vallesana.²¹⁶ Aquesta visita no només va tenir un sentit lúdic, sinó que també estava vinculada a l'activitat docent duta a terme a les classes de dibuix ja que aquestes classes tenien també una orientació tècnica i aplicada a les necessitats industrials. Es volia, entre altres coses, contribuir a millorar la formació de les persones per facilitar-ne la inserció en el món laboral, i Terrassa, tant pel que fa a l'àmbit de les escoles tècniques com pel fet que hi havia una indústria tèxtil potent, era un lloc força interessant per conèixer.

En començar el curs següent, 1934-35,²¹⁷ l'Ajuntament va aprovar la continuïtat del projecte de les classes nocturnes de dibuix, amb les mateixes condicions del curs anterior i també a càrrec del mestre Sr. Pallejà, però va establir-ne ja d'entrada una durada més gran, entre l'1 de novembre i el 31 de maig. Aquest procés es va repetir també durant el curs 1935-36²¹⁸ amb gran èxit, com ja havia passat els anteriors cursos. En aquesta ocasió, l'Ajuntament va aprovar obsequiar els professors i els alumnes

215 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 03/05/1934, AME.

216 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 05/07/1934, AME.

217 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 18/10/1934, AME.

218 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 04/07/1935, i núm. 598, dia 21/11/1935, AME.

amb un viatge a Tarragona, previst per al diumenge 19 de juliol de 1936.²¹⁹ Evidentment, aquell viatge no es va fer i el projecte d'escola nocturna de dibuix va quedar estroncat, com tantes altres coses, per l'esclat de la Guerra Civil.

2.3. L'escola pública de pàrvuls d'Esparreguera

La història de l'escola de pàrvuls de la vila, igual que havia passat amb l'escola única abans de la instauració de la Segona República, va passar per innombrables vicissituds, sobretot pel que fa a la recerca d'un local digne on poder desenvolupar-ne l'activitat.

Quan a mitjan dècada dels anys vint l'Ajuntament va acordar fer els estudis arquitectònics necessaris per construir una escola nova, en aquell moment es va dir que tant necessari era poder disposar d'una escola nacional nova com d'una escola nova per als pàrvuls. La insuficiència de places per atendre les necessitats de la població, juntament amb les mancances derivades de no disposar d'uns locals adients, era aplicable a tots dos nivells educatius. Fins i tot es va arribar a plantejar que en el nou edifici que s'estava projectant hi haguessin tres classes de nens, dues de nenes i una de pàrvuls (no s'augmentava el nombre d'aules per als pàrvuls però com a mínim tindrien un local propi). El projecte final, però, va deixar fora el nivell dels pàrvuls i es va destinar exclusivament a l'atenció dels nens i les nenes de les escoles nacionals.

Així, quan l'edifici nou de les Escoles Graduades es va acabar, els pàrvuls continuaven ocupant un local municipal al carrer Hospital, a l'antiga capella, habilitada des de començaments

²¹⁹ Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 16/07/1936, AME.

dels anys vint per destinar-la a aquest ús.²²⁰ Per reblar el clau, la nit del 6 de novembre de 1931 s'esfondrà l'edifici ocupat pels pàrvuls (l'antiga capella de Santa Anna, contigua a l'hospital, ja desocupat pel seu trasllat el 1930 a una altra edificació)²²¹ i si bé no calgué lamentar cap desgràcia personal, el cert és que va deixar aquests nens totalment desvalguts. Com a solució d'urgència, i tenint en compte l'extrema gravetat de les circumstàncies que s'estaven vivint, el consistori, en el ple del dia 10 d'aquell mateix mes,²²² va aprovar que «interinament es resolgui la manera en què es podrà donar ensenyança als pàrvuls i s'habiliti una sala de les noves escoles a dit fi, en la intel·ligència que sols podran anar escolars de menys de 6 anys». Les noves Escoles Graduades naixien, doncs, amb la greu hipoteca de la manca d'espai per donar resposta adient a les necessitats educatives de la població.

Pocs dies després,²²³ l'Ajuntament aprovava per unanimitat sol·licitar la creació urgent d'una escola de pàrvuls «vist l'acord del Consell Local de Primera Ensenyança de data 14 de novembre i escoltades les explicacions del Sr. alcalde sobre la inexcusable necessitat que rebin ensenyança elemental tots els nens i nenes que estiguin compresos en l'edat dels pàrvuls i com que sigui que en el nou edifici de les Escoles Graduades que dintre de poc serà inaugurat ha estat exclosa aquesta classe», per la qual cosa s'acorda:

220 Josep Paulo (2010), p. 41-47.

221 Al capítol 4, en què hem abordat el tema de les obres públiques i l'urbanisme, ja hi hem tractat aquesta qüestió.

222 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 10/11/1931, AME.

223 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 24/11/1931, AME.

- Sol·licitar a l'Excel·lentíssim Senyor Ministre l'establiment d'una escola de pàrvuls.
- Facilitar el local, els material necessaris per al seu funcionament, etc.

El procés de creació d'una escola nova de pàrvuls ja no es va aturar a partir d'aquell moment. A començaments de 1932, l'Ajuntament, mentre es tramitava la petició de crear una escola de pàrvuls, va continuar amb la seva recerca d'un local adient. Finalment, el 2 de febrer, deia que «com que l'Ajuntament no disposa de cap local ara es fa indispensable habilitar un local que reuneixi les condicions necessàries per establir-hi la repetida (*sic*) escola, ja que cap dels locals amb què compta l'Ajuntament es troba en condicions per a utilitzar-lo».²²⁴ Valorades aquestes circumstàncies, es va aprovar «llogar un local conegut com l'era del Gerrer del carrer Sant Antoni, 56, propietat de Sra. Maria González Mariner pel preu de 420 ptes. a l'any i fer, a compte de l'Ajuntament, les obres necessàries per a la seva utilització com a escola de pàrvuls». L'arrendament es va fer per a sis anys i es va pactar una indemnització per a l'Ajuntament de 200 ptes. per any si durant els cinc primers anys els propietaris venien el local.

A mitjan mes de març²²⁵ es va estrenar l'escola nova de pàrvuls, tot i que oficialment encara no havia rebut el vistiplau definitiu de l'administració. La pressió social que hi havia al municipi en va empènyer l'avançament. De la necessitat que tenia el municipi d'aquest equipament en parla clarament, per exemple, el fet que el segon dia d'obrir-se la matrícula ja s'havia arribat a la xifra de 130 nens i nenes inscrits, fet que va obligar a tancar-la

224 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 02/02/1932, AME.

225 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 15/03/1932, i *La Vanguardia*, 29/03/1932.

ja que no hi havia capacitat per acollir més infants. La primera mestra de l'escola de pàrvuls de l'edifici nova va ser Magdalena Hervás, nomenada i pagada pel propi Ajuntament a l'espera que fos assignada per l'Estat. El desembre d'aquell any²²⁶ figura com a mestra interina la Sra. M. dels Àngels Camps, senyal, per tant, que en aquell moment ja hi havia una persona nomenada directament pel Ministerio de Instrucción Pública.

En una carta, el diputat Sr. Sunyol i Garriga²²⁷ informa l'alcalde que ha rebut un escrit de la inspectora Sra. Serrano en què li comunica que ja ha enviat a Madrid l'informe favorable respecte a la sol·licitud de crear una escola de pàrvuls. El diputat afegeix que marxa a la capital i que des d'allà continuarà fent gestions personalment davant del Ministerio de Instrucción Pública perquè es pugui resoldre ràpidament i favorablement aquest assumpte.

El Ple de l'Ajuntament del 2 d'agost²²⁸ es farà ressò de l'ordre publicada el passat 22 de juliol, en la qual es creava provisionalment a Esparreguera una escola de pàrvuls. També es comentarà la visita que pròximament farà un grup d'inspectors a les instal·lacions de l'escola de cara a aixecar acta jurada per incloure-la en la declaració definitiva de l'escola de pàrvuls. Amb motiu d'aquesta visita es comenta entre els regidors que caldrà preparar convenientment el local.

El 13 de setembre, el president del Consell Local de Primera Ensenyança explicarà als seus companys regidors com ha anat la visita de la inspectora i del seu equip al parvulari. Informa

226 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 08/12/1932, AME.

227 Correspondència 1931-32, 12/03/1932, AME.

228 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 02/08/1932, AME.

que han aprovat donar l'alta definitiva a l'escola, però que cal fer algunes reformes en diferents àmbits de l'edifici i del mobiliari: pintar els bancs i les cadires, col·locar una mampara-vidriera, instal·lar una estufa i, com a mínim, comprar un equip complet de material Montessori. Al mateix temps, advertia en el seu escrit que, fins la creació definitiva de l'escola, l'Ajuntament havia de continuar pagant els honoraris fixats a la mestra interina.²²⁹ La mestra de pàrvuls prendrà possessió del seu càrrec oficialment a finals d'octubre de 1932.²³⁰

Durant tot aquest temps, abans i després del reconeixement oficial de l'escola de pàrvuls, la mestra comptarà amb l'ajuda d'una auxiliar que pagava el propi Ajuntament, ja que era l'única manera de poder atendre amb un mínim de condicions el centenar llarg de pàrvuls als quals es donava servei. A finals de 1932²³¹ exercia aquestes funcions la Sra. Montserrat Casals.²³²

L'estada de l'escola de pàrvuls al local del carrer Sant Antoni s'allargarà fins el febrer de 1936, moment en què l'Ajuntament va autoritzar la Comissió de Foment per emblanquinar, aprofitant les vacances de carnestoltes, el nou local de Can Ferran Puig.²³³ També per aquelles dates prendrà possessió del seu càrrec l'última mestra de l'escola de pàrvuls que exercirà durant l'època

229 El 26 de juliol (llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595) el Ple de l'Ajuntament havia aprovat no abonar a la mestra interina de pàrvuls els mesos de vacances d'estiu. Ara la inspectora els advertia que no ho podien fer.

230 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 25/10/1932, AME.

231 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 08/12/1932, AME.

232 L'auxiliar de pàrvuls rebia per la seva feina un sou sensiblement inferior que el de la mestra. Així, doncs, si per a la mestra el sou habitual era de 250 ptes. mensuals, l'auxiliar cobrava 100 ptes. al mes.

233 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 20/02/1936, AME.

de la Segona República, la Sra. Teresa Gili Doria,²³⁴ barcelonina que es va haver d'instal·lar, amb les despeses a càrrec de l'Ajuntament, en un pis de l'avinguda Francesc Macià, perquè a la casa dels mestres ja no hi havia cap lloc més disponible, que era un altre dels equipaments construïts durant el període de la República i que en pocs anys es va omplir totalment.²³⁵

2.4. L'escola mixta de Mas d'en Gall

Un altre dels projectes en l'àmbit educatiu promogut des de l'Ajuntament va ser el fet d'impulsar la creació d'una escola mixta a la barriada de Mas d'en Gall. Com ja hem explicat anteriorment,²³⁶ la barriada de Mas d'en Gall estava formada per poc més d'una vintena de cases, en un entorn totalment rural i allunyada del poble, a uns tres quilòmetres de distància i per un camí aleshores en no gaires bones condicions. A més a més del grup de cases, en el seu entorn també hi havia algunes masies (Can Rial, Can Golart, Can Cardús, etc.)²³⁷ que, tot i no pertànyer directament a la barriada, també es trobaven relativament allunyades del nucli urbà. Els nens i les nenes d'aquesta part de ponent del poble, si volien rebre instrucció i anar a l'escola, havien de desplaçar-se diàriament varis quilòmetres i això en dificultava la integració dins del sistema educatiu reglat.

234 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 07/05/1936, AME.

235 Segons el padró de 1936, a l'edifici de la casa dels mestres, propietat de l'Ajuntament, hi ha censats set professors (tres homes i quatre dones), tot i que un d'ells és el Sr. Prats, qui per aquelles dates ja estava jubilat però que continuava vivint allà.

236 Vegeu el capítol 4, dedicat a les obres públiques i l'urbanisme municipal.

237 Si voleu ubicar correctament aquestes masies podeu consultar el mapa 2.1.

Així, doncs, un dels aspectes que calia atendre amb urgència era el de dotar amb un equipament escolar aquesta barriada i el seu entorn. Molt aviat, el nou consistori republicà va aprofitar les visites i els contactes periòdics que mantenia amb les autoritats educatives amb motiu de les obres de construcció de la nova Escola Graduada per plantejar-los la possibilitat de crear una escola nova a la barriada de Mas d'en Gall. La idea va ser molt ben rebuda per Inspecció Educativa i va animar l'Ajuntament a plantejar-la al Ministerio de Instrucción Pública de Madrid, amb el convenciment que la proposta seria acceptada.²³⁸

Poc després, el consistori, animat per la resposta d'Inspecció, aprovava formalment enviar la petició per a la creació d'una escola mixta d'un sol mestre a Mas d'en Gall, que hauria d'atendre una població escolar estimada de seixanta alumnes. L'Ajuntament es comprometia a facilitar el local, dotar-lo amb el material adient i proporcionar una casa-habitació amb llum per al mestre.

El febrer de 1932, Inspecció Educativa va instar l'Ajuntament a preparar els locals i el material necessari per a la posada en marxa de la nova escola mixta i que d'aquesta manera es pogués aprovar la creació de l'esmentada escola a la barriada de Mas d'en Gall. Sabem que poques setmanes més tard l'Ajuntament autoritzava la compra de material escolar per a l'escola de Mas d'en Gall²³⁹ i feia obres de condicionament del local de la futura escola mixta.²⁴⁰ A finals de març, Inspecció Educativa feia una visita al local de l'escola de cara a fer l'informe definitiu

238 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 28/07/1931, AME.

239 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, 01/03/1932, AME.

240 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, 05/04/1932, AME. Es van pagar factures per un import aproximat de 500 ptes. (pintura, lampisteria i neteja).

sobre la seva autorització.²⁴¹ El 16 d'abril de 1932, la *Gazeta de Madrid* feia pública una relació de 271 escoles noves, entre les quals figurava la de Mas d'en Gall.

El mes de maig prenia possessió la primera mestra nacional nomenada pel Ministerio, la Sra. Carme Capdevila.²⁴² A finals de 1934 es faria càrrec de la plaça la mestra Margarita Montoro Cerezo (natural de Linares, província de Jaén) i que va arribar a la vila juntament amb la seva germana, la qual va ocupar una plaça de mestra a les Escoles Graduades.

L'edifici de l'escola mixta de Mas d'en Gall, igual que havia passat amb el parvulari, no serà de nova construcció, sinó que es llogarà a la Sra. Montserrat de Padró, vídua de Francesc Marimon.²⁴³ El fet de recórrer a un local en arrendament s'ha d'interpretar com una constatació de la impossibilitat de l'Ajuntament de poder comprar o construir un edifici nou, ja que es trobava totalment immers en les obres de la nova casa dels mestres, que anaven íntegrament al seu càrrec. Es va signar un contracte d'arrendament amb la Sra. de Padró en què estaven inclosos l'escola i un pis per a la mestra, per un valor de 90 ptes. trimestrals. No sabem en quin moment es va modificar aquest contracte, però l'agost de l'any següent trobem consignat el pagament d'una factura pel lloguer de la casa-escola de Mas d'en Gall per un import de 120 ptes.,²⁴⁴ senyal que s'havia incrementat substancialment el preu del lloguer. En canvi, a finals de 1935, era

241 *La Vanguardia*, 29/03/1932, i llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 15/03/1932, AME.

242 *La Vanguardia*, 12/05/1932.

243 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 03/11/1932, AME.

244 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 08/08/1933, AME.

l'Ajuntament qui sol·licitava als propietaris del local una rebaixa en l'arrendament, perquè considerava que era massa elevat i fora de mercat,²⁴⁵ probablement un signe més que la crisi econòmica general es va aguditzar una mica més a partir de 1935.

La promesa de comptar amb llum elèctrica no es va poder complir inicialment, ja que, com hem vist en el capítol dedicat a les obres i l'urbanisme, la llum elèctrica no va arribar a la barriada de Mas d'en Gall fins a mitjan 1933. Quan això va ser una realitat, l'Ajuntament va aprovar-ne la instal·lació a l'escola mixta i la casa de la mestra.²⁴⁶ Amb la creació de l'escola, l'arribada de la llum elèctrica i l'arranjament d'alguns trams del camí que connectava la barriada de Mas d'en Gall amb el poble, podem dir que aquesta zona del poble va patir una transformació important en poc temps i va veure millorades substancialment les condicions de vida dels seus habitants.

2.5. L'escola de la Colònia Sedó

La família Sedó, a partir dels anys vuitanta del s. XIX i a mesura que s'anava consolidant la colònia obrera, anava dotant la Colònia Sedó progressivament de diversos equipaments i serveis.²⁴⁷

245 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 21/11/1935, AME.

246 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 08/08/1933, AME.

247 Els primers habitatges per als obrers es van construir en època de Puig i Llagostera, durant la dècada dels anys setanta del s. XIX i es van situar en un primer moment a prop de l'entrada de la fàbrica, al voltant de la casa del propietari. Serà ja a finals d'aquella dècada quan en Josep Puig decidirà iniciar la construcció de dues fileres de cases a l'extrem nord de la propietat, força allunyades del recinte fabril. És amb l'arribada del seu successor, Antoni Sedó, el 1880, que agafarà embranzida el projecte de construir una gran colònia obrera a partir del punt on ho havia deixat en Josep Puig i Llagostera. Al mateix temps que s'amplia el nombre d'habitatges també s'anaven edificant diversos locals destinats a donar servei als habitants de la Colònia (botigues de comestibles, fleca, carnisseria, cafè, estanc, fonda, etc.).

Un dels punts culminants de tot aquest procés va ser la construcció entre el 1890 i 1892 d'una gran església ubicada al centre de les fileres de cases que formaven el conjunt d'habitatges dels obrers de la colònia. Aquesta església (dedicada a Santa Victòria, en honor de la primera dona del patriarca Antoni Sedó i mare dels tres fills barons que van passar a dirigir l'empresa a la mort del seu pare) estava flanquejada a esquerra i dreta per dues edificacions adossades a les parets laterals de l'edifici. A la banda esquerra hi havia l'escola dels nens (al pis superior hi vivia el mossèn), i a la banda dreta, l'escola de les nenes (amb el pis superior destinat a encabir-hi el convent de les monges).

Amb la proclamació de la República i la formació d'un nou Ajuntament, les forces polítiques municipals aviat van veure l'oportunitat de sol·licitar al govern de Madrid la transformació d'aquesta escola privada, subvencionada i pagada per la família Sedó, en una escola pública i laica. Aquest canvi de titularitat significava l'entrada dins l'espai privat i controlat des de feia dècades per la família Sedó d'una altra autoritat aliena a aquesta família. A la pràctica potser no tenien per què canviar massa coses, però no deixava de tenir un poder simbòlic. El canvi de titularitat de l'escola, malgrat tot, es va dur a terme d'una manera relativament senzilla, sense que es produís cap enfrontament entre els Sedó i el consistori republicà. En una altra època, aquest canvi hauria estat del tot impensable que es fes d'una manera tranquil·la i acordada; ara, en canvi, el seu gerent, en Lluís Sedó, aparentment no hi va posar cap inconvenient. En un escrit adreçat a l'alcalde, el contingut del qual serà llegit al ple municipal, afirmava «secundar totalment el propòsit de l'Ajuntament per a la creació de dues escoles a la Colònia Sedó, per a la qual cosa cedeix gratuïtament el local i l'habitació per als mestres».²⁴⁸

248 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 11/08/1931, AME.

Poques setmanes més tard, el 8 de setembre, el Consell Local de Primera Ensenyança farà un informe extens i detallat en què argumentarà tots els motius que justifiquen l'adopció d'aquesta mesura i instarà el ple de l'Ajuntament a sol·licitar el més aviat possible la creació de dues escoles unitàries a la Colònia Sedó, una per a nens i una altra per a nenes, davant de les quals hi haurà un mestre i una mestra nomenats des del Ministerio de Instrucción Pública.²⁴⁹ Va haver de passar, però, quasi bé un any sencer per tornar a tenir notícies del projecte, concretament a través d'un escrit del diputat provincial d'ERC Sr. Sunyol,²⁵⁰ qui informava el Sr. alcalde que li havien assegurat que la proposta de creació de dues escoles a la Colònia Sedó s'inclouria a la proposta de la primera relació que es presentés. La informació

249 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 08/09/1931, AME. Pel seu interès, crec que paga la pena copiar tot l'argumentari que farà el Consell Local de Primera Ensenyança sobre la conveniència de crear una escola pública a la Colònia Sedó: «Tenint en compte la forma en què s'efectua l'ensenyament primari a la Colònia Sedó, que si bé no pot dir-se que està completament desatès, pot, no obstant, assegurar-se que podria rendir moltíssim més en benefici dels alumnes. Atès que actualment de les funcions de la dita ensenyança primària, n'és encarregat personal religiós dependent de l'entitat L.A. Sedó en Cta, propietària de la Colònia i pagat per la mateixa. Atès que si bé és d'agrair a l'entitat abans dita i als encarregats d'inculcar l'ensenyança primària, l'interès sostingut en pro de la mateixa ensenyança, a benefici dels habitants de la Colònia, en nombre de 813, urgeix la creació de dues escoles perquè els escolars rebin la deguda i suficient educació i principis elementals amb la màxima profusió i benefici a què podem aspirar. Vistes les disposicions vigents i el Decret del Ministerio de Instrucción Pública del 9 de juny darrer, per unanimitat s'acorda: 1r Sol·licitar de l'Excel·lentíssim Sr. Ministro de Instrucción Pública la creació de dues escoles, una per a nens i una altra per a nenes a la Colònia Sedó, dirigides per un mestre i una mestressa, respectivament. 2n Comprometre's a facilitar local, moblatge i demés material necessari per al funcionament de les dues escoles per separat. 3r Facilitar també habitació i llum gratuïta als professors que siguin nomenats. 4t Adreçar raonada instància a l'Excel·lentíssim Sr. Ministro de Instrucción Pública, pregant la concessió d'allò acordat».

250 Correspondència 1931-32, 17/09/1932, AME.

facilitada pel diputat era totalment fidedigna, ja que tan sols deu dies més tard, a la *Gazeta* del dia 27 de setembre de 1932, sortia l'aprovació de dues escoles unitàries a la Colònia Sedó, una de nens i una altra de nenes.²⁵¹

En poc temps, l'Ajuntament aprovarà les instruccions per procedir a la compra de material escolar i adequar els espais de les futures escoles, admetent que les escoles ja disposen en aquells moments de part d'aquest material, però que és propietat de la família Sedó.²⁵² Fins i tot s'anota la compra de dues banderes de Catalunya per posar-les a les aules. La despesa total serà superior a les 1.200ptes., una quantitat que tampoc hem de menystenir.

La publicació oficial dels nomenaments dels primers mestres es farà el febrer de 1933, i seran el Sr. Manuel Garcia Pérez i la Sra. Rosa Turias.²⁵³ El setembre de 1934 va arribar un dels mestres més carismàtics de la colònia, en Josep M. Pascual Robert,²⁵⁴ i també la mestra M. Josepa Guillamont Recio, que va romandre al seu lloc fins la data de la seva jubilació.

L'escola pública de la Colònia Sedó, malgrat la distància amb el poble, participava en algunes activitats escolars que s'organitzaven al poble, la més important de les quals era el *Concurs de*

251 A més a més de l'ordre ministerial publicada a la *Gazeta* del 2 de setembre, també podem llegir la notícia que en va publicar *La Vanguardia*, 17/09/1932.

252 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm.595, dies 04/10/1932, 03/11/1932, 08/11/1932 i 27/12/1932, AME.

253 *La Vanguardia*, 14/02/1933.

254 *La Vanguardia* 16/09/1934. En Josep Paulo (2017), p. 29, fa una glossa sobre la figura d'aquest mestre, del qual en destacarà la inquietud i el compromís amb la innovació pedagògica. També trobem una aproximació a la seva figura a les biografies que hi ha redactades al Memorial Democràtic del Baix Llobregat <http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista/index.htm?pag=2>

Llengua Catalana. Però també tenim notícies d'algunes propostes impulsades des de la pròpia escola de la colònia. Malgrat que aquesta informació no és completa ni de bon tros, volem destacar la *Festa Escolar Cultural* celebrada el gener de 1934 i en què van participar una trentena d'alumnes.²⁵⁵ L'Ajuntament es va felicitar per la iniciativa, i va acordar obsequiar amb un llibre cadascun dels nens que hi havien participat. També es va organitzar una exposició de treballs escolars, que s'havia de celebrar els dies 18 i 19 de juliol de 1936 i que l'esclat de la guerra va estroncar.²⁵⁶

2.6. L'ensenyament privat: l'escola del mestre Cabeza i la de les germanes dominiques

Sortint de l'àmbit de les escoles públiques, anteriorment hem comentat que a l'Esparreguera de 1931 hi havia dues escoles privades: la del mestre Tomàs Cabeza i la de les germanes dominiques. Cap d'aquestes dues escoles va veure alterat el seu funcionament amb la proclamació de la República i totes dues van continuar fent la seva activitat sense variacions substancials fins l'inici de la guerra. Malgrat tot, fem una aproximació breu a la seva trajectòria en l'àmbit educatiu.

De totes dues, l'escola amb més tradició a la vila era sens dubte la de les germanes dominiques, una congregació religiosa que va arribar a Esparreguera a les darreries del s. XIX (tardor de 1888) i des d'aleshores exercia les seves funcions a l'escola-convent que tenia al carrer de Baix núm. 8.

255 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 09/01/1934, AME.

256 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 16/07/1936, AME.

Al padró de 1936 hi trobem identificades com a residents a l'edifici del convent: quatre religioses dominiques, una mestra, dos auxiliars (ajudants de la mestra) i dues serventes. A *L'Abans*²⁵⁷ hi trobem una descripció de l'edifici que ens és d'utilitat per situar l'activitat d'aquesta escola religiosa.²⁵⁸ Fins la inauguració de les Escoles Graduades va ser l'única escola de la vila (pública o privada) que separava per edats els nens (tenia tres nivells). A l'ensenyament primari només hi atenia les nenes (dos grups), en canvi, pel que fa a l'edat de pàrvuls tenia una única aula i era mixta (els nens d'aquesta aula havien de deixar l'escola quan passaven al nivell de primària). A l'escola de noies de les monges dominiques no només s'hi impartia un ensenyament basat en els valors religiosos de l'època, sinó que també es preparaven les dones per al seu futur paper de mares i mestresses de casa, per això matèries com ara la urbanitat o les labors jugaven un paper important en la seva educació.

L'arribada de la República no va ser especialment traumàtica per a aquesta escola o per a la comunitat de les monges (no hi ha cap notícia sobre cap incident o situació problemàtica). El canvi més gran va arribar amb l'esclat de la guerra i la marxa forçosa de les religioses de la població. Aleshores, l'Ajuntament va demanar a la Generalitat que convertís aquesta escola en una escola pública nova. Aquest tema l'abordarem més endavant, quan parlem d'Esparreguera durant la guerra.

257 *L'Abans* (2000), p. 27-31. També pot resultar útil llegir Josep Paulo (2010), p. 67-70, i del mateix autor (2017), p. 16-26.

258 La descripció de *L'Abans* (2000), p. 27, és aquesta: «Entrant a l'edifici, al costat dret hi havia la capella, dedicada a la Immaculada Concepció, on les monges anaven a fer les seves oracions i, al costat esquerre, hi havia la primera classe, la dels més petits o caganers [...] Al primer pis, hi havia les dues altres classes restants. Cada una d'aquestes aules estava formada per alumnes de diferents edats».

L'altra escola privada del poble era la del mestre Tomàs Cabeza i Codina. Era una escola de caràcter familiar, fundada a finals del s. XIX pel pare d'aquest mestre, el Sr. Tomàs Cabeza i Pons.²⁵⁹ Durant la República trobem aquesta escola en un local del carrer Beat D. Castellet, al mateix lloc on l'havia fundat el seu pare. Era una escola única, amb una sola aula i només pensada per als nois. En aquesta aula s'hi encabien fins a un centenar d'alumnes de totes les edats i s'hi ensenyava aplicant mètodes pedagògics molt tradicionals o fins i tot «arcaics», diuen. Tots els qui el van conèixer el descriuen com un home molt religiós i que sempre va fer les classes en castellà, tot i que durant l'època de la República es va veure obligat a introduir algunes hores de classe en català. Tot i així, els seus alumnes sempre participaven en el *Concurs de Llengua Catalana* municipal i, habitualment, s'explica, no ho feien gens malament.

2.7. L'Escola Racionalista Llum

En l'àmbit de l'ensenyament privat sí que es produirà a Esparreguera una novetat significativa que cal explicar: la creació de l'Escola Racionalista Llum. La fundació d'aquesta escola va ser una iniciativa personal d'en Joan Roigé²⁶⁰ i sense ell no s'hauria portat a terme mai. Joan Roigé Redó era un dirigent llibertari,

259 Una semblança històrica d'aquesta família la trobem a Josep Paulo (2010), p. 59-65.

260 Nascut a la població de Roquetes (Tarragona) el 1881, probablement és un dels grans dirigents del moviment anarquista i del pensament llibertari més mal coneguts a escala global i del qual pagaria la pena conèixer la trajectòria amb més detall. L'aproximació més actual a la seva biografia la tenim en el perfil que la historiadora Joana Llordella ha publicat al web del Memorial Democràtic del Baix Llobregat <http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista/biografia-56.htm>

vinculat durant molts anys al moviment anarquista barceloní, sobretot del barri de Sants, però especialment dedicat a la docència, a la difusió dels ideals de l'escola racionalista²⁶¹ i probablement impulsor i ànima d'algunes de les experiències més reeixides en aquest àmbit que es van dur a terme a Catalunya. D'ell en parlarem ara, en aquest apartat dedicat a l'ensenyament durant la Segona República, però també ho farem més tard quan fem referència al moviment anarquista i a les associacions d'Esparreguera, ja que també participarà activament en la creació del Centre Cultural Obrer i en la organització del moviment anarquista esparreguerí; tot i que, després, serà una de les persones més destacades a unir-se, i potser promoure, l'escissió trentista, fet que va afectar sensiblement la seva relació amb els seus antics companys.

Per què una persona d'aquesta trajectòria va venir a començaments dels anys trenta a Esparreguera? Per respondre aquesta

261 L'escola racionalista o escola moderna va néixer a començaments del s. xx i va ser una experiència d'abast internacional inspirada en l'obra i el pensament de Francesc Ferrer i Guàrdia. Habitualment, les escoles racionalistes estaven vinculades a ateneus populars, associacions culturals o sindicats, molts cops d'ideologia llibertària. A Espanya, el moviment anarcosindicalista es va sentir fortament atret per l'ideari de les escoles modernes i hi va estar estretament vinculat. Les bases pedagògiques eren: el foment del lliure pensament, l'aprenentatge col·laboratiu, l'educació mixta, el laïcisme extrem, l'educació sense càstigs, el coneixement científic i l'aprenentatge a través de les experiències i el contacte directe, entre altres principis. Unes paraules de Ferrer i Guàrdia en les quals defineix a la perfecció aquest moviment són: «Los niños y las niñas tendrán una insólita libertad, se realizarán ejercicios, juegos y esparcimientos al aire libre, se insistirá en el equilibrio con el entorno natural y con el medio, en la higiene personal y social, desaparecerán los exámenes y los premios y los castigos. Se hace especial atención al tema de la enseñanza de la higiene y al cuidado de la salud. Los alumnos visitarán centros de trabajo (las fábricas textiles de Sabadell, especialmente) y harán excursiones de exploración. Las redacciones y los comentarios de estas vivencias por parte de sus mismos protagonistas se convertirán en uno de los ejes del aprendizaje. Y esto se hará extensivo a las familias de los alumnos, mediante la organización de conferencias y charlas dominicales».

pregunta hem de resseguir part del seu recorregut vital en els darrers anys.

En Joan Roigé havia estat un dels deixebles destacats d'en Ferrer i Guàrdia²⁶² i del seu moviment de renovació pedagògica, però després de l'esclat de la Setmana Tràgica i de l'empresonament i posterior afusellament d'en Ferrer i Guàrdia, es va veure obligat a amagar-se i intentar passar desapercebut.

A la dècada dels anys deu el trobem vivint a la barriada de Mas d'en Gall, o potser hauríem de dir «malvivint», ja que sembla que ho feia en condicions molt precàries. Durant aquesta època va començar a donar algunes classes particulars a nens de la barriada. Al marge de fer-ho per vocació, també hem de pensar que era per a ell un mitjà de subsistència al qual no podia renunciar. A finals d'aquella dècada va tornar a Barcelona, on fundarà el 1917 l'Escola Llum, vinculada a L'Ateneu Racionalista de Sants.

L'abril de 1923 va venir a Esparreguera a fer una xerrada convidat per l'entitat La Siempreviva. Per explicar la seva presència en aquest acte hem de suposar que durant la seva anterior estada a Esparreguera havia entrat en contacte amb algunes persones del poble, les quals el continuaven tenint present. Poc després, arran del cop d'estat del general Primo de Rivera, la seva escola de

262 Ferrer i Guàrdia va néixer el 1859 a Alella (Maresme), en el si d'una família de pagesos benestants. Fundador de l'Escola Moderna a Barcelona el 1901, es va convertir en un dels màxims exponents de la pedagogia llibertària a començaments del s. XX, als principis pedagògics de la qual va arribar després d'un llarg procés de maduració personal i de l'experiència recollida en molts llocs d'Europa. Va ser afusellat l'octubre de 1909 a Montjuïc després de ser acusat sense proves (o fins i tot algunes directament falses) de ser un dels instigadors de la Setmana Tràgica. Malgrat la seva mort prematura, el seu moviment de renovació pedagògica aviat va traspasar fronteres i el trobarem estès per EUA, Amèrica Llatina i altres països europeus, com ara Portugal, Itàlia o Bèlgica. A casa nostra, el moviment de l'Escola Racionalista o Moderna podem considerar-lo com un precursor d'altres moviments de renovació pedagògica desenvolupats durant les dècades posteriors (Rosa Sensat i altres).

Barcelona serà tancada i tornarà a fugir per no ser empresonat una altra vegada. Als anys vint, doncs, el tornem a veure novament per Esparreguera, de nou a la barriada de Mas d'en Gall, com ho havia fet quasi una dècada abans. A finals d'aquella dècada, però, encara en plena dictadura, el trobem un altre cop a Barcelona, on desenvolupa una intensa activitat dins la CNT, al costat de figures històriques com ara Peiró o Pestaña, però el seu retorn a la Ciutat Comtal tampoc no durarà gaire i poc després de la proclamació de la República vindrà novament a Esparreguera, aquest cop, però, acompanyat per la seva companya,²⁶³ el seu fill i la família de la seva companya.

És possible que entre les raons que expliquen la seva tornada a Esparreguera, en una època en què ja no havia de témer per la seva vida i podia exercir amb tranquil·litat la seva activitat docent i social a Barcelona, hi hagi precisament la de voler marxar de la Ciutat Comtal per anar a un entorn on la seva relació sentimental amb Maria Roure no fos un pes massa feixuc. Venir a Esparreguera tenia força avantatges, ja que era una vila que ja coneixia i on mantenia contactes que podien facilitar-li un encaix més senzill.

Des de la seva formació, l'Escola Racionalista Llum d'Esparreguera va estar estretament vinculada al Centre Cultural

263 Uns anys abans, als locals de la Cooperativa Obrera de Sants, havia conegut Maria Roure quan encara era una noia molt jove i, aviat, tots dos van iniciar una relació. El fet que Joan Roigé, una persona de quaranta anys, comencés una relació sentimental amb una noia de tot just tretze o catorze anys va causar un gran impacte, fins i tot entre les persones de l'ambient polític i social de caire anarquista en què ell es movia. Va tenir un fill amb ella, tot i que es va presentar oficialment com si fos un germà, de manera que a Esparreguera, al cens de 1936, hi figura que Hèlios Roure Calsina, de nou anys d'edat, és germà de Maria Roure Calsina i que Joan Roigé és un dispeser que viu al domicili de la família Roure-Calsina, formada per pare, mare i tres germans, però sense que aparentment hi hagi cap altra relació de parentiu entre ells.

Obrer,²⁶⁴ entitat amb la qual va col·laborar des del primer moment el mateix Joan Roigé. El novembre de 1932, aquest centre enviarà un escrit a l'alcalde demanant autorització per celebrar en el seu local un míting proescola.²⁶⁵ També sabem que el gener de 1933 el diari *La Vanguardia*²⁶⁶ es fa ressò que la nova escola està en marxa. Per tant, en algun moment entre els mesos de desembre de 1932 i començaments de gener de 1933, l'Escola Racionalista Llum va ser una realitat.

Hem d'interpretar el projecte d'aquesta escola com la voluntat de donar continuïtat al projecte iniciat uns anys abans pel mateix Joan Roigé a Barcelona: el mateix nom, el mateix ideari, el mateix sistema de funcionament, fins i tot es conserva algun paper fet servir per l'escola d'Esparreguera en què surt ratllat a mà el nom del barri de Sants, la qual cosa ens indica que es va arribar a aprofitar part del material pedagògic que s'havia usat a Barcelona. En les seves tasques docents a l'escola rebia l'ajuda de la seva companya Maria Roure, aleshores una noia de vint-i-dos anys i que entre la gent era coneguda amb el nom de Germina (oficiosament s'havia canviat el seu nom de Maria per aquest altre, probablement amb més significat dins dels seus ideals llibertaris).

A l'Arxiu Municipal d'Esparreguera s'hi conserva algun full amb l'horari setmanal de classe i les matèries que s'impartien. Podem constatar com predominaven totes aquelles matèries que tenien a veure amb la cultura científica i el coneixement del

264 Per seguir l'ideari i les activitats d'aquesta entitat vegeu el capítol 6.

265 Correspondència 1931-32, 10/11/1932. En aquest escrit, la Junta del Centre Cultural demanarà poder celebrar el 2 de novembre a les 9:30 h de la nit un míting en què prendran part els oradors Tomàs Cano Ruíz, Libertad Ródenas i Maria Duran.

266 *La Vanguardia*, 14/01/1933.

medi natural, com ara astronomia, botànica, zoologia, agricultura, mineralogia, química, física, cosmografia, anatomia i fisiologia, etc. També trobem en un lloc destacat les matemàtiques (aritmètica i geometria). Algunes matèries tenien noms tan singulars com ara «catecisme de la ciència» o «origen del cristianisme», i hem de pensar que a través d'aquestes matèries es volia transmetre una concepció racional i laica del món i la moral que fes contraposició a la visió religiosa tradicional del món i la societat imperant a l'època.

També tenim força evidències que els alumnes de l'Escola Racionalista Llum participaven activament en alguns dels actes culturals i recreatius programats pel Centre Cultural Obrer,²⁶⁷ en què feien representacions teatrals, recitaven poesia o cantaven. Evidentment, aquestes col·laboracions no eren casuals i formaven part del funcionament quotidià de l'escola.

Arran de la repressió deslliurada amb motiu dels fets d'octubre de 1934,²⁶⁸ el local del Centre Cultural Obrer va ser clausurat i l'escola, que funcionava en el mateix edifici,²⁶⁹ probablement va tenir problemes per continuar exercint la seva activitat docent,

267 Es conserva a l'AME, per exemple, el programa d'actes del Centre Cultural Obrer previst per al 30 d'abril de 1933, en què veiem especificades algunes d'aquestes activitats: els nens de l'escola cantaran composicions com ara *¡Mayo!*, *¡Trabajadores!*, *¡Mi Chinita!*, *¡El asombro de Damaso!*, etc. També recitaran algunes poesies (tot i que no s'especifica quines) o es representaran breus peces teatrals com ara *Los dos profesores*, *El camí de la fàbrica*, *Entre amiguitas*, etc. Com podem veure, tot el repertori està sensiblement marcat per una inclinació ideològica.

268 Vegeu el capítol 7.

269 El local del Centre Cultural Obrer i l'Escola Racionalista Llum ocupaven el pis superior de l'edifici on trobem la Cooperativa Obrera Germinal a la planta baixa, al carrer dels Arbres, 21 (aleshores J. Anselm Clavé), on actualment es troba el Centre Dual.

per la qual cosa sembla ser que, durant un temps, en Joan Roigé va continuar impartint algunes classes al seu domicili particular del carrer Sant Jaume, 8.

Amb l'esclat de la guerra i la requisada de diferents locals de la vila, l'Escola Racionalista Llum va continuar la seva activitat en un lloc probablement més espaiós, ja que va ocupar part de l'antic local del Partit Radical a l'avinguda Francesc Macià.²⁷⁰

3. Altres activitats escolars de caràcter transversal

A més a més de l'activitat pròpia de cada escola, també se'n van dur a terme d'altres de caràcter transversal que implicaven tota o una part de la comunitat educativa del municipi. Ara farem una aproximació breu a algunes d'aquestes iniciatives escolars, les que van tenir més impacte.

3.1. Sortides i activitats extraescolars

Al llarg de les pàgines anteriors i a mesura que anàvem exposant l'evolució de les diferents escoles, també hem fet referència puntualment a algunes de les activitats o sortides que s'havien dut a terme i hem pogut comprovar que es va viure una època

²⁷⁰ Si es respecta l'estructura argumental prevista per a aquest llibre, ara no és el moment de parlar de la guerra i la repressió franquista, però només voldríem dir que en Joan Roigé i la seva companya Maria/Germina Roure, en acabar la guerra van patir l'exili i, al seu retorn al país, la presó. En el judici militar, pràcticament l'única acusació que els van fer (per la qual van ser condemnats a quinze anys i dotze anys i un dia, respectivament, per rebel·lió) va ser la de ser mestres i des de l'aula difondre ideals contraris a la moral i la religió. És evident que el seu compromís amb l'educació, com a instrument per formar homes i dones lliures, els va costar molt car i a Joan Roigé pràcticament la vida, ja que malgrat que va sortir amb llibertat condicional el 1944, ja era una persona gran, molt desgastada físicament i no va trigar gaire a morir.

de molta activitat, a causa de la quantitat d'iniciatives que es van desplegar.

Sabem que per a la festa major, les escoles del poble feien una exposició pública i oberta a tothom amb els treballs elaborats durant el curs.²⁷¹ També tenim referències de l'organització de la Festa de l'Arbre,²⁷² que es feia coincidir amb el dia de la República, el 14 d'abril, o de visites que es duïen a terme per veure altres municipis, monuments històrics o simplement per conèixer millor el propi poble, com ara la visita que les escoles públiques van fer al balneari de La Puda la tardor de 1934,²⁷³ o una altra en què es van desplaçar fins a Cardona, on van anar a veure les salines, el castell i l'església parroquial.²⁷⁴

Finalment, i fora estrictament de l'àmbit de les activitats programades dins del marc escolar, però no pas alienes a l'entorn educatiu, l'estiu de 1932 a l'Ajuntament es va parlar en diverses ocasions i extensament de l'organització d'unes colònies escolars pensades per als nens amb menys recursos econòmics del municipi i poder omplir, així, el seu temps de lleure a l'estiu. La documentació conservada no ens permet afirmar amb total seguretat si es van acabar fent o no,²⁷⁵ però la notícia

271 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dies 16/07/1931, 07/07/1932 i 16/07/1934, AME.

272 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dies 28/03/1933 i 09/05/1933, AME. No tenim una relació concreta dels actes que es feien aquell dia, però sí que sabem que es van pagar 40 ptes. al Sr. Feliu Monné pels assajos que havia fet amb alumnes de les escoles. Per tant, ens hem d'imaginar que aquesta festivitat incloïa cant coral, música i altres activitats festives.

273 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 20/09/1934, AME.

274 *La Vanguardia*, 22/05/1932.

275 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dies 05/04/1932 i 09/08/1932, AME.

apareguda a la premsa²⁷⁶ deixa entreveure que es van dur a la pràctica. Ara bé, en cas que es fessin l'estiu de 1932, no tenim constància que es tornessin a repetir altres anys.

3.2. El foment de la llengua i la cultura catalanes: la formació dels mestres i els concursos escolars de llengua i història de Catalunya

Amb la instauració de la Generalitat republicana, un dels aspectes que es va prioritzar des del primer moment va ser el reforçament de la llengua i la cultura pròpies del país en l'àmbit escolar. Un dels primers problemes als quals va haver de fer front aquesta iniciativa va ser la manca de coneixements i preparació de molts mestres en aquest camp, ja que molts d'ells venien de diferents indrets de fora de Catalunya²⁷⁷ i el seu nivell de coneixement del català i de la cultura i la història de Catalunya era presumiblement baix.²⁷⁸

Per ajudar a superar aquestes mancances, l'encara Generalitat provisional va organitzar l'estiu de 1931 una escola d'estiu per avançar en la normalització lingüística. Perquè tots els mestres hi poguessin anar, la Generalitat va demanar a tots els ajuntaments que ajudessin amb algun tipus de subvenció (per exemple, pagant el preu de l'estada a Barcelona als mestres de les seves

276 *La Vanguardia*, 13/08/1932.

277 Si agafem com a referència el padró de 1936 i creuem les dades dels mestres de les escoles públiques en actiu en aquell moment amb les del seu lloc de naixement, veiem que cap d'ells havia nascut a Esparreguera, el 45 % havia nascut a la resta de Catalunya, el 18 %, al País Valencià i el 37 %, a la resta de l'estat espanyol.

278 A tall d'exemple, en els diferents escrits fets per alguns d'aquests mestres i adreçats a l'alcaldia, el castellà és la llengua en la qual s'expressen, en un context en què quasi tota la documentació i la correspondència es feia en català.

poblacions perquè poguessin assistir als cursos d'aquesta escola d'estiu).²⁷⁹ L'Ajuntament d'Esparreguera de seguida va mostrar la seva predisposició a col·laborar en tot el que pogués perquè aquesta iniciativa tingués èxit i va comunicar als mestres que rebrien una ajuda econòmica del consistori perquè poguessin assistir a aquests cursos de formació.²⁸⁰ Les mestres Encarnación Valero i Francisca Hervás van assistir als esmentats cursos i van remetre a l'Ajuntament els rebuts de les despeses ocasionades.²⁸¹ En canvi, el mestre Francisco Prats va declinar la seva assistència a aquest curs amb l'argument de la seva propera data de jubilació.²⁸²

Molt poc després de proclamada la República i quan l'Ajuntament d'Esparreguera encara estava presidit per un consistori provisional a l'espera de les eleccions del 31 de maig, el ple de l'Ajuntament va aprovar algunes iniciatives encaminades a estimular l'ensenyament del català a les escoles, una de les quals va ser inscriure's com a soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC),²⁸³ entitat amb la qual el govern municipal va mantenir estrets lligams durant tota l'etapa republicana.

279 Correspondència 1931-32, dies 23 de juliol de 1931 i 27 de juliol de 1931, AME.

280 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 21/07/1931, AME.

281 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 28/07/1931, AME.

282 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 594, dia 27/07/1931, AME. Malgrat aquesta afirmació, el cert és que en Francesc Prats es va jubilar el maig de 1934 i que, per tant, va estar en actiu tres anys després de la proclamació de la República (llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 03/05/1934).

283 L'APEC era una entitat fundada a finals del s. XIX (1898) pel pedagog Francesc Flos i va néixer amb l'objectiu d'impulsar el model d'escola catalana segons els corrents pedagògics moderns de l'època. Després de la proclamació de la Segona República, rebé el suport de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat i incrementà notablement el nombre de socis, fet que li va permetre dur a terme diferents projectes de caire educatiu: concursos escolars de llengua, literatura i història de Catalunya, colònies d'estiu, beques escolars, etc.

Un moment cabdal en aquesta trajectòria es va produir la tardor de 1932, quan es va presentar davant del ple de l'Ajuntament una proposta exposada pel president del Consell Local de Primera Ensenyança, però elaborada personalment pel Dr. Orenci Valls (membre d'aquest consell), en la qual es proposava fer un concurs de caràcter anual entre els escolars de la vila (sense distingir entre l'escola pública i la privada) per estimular i millorar el coneixement dels infants de la nostra llengua i de la nostra història.²⁸⁴ El Dr. Valls justificava aquesta iniciativa amb l'argument de «resoldre l'abandó actual dels ensenyaments esmentats que han d'ésser primordials en els moments presents».

Un mes més tard es va crear la Comissió Organitzadora del 1r Concurs de Català i d'Història de Catalunya.²⁸⁵ Aquesta primera edició del concurs se celebrarà pels volts de la diada de Sant Jordi de 1933, tot i que va ser força accidentada a causa de l'enfrontament viscut entre la mestra i directora de l'escola de noies, la Sra. Hervás, i l'Ajuntament.²⁸⁶ Un incident d'aquesta mena

284 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm.595, dia 04/10/1932. «El que sotasigna (*sic*) [és el Dr. Valls], vocal del Consell Local de Primera Ensenyança, amb el bon desig d'estimular a les escoles l'ensenyament de l'idioma català i de la Història de Catalunya, considera indispensable d'estudiar la forma més pràctica i eficaç per tal d'obtenir que sigui una realitat allò que està legislat sobre l'esmentat ensenyament. Avui els catalans tenim reconegut el dret per usar la llengua vernàcula (*sic*) en tots els actes públics i és deure de tots els ciutadans posar a l'abast dels nostres infants tots els mitjans per fer efectiu l'ensenyament de l'idioma i de la Història de la nostra pàtria. Per tal d'afavorir l'estudi del català i de la nostra Història a les escoles primàries, podria obrir-se un concurs entre els alumnes escollits pels professors, amb el benentès de premiar degudament l'aplicació dels alumnes així com l'esforç demostrat pels respectius professors. Aquest concurs deuria posar-se sota l'alt patronatge del nostre Ajuntament, que amb tanta voluntat i fermesa ha demostrat la seva estima a l'obra escolar (...) No dubtem que els mateixos mestres que esmercen llur vida per instruir els nostres infants, seran els que amb més d'entusiasme s'ajustaran a l'esforç comú».

285 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 595, dia 08/11/1932, AME.

286 Sobre aquest conflicte ja n'hem fet una extensa explicació en pàgines anteriors.

podria haver afectat força negativament el futur d'una iniciativa com aquesta, que tot just començava a caminar; però el fet que tingués continuïtat els següents anys i que sempre tingués el suport dels diferents ajuntaments, encara que fossin de signes ideològics diversos, ens fa pensar que responia a un sentiment i un convenciment existent a la vila, de caràcter força transversal i bastant profund.

Tret de la primera, les successives edicions es van celebrar sempre el 24 de juny (dia de Sant Joan i que coincideix amb l'acabament del curs escolar).²⁸⁷ L'última edició va tenir lloc el 24 de juny de 1936, a les portes de la guerra; durant el temps que va durar el conflicte bèl·lic no se'n va celebrar cap i, amb el triomf del franquisme, evidentment tampoc.

L'organització d'aquesta iniciativa suposava una despesa no gens menyspreable per a les arques municipals i a més a més va anar incrementant-se amb el pas dels anys. El balanç econòmic de la primera edició registra unes despeses de 31,60 ptes. en pagaments efectuats a l'entitat organitzadora (APEC), 76,50 ptes. en premis per als guanyadors i 120 ptes. en llibretes de La Caixa de Pensions per als concursants (aquesta última despesa és probable que no fos imputable a l'Ajuntament, sinó a la pròpia entitat bancària, com una forma de promoció).²⁸⁸

Segons la memòria de l'edició de 1935, es van destinar a premis 250 ptes.²⁸⁹ i la despesa total de l'organització del concurs va pujar fins a les 432,35 ptes. La memòria d'aquell any recull també

287 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dies 05/04/1934 i 19/04/1934 ; llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 597, dia 25/03/1935 ; llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 05/05/1936, AME.

288 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 09/05/1933, AME.

289 Una quantitat equivalent, per exemple, al sou mensual d'un mestre.

que es van organitzar altres actes (sense que quedin especificats quins), per donar més lluïment al concurs. A l'última edició, la de 1936, la quantitat destinada a premis es va fixar en 300 ptes.,²⁹⁰ de manera que entre les quatre edicions el pressupost destinat a premis quasi s'havia quadruplicat. Aquesta despesa creixent ens fa veure el valor i la importància que se li donava a aquest acte i més en un context d'atur i recessió econòmica com el que es vivia en aquells moments. A més a més, a l'edició de 1936, el delegat de l'APEC²⁹¹ va dir que a causa de la bona qualitat dels treballs presentats volia seleccionar un equip d'infectants de la vila per enviar-los al concurs comarcal que s'havia de celebrar a Barcelona el novembre d'aquell mateix any. Malauradament, aquell concurs no es va arribar a celebrar mai.

290 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 02/07/1936, AME.

291 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 598, dia 02/07/1936, AME.

3R BLOC

LA VIDA POLÍTICA I SINDICAL: UNA SOCIETAT CADA COP MÉS TENSIONAL

CAPÍTOL 10.

MOVIMENT OBRER, SINDICALISME I CONFLICTIVITAT LABORAL

1. Marc general

La República espanyola va néixer en un context socioeconòmic força advers tant en el terreny internacional com en l'àmbit intern; un context que va influir significativament en l'evolució sociopolítica que van seguir molts països europeus durant aquells anys i que no va ajudar gens ni mica a la consolidació del règim democràtic republicà espanyol.

A començaments dels anys trenta, els països occidentals es trobaven sacsejats en totes les seves estructures per la més gran crisi econòmica viscuda en el món capitalista fins aleshores; si bé és cert que Espanya no va ser un dels països més afectats per la crisi econòmica global, aquesta conjuntura evidentment no jugava al seu favor. En l'àmbit polític i al llarg de la dècada dels anys trenta, es va estendre pel vell continent una onada fortament conservadora, i en alguns casos obertament feixista,⁴⁷⁰ i tant els

470 Després de la reorganització política que es va produir a Europa al final de la Primera Guerra Mundial, de la quasi trentena de països que configuraven el mapa polític del vell continent aleshores, a pràcticament tots els podem qualificar com a democràtics, si més no segons els paràmetres de l'època. A mitjan dècada dels anys trenta, en canvi, més de la meitat ja estaven sota l'òrbita de règims dictatorials i, paral·lelament, la dreta democràtica europea semblava tenir més por a una insurrecció obrera que a la consolidació de règims feixistes en diferents països europeus.

mercats internacionals, en l'àmbit econòmic, com els governs de les principals potències occidentals van mostrar moltes reticències davant la República espanyola, a la qual veien excessivament escorada cap a l'esquerra i amb fortes tensions obertament revolucionàries; de manera que no hi van apostar fermament, postura que a la llarga va contribuir a l'ensorrament del règim democràtic al nostre país.

En l'àmbit intern, l'incipient govern republicà espanyol va aplicar unes mesures excessivament restrictives en el terreny de la política econòmica i d'inversions públiques, a la vegada que havia de fer front a la fugida en massa de capitals espanyols cap a l'estranger.⁴⁷¹ A tot plegat, aviat se li van haver de sumar les enormes tensions socials i polítiques que provocaven els greus desequilibris socials que provocava l'anquilosada estructura agrària espanyola, un dels grans problemes estructurals que patia des de feia segles Espanya i que exigia l'aplicació d'una profunda reforma que acabés amb les enormes injustícies que es vivien al camp i que provocaven misèria i fam entre molts jornal·lers i pagesos empobrits d'arreu del territori espanyol. En l'àmbit de la indústria també es van produir moltes tensions fruit del tancament d'empreses, de l'aplicació de reduccions de les jornades laborals, etc.

La suma de totes aquestes circumstàncies va fer créixer ràpidament la conflictivitat social a molts llocs de l'Estat. Davant el malestar i les reivindicacions a les ciutats i al camp, la reacció del govern va ser en molts casos reprimir-les de manera contundent,

471 Probablement en un context econòmic mundial més favorable, el govern republicà espanyol hagués impulsat una política econòmica pública més expansiva per crear ocupació i contrarestar altres aspectes de la seva política en què topava amb més dificultats, com ara en l'àmbit de la reforma agrària. La situació econòmica internacional ho va fer del tot impossible.

fins i tot molts cops de manera violenta i desproporcionada,⁴⁷² amb una actuació de la Guàrdia Civil als entorns rurals sovint fora de tot control democràtic. Evidentment, tot plegat no va ajudar a apropar el moviment obrer i camperol a la recent implantada República, tot i que la República havia afavorit, des del primer moment, l'actuació pública i sense restriccions dels sindicats i havia crescut significativament l'afiliació obrera.

A Catalunya, la gran força sindical era des de la seva fundació el 1910 la CNT,⁴⁷³ tot i que el pensament llibertari i el moviment anarquista estava molt estès entre àmplies capes populars des de força dècades abans. L'altre gran sindicat en l'àmbit estatal, l'UGT, pràcticament no tenia representació al Principat i no va començar a incrementar-la fins els inicis de la Guerra Civil.

472 No és ara el moment de fer-ne una explicació exhaustiva, potser simplement n'hi ha prou d'enumerar alguns dels nombrosos episodis de repressió i violència que es van produir durant els dos primers anys del govern republicà i que sovint van acabar amb la mort a mans de la Guàrdia Civil de jornalers o simplement de ciutadans d'edats molt diverses, estiguessin o no directament implicats en els fets descrits. Podem referir-nos als successos de Pasaia (Guipúscoa) i Sevilla la primavera i l'estiu de 1931; els fets de Castilblanco i Zalamea de la Serena (Extremadura) a final d'any de 1931; Épila (Saragossa), Xeresa (València) i Arnedo (La Rioja) el gener de 1932; la insurrecció a l'Alt Llobregat, també del gener de 1932; i potser el més conegut de tots, el de Casas Viejas (Cadis) el gener de 1933. Vegeu-ne una descripció de tots a Julián Casanova (2007), p. 53-65; Paul Preston (2017), p. 69-72; A. Balcells i R. Serra (2019), p. 322-335; i Ángel Herrerin (2019), p. 118-133, entre d'altres.

473 A Espanya, i a Catalunya en particular, el pensament i el moviment anarquista i llibertari va arrelar-hi força aviat i es va consolidar amb la creació el 1870 de la Federación Regional Española de l'AIT. A principis del s. xx es comença a articular en l'àmbit europeu l'anomenat «sindicalisme revolucionari», que aviat va tenir una expressió a casa nostra amb l'aparició de Solidaritat Obrera. A finals d'octubre de 1910 i després de la traumàtica experiència viscuda amb la Setmana Tràgica, es va organitzar a Barcelona el segon congrés de Solidaritat Obrera amb l'objectiu de crear una organització que transcendís l'àmbit català per arribar a tot l'estat espanyol, per la qual cosa van participar-hi delegacions d'arreu de l'Estat, andaluses principalment, però també de molts altres llocs. Vegeu J. Vadillo (2019), p. 23-113.

El moviment anarcosindicalista havia quedat profundament desorganitzat durant l'etapa de la dictadura de Primo de Rivera⁴⁷⁴ fruit de l'incessant repressió governamental, alhora que també havia patit l'efecte de profundes divisions internes, tant de signe ideològic com organitzatiu. Algunes d'aquestes faccions van cristal·litzar el 1927 amb la fundació de la FAI a València. Aquestes dissensions i enfrontaments interns van esclatar amb tota la seva intensitat durant els primers anys de la proclamació de la República i van tenir molt de ressò a Catalunya. Esparreguera tampoc no es va mantenir al marge d'aquest moviment, com veurem més endavant.

L'estiu de 1931, la CNT assolí el seu màxim històric pel que fa al nombre d'afiliats (en el cas de Catalunya uns 300.000, que representaven quasi la meitat del total de treballadors assalariats del Principat). Ara bé, aquesta aparent bonança en el món sindical aviat saltarà pels aires i desembocarà en una escissió dramàtica en el si de l'organització anarquista.

Durant els mesos que van precedir la proclamació de la República, l'ala més sindicalista de la CNT va mantenir unes relacions cordials amb les forces republicanes que conspiraven per enderrocar el règim monàrquic, mentre que els sectors habitualment anomenats faistes (tot i que representaven un grup més ampli que el del petit nucli dirigent de la FAI) no veien amb bons ulls aquesta política d'apropament a uns partits que consideraven majoritàriament burgesos. Un cop proclamada la República, aquestes divergències en el si del moviment anarquista es van mantenir i mentre que uns s'apropaven al govern de la Generalitat altres consideraven que la lluita obrera no s'havia d'allunyar

474 La dictadura de Primo de Rivera va tractar de manera molt diferent els dos sindicats majoritaris, mentre que la CNT era durament reprimida, l'UGT veia com la seva activitat era tolerada per les autoritats.

del seu objectiu primordial, que no era cap altre que el d'assolir la revolució social. El sector més moderat i partidari de centrar-se en la lluita sindical i en la defensa de les reivindicacions obreres estava format per alguns dels dirigents històrics de la CNT, com ara Joan Peiró o Ángel Pestaña, mentre que el grup més vinculat a la FAI estava format per gent relativament nova en l'organització i amb ganes de canviar-ho tot.⁴⁷⁵ L'actuació violenta i indiscriminada de les forces públiques republicanes a l'hora de reprimir alguns aixecaments, als quals ja ens hem referit anteriorment, va afeblir les tesis defensades pel sector sindicalista i semblava donar la raó als partidaris de desconfiar del govern de la República i d'aplicar formes d'actuació més directes.

El 30 d'agost de 1931, un grup de dirigents històrics de la CNT, defensors de les tesis que la CNT era sobretot un sindicat i no tant un moviment revolucionari radical, van signar a Sabadell un manifest en què alertaven els obrers del perill d'anar cap a una acció revolucionària poc meditada i mal preparada; també feien parlar atenció en la necessitat de buscar aliances fora del moviment llibertari, tant dins del propi moviment obrer com en l'àmbit polític, i demanaven un apropament als partits republicans d'esquerres i al nacionalisme. No renegaven dels postulats revolucionaris, però sí del moment i de les maneres d'aplicar-los, ja que consideraven que no es donaven les condicions per al triomf d'una insurrecció revolucionària. Com que el manifest estava signat per trenta dels militants històrics més destacats de la CNT, aviat aquest grup serà conegut com el dels trentistes.⁴⁷⁶ El manifest no aportava elements essencialment nous respecte de les tesis expressades en documents anteriors, però

475 En aquest grup hi podem destacar les figures d'Ascaso, Durruti o Garcia Oliver.

476 Podeu consultar el llistat complet dels signants a Á. Herrerín (2019), p. 104.

persones concretes del sector faista es van sentir assenyalades directament i van provocar un autèntic daltabaix dins l'organització, procés que uns mesos més tard acabaria amb l'abandonament d'aquest sector de la pròpia CNT.⁴⁷⁷ El setembre de 1932 es produirà l'expulsió de la Federació Local de Sabadell i d'altres més,⁴⁷⁸ el març de 1933 es produïa la ruptura definitiva i pocs mesos més tard, el 4 de juny de 1933, tenia lloc el primer ple regional del nou Sindicat d'Oposició de Catalunya, nascut arran de l'escissió trentista. Tots aquests moviments van tenir una profunda repercussió dins el moviment obrer català i a Esparreguera es van viure amb especial intensitat, com veurem més endavant, i van aguditzar la crisi per la qual passava la CNT: repressió sobre els militants, clausura de locals i pèrdua d'afiliats.⁴⁷⁹

L'any 1933 va ser el de màxima conflictivitat laboral de la Segona República: es va passar de poc més de set-centes vagues convocades oficialment a la xifra de 1.127 el 1933 (un increment del 65 %).⁴⁸⁰ Aquest augment de la conflictivitat s'ha d'atribuir

477 Davant la postura predominant a la historiografia més estesa que incideix especialment en la lluita interna dins de la direcció de la CNT entre els sectors sindicalistes i reformistes enfront l'anomenat sector faista, altres autors defensen la idea que la realitat era molt més complexa i que s'ha personalitzat excessivament en les figures d'A. Pestaña, per una banda, i Garcia Oliver, per una altra, i que «si se revisan detenidamente los análisis sociales realizados por los sindicatos de oposición y por la CNT, se esclarece que las diferencias son nimias y que el distanciamiento se produjo como consecuencia de la aplicación de distintas estrategias. Esto nos lleva a negar la existencia de ningún sector faista, constructo historiográfico, y nos lleva más bien a hablar de un cálculo erróneo de la CNT en su entusiasmo revolucionario y su descontento con la república, que le llevó a diversos fracasos políticos y sociales durante el primer bienio», J. Vadillo Muñoz (2019), p. 193.

478 Entre aquestes federacions, podem assenyalar les de Lleida, Girona, Badalona, Valls, Manresa, Mataró o la majoria dels afiliats d'Igualada.

479 Entre el 1931 i el 1933 la CNT va perdre el 50 % dels afiliats.

480 Á. Herrerín (2019), p. 223 i p. 368.

principalment a l'actuació d'una patronal cada cop més organitzada en la defensa dels seus interessos i a un deteriorament de la situació econòmica que va portar, entre altres conseqüències, a un notable augment dels nivells d'atur.⁴⁸¹ En l'increment de la conflictivitat a escala estatal, va participar-hi no només la CNT, sinó també l'UGT, cada cop més crítica davant les actuacions del govern, al qual acusava de ser massa tebi davant els poders fàctics i de no impulsar amb fermesa les reformes estructurals necessàries.

A partir de 1934, la conflictivitat social va decaure ràpidament, no tant perquè s'haguessin solucionat els problemes anteriors, sinó per l'arribada al poder de la dreta republicana i la consolidació del règim anomenat Bienni Negre,⁴⁸² un període caracteritzat per l'increment de la repressió al moviment obrer i la restricció de les llibertats democràtiques.⁴⁸³ A partir del març de 1936, amb el triomf del Front Popular, es viurà novament un increment de la conflictivitat laboral, a causa principalment del canvi que s'havia produït en el marc polític i la llibertat més gran d'actuació dels sindicats.

481 Entre el juny de 1931 i el desembre de 1933 el nombre d'aturats es va més que doblar.

482 Es coneix com a Bienni Negre el període de la Segona República que va des de les eleccions del novembre de 1933 fins les de febrer de 1936, en què les forces polítiques dominants van ser el Partit Radical d'A. Lerroux i la CEDA de Gil Robles. Durant aquest període, el govern de la República va fer un clar gir cap a la dreta i va intentar desmuntar la tasca legislativa reformadora del govern republicà anterior.

483 Si el 1933 hem dit que s'havien convocat més d'un miler de vagues oficialment, el 1934 la xifra es va reduir a la meitat i el 1935 no van arribar ni a les dues-centes i van ser poc més de trenta mil els obrers que van fer vaga, davant els més de vuit-cents mil de dos anys abans. Á. Herrerín (2019), p. 368.

2. El moviment obrer a Esparreguera a l'inici de la Segona República⁴⁸⁴

Abans de començar a parlar del sindicalisme durant el període de la Segona República a Esparreguera, cal que ens posem en context i que entenguem quina era la trajectòria anterior i el moment que es vivia a l'empresa dels Sedó, perquè, val a dir, parlar del moviment obrer a Esparreguera en la majoria dels casos significa parlar del moviment obrer a la Colònia Sedó.

Entre el 1880 i el 1901, a la Colònia Sedó d'Esparreguera es van viure diferents moments d'una elevada conflictivitat laboral. Són els anys en què la direcció passa a mans d'Antoni Sedó,⁴⁸⁵ en què es viu un gran creixement industrial amb una gran remodelació de les seccions dedicades a la producció, en què el nombre de treballadors de la fàbrica augmenta significativament, i en què es consolida la creació d'una gran colònia obrera. Durant aquest període, tenim constància de l'afiliació sindical d'alguns treballadors, majoritàriament a l'organització de Les Tres Classes de Vapor i en menor mesura a una secció anarquista de l'AIT.⁴⁸⁶

484 Trobem una aproximació a la vida sindical durant l'època de la República a J.M. Cobos i M. Ollé (1989), p. 66-79.

485 El desembre de 1879 moria, amb tan sols quaranta-quatre anys, Josep Puig i Llagostera, fill del fundador de l'empresa, ideòleg i impulsor del projecte de convertir la fàbrica del seu pare en la colònia més gran d'Espanya. Deixava una jove vídua, Rosa Amat, i un fill de poc més d'un any d'edat. El consell d'administració de l'empresa havia de prendre una determinació sobre qui s'havia de fer càrrec de la direcció en un moment tan delicat i va optar per reforçar la figura del reusenc Antoni Sedó, home de confiança d'en Josep Puig els darrers anys. Vegeu Gràcia Dorel-Ferré (1992), p. 273-289.

486 egeu una descripció completa d'aquest període a Gràcia Dorel-Ferré (1992), p. 377 i seg.

L'últim gran conflicte viscut a la colònia durant el període de canvi de segle és el que va començar el juny de 1900. La fàbrica restà tancada catorze setmanes amb el pretext de reparar unes canonades.⁴⁸⁷ Quan a finals de l'estiu es reprengué la feina, les condicions laborals ja no eren les mateixes que abans de l'aturada i havien empitjorat en molts aspectes. A mitjan novembre, després de setmanes d'estira-i-arronses entre la direcció i els treballadors, començà la vaga obrera, l'última gran vaga que es viurà a la colònia fins l'arribada de la Segona República. L'11 de febrer de 1901, els obrers tornaven a la feina amb la sensació generalitzada de derrota. La postura imposada per Antoni Sedó havia estat d'una intransigència total davant les reivindicacions obreres i havia deixat podrir el conflicte fins aconseguir portar els obrers i les seves famílies a una situació límit i trencar totalment la seva capacitat de resistència.⁴⁸⁸ El cert és que l'empresa es va sortir amb la seva i l'organització obrera dins la fàbrica va patir un cop mortal del qual va trigar dècades a recuperar-se. Ara bé, també cal fer constar que el principal protagonista d'aquesta estratègia empresarial, Antoni Sedó, va morir un any després dels fets descrits, amb una salut afeblida, entre altres circumstàncies, per les tensions acumulades durant la llarga etapa marcada per la conflictivitat laboral i els enfrontaments amb les autoritats municipals d'Esparreguera. A la seva mort, la gerència de l'empresa la va passar a exercir el seu fill primogènit

487 La tàctica dels Sedó de tancar la fàbrica durant un temps amb l'excusa de dur a terme alguna reparació tècnica (que és possible que calgués que es fes, per altra banda) sovint era una pantalla per amagar un locaut empresarial, que s'aplicava durant els períodes de tensió i conflictivitat laboral.

488 Fins i tot algunes famílies benestants del poble els van prestar algun tipus d'ajuda per cobrir les seves necessitats més bàsiques i pal·liar una mica la situació de misèria a la qual s'havien vist abocats pel llarg conflicte a la fàbrica.

Lluís A. Sedó, si bé els seus germans, Artur Sedó i Martí Sedó, també van jugar un paper destacat en la direcció empresarial.⁴⁸⁹

Amb el canvi al davant de l'empresa, també es va imposar una nova manera de gestionar les relacions laborals i socials de caràcter més paternalista i menys partidària de buscar l'enfrontament directe, tant en l'àmbit de les relacions laborals com en el dels vincles amb el propi Ajuntament d'Esparreguera.⁴⁹⁰ En Lluís Sedó va buscar més aviat confraternitzar i fer servir bones maneres abans d'arribar a l'enfrontament directe, per això, a partir de 1903, les relacions amb l'Ajuntament es van anar relaxant i es van consolidar noves vies de col·laboració, que van perdurar ben bé fins a les portes de la Guerra Civil. Per altra banda, amb els treballadors, tot i tenir molt clar quins eren aquelles línies i interessos empresarials que mai s'arribarien a traspassar, es va buscar a través d'un programa de direcció clarament paternalista rebaixar les tensions laborals.⁴⁹¹

Fruit de tot plegat, durant més de dues dècades els treballadors de la fàbrica i el moviment obrer a la colònia van viure pràcticament al marge dels gran moviments socials i sindicals de l'època, com ara la Setmana Tràgica, el gran període vaquista entre 1919 i 1921, etc. Tot i així, amb la proclamació de la

489 Segons el testimoni del mateix Xavier Sedó, des dels inicis la família sempre havia mantingut una política d'assignar a cadascun dels germans diferents tasques de responsabilitat dins l'empresa, de manera que cadascun d'ells tenia assignada una tasca concretar per dur a terme: en Martí Sedó Guichard era la cara visible de la família a la colònia obrera i a la fàbrica, on residia habitualment, i Artur Sedó Guichard, enginyer químic de formació, era l'encarregat de desenvolupar i introduir nous productes.

490 Les relacions amb el consistori esparreguerí durant l'etapa d'Antoni Sedó van ser molt tenses i han estat força ben descrites per Gràcia Dorel-Ferré (1992), p. 333-352.

491 Aquest canvi d'estratègia ha estat estudiat i descrit per Josep Ràfols (2010).

Segona República, el moviment obrer i la reorganització de les forces sindicals es recuperaran ràpidament del període d'ostracisme i des del primer moment donaran signes de tenir un gran vigor, fet que ens indica que durant els darrers anys, fins i tot abans de la proclamació de la República, l'obrerisme havia començat a reorganitzar-se lentament en el si de la fàbrica.

3. El Sindicat Únic

L'organització del moviment sindical anarquista a Esparreguera es va començar a gestar a partir de la dècada dels anys vint i malgrat el context advers derivat de la repressió provocada pel règim de la dictadura de Primo de Rivera. Dos fets probablement van confluïr a anar sembrant la llavor de les idees llibertàries a la zona: per una banda, el proselitisme dut a terme en aquesta àrea per alguns anarquistes d'Igualada;⁴⁹² i, per l'altra, la feina feta pel mestre racionalista Joan Roigé, que aleshores estava instal·lat a la barriada de Mas d'en Gall. Aquestes activitats semiclandestines atreïen alguns joves d'Esparreguera i també de les rodalies, fins el punt que es va parlar de crear la Federació Comarcal del Montserrat, amb altres joves llibertaris de Martorell, Olesa, Monistrol, etc., tot i que aquest intent finalment va quedar en res. D'aquelles reunions i primers grups vinculats d'alguna manera amb el pensament anarquista en van sorgir alguns dels joves esparreguerins que amb la proclamació de la República es convertiran en alguns dels líders anarquistes

492 L'anarquista igualadí Joan Ferrer i Farriol descriu les seves activitats a la zona d'Esparreguera i rodalies al seu llibre *Costa amunt. Elements d'història social d'Igualada*, publicat a París el 1975. La descripció d'aquestes trobades la trobem a les biografies que Joana Llordella i Blanca Mampel han fet de diferents líders sindicals i que estan publicades al web del Memorial Democràtic del Baix Llobregat.

més fermes del poble; ens referim a Enric Murà, Joan Folch, Manel Bosch o Pere Quert, per citar-ne alguns.⁴⁹³

No sabem en quin moment precís es va crear formalment una secció del Sindicat Únic (CNT) a Esparreguera, però poc després de la proclamació de la República ja tenim constància de la seva existència i d'algunes de les seves primeres actuacions. En un full volant datat l'abril de 1931⁴⁹⁴ el Sindicat fa un comunicat obert a tots els treballadors d'Esparreguera, sense distinció d'oficis ni activitats, en el qual informa de l'adreça de les seves oficines, l'horari d'atenció al públic i els anima a passar-s'hi per informar-se i recalca la importància d'estar associats per poder-se ajudar mútuament. Poc després, el 22 de maig, al local de L'Ateneu convocarà tots els treballadors a un acte que qualifiquen d'«Assemblea Magna», tot i que no concreten de què es parlarà en aquella trobada.⁴⁹⁵ Aquestes informacions ens indiquen que amb la proclamació de la República el Sindicat Únic de seguida va agafar una gran embranzida i que aviat va fer actes per presentar-se i donar-se a conèixer entre la classe treballadora, a l'hora que els animava a afiliar-s'hi.

Fins l'esclat de la Guerra Civil, va tenir la seva seu en un modest pis del carrer Madoz,⁴⁹⁶ local que només tenia espai per allotjar les seves oficines, de manera que durant tot aquest període

493 Podem trobar una descripció d'aquesta època i d'aquests moments a la biografia d'Enric Murà al web del Memorial Democràtic del Baix Llobregat <http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista/biografia-16.htm>

494 Col·lecció de cartells del Fons Subirana, AME.

495 Col·lecció de cartells del Fons Subirana, AME.

496 Fins que a l'inici de la guerra es traslladi a altres locals, ocuparà el pis del c/ Madoz, 10, 1r 1a.

haurà d'utilitzar els locals d'altres entitats quan vulgui fer actes que apleguin un cert nombre d'assistents (assemblees, mítings, conferències, etc.). Habitualment farà servir el local del Centre Cultural Obrer,⁴⁹⁷ però també n'utilitzarà d'altres, sobretot a partir del moment en què es produeixi la ruptura interna en el sindicat anarquista i aparegui el Sindicat d'Oposició, la tardor de 1933.

Ens han arribat les convocatòries de diverses assemblees ordinàries i algunes d'extraordinàries; no tenim cap evidència que ens indiqui si aquestes assemblees van ser totes les que es van celebrar, només són aquelles de les quals tenim constància a través de la correspondència municipal o de cartells i fulls de propaganda. És possible que s'organitzessin més actes, però la informació de què disposem ja ens permet poder fer una aproximació a la intensitat de la seva activitat i el dinamisme d'aquesta força sindical.⁴⁹⁸ Hem comptabilitzat una desena d'assemblees entre 1932 i 1934, tot i que molt desigualment repartides: dues el 1932, set el 1933 i només una el 1934. Significativament, a partir d'aquesta data (març de 1934) i fins el gener de 1936 no hi haurà cap convocatòria més d'assemblea, ni ordinària ni extraordinària, probablement pel fet que el Sindicat Únic estarà clausurat i la seva activitat molt disminuïda o directament suspesa per ordre governativa.

A part de les assemblees abans ressenyades, el Sindicat Únic també organitzarà actes d'altres tipus, com ara conferències i mítings a càrrec de destacades personalitats de l'organització sindical, tot i que tenim constància que en diverses

497 Vegeu la descripció d'aquesta entitat al capítol dedicat a entitats i associacions.

498 06/01/1932 (local de L'Ateneu), 03/11/1932 (Centre Cultural Obrer), 17/02/1933 (Centre Cultural Obrer), 18/03/1933 (Centre Cultural Obrer), 30/05/1933 (Centre Cultural Obrer), 18/06/1933 (Centre Cultural Obrer), 28/10/1933 (local sense determinar davant negativa del Centre Cultural Obrer), 27/11/1933 (local Billar Club), 11/03/1934 (local Billar Club).

ocasions no van ser autoritzats o van haver de ser reprogramats per a altres dates.⁴⁹⁹ En relació amb els mítings que es van celebrar, que a diferència de les conferències no tenien un sentit tan cultural o didàctic i eren més aviat actes propagandístics i d'agitació, cal destacar el del 10 de desembre de 1932 (tot i que inicialment estava previst per al dia 15 de novembre), en el qual va participar, entre altres oradors, el carismàtic líder de la FAI Buenaventura Durruti.⁵⁰⁰ La presència d'aquest líder anarquista al poble la podem atribuir, a part de a la seva activitat ordinària, als lligams personals que tenia amb algunes persones del poble, com ara amb la família Murà, els Quesada o amb Ramon Sánchez Carrión, fins a l'extrem que quan Durruti sigui assassinat a Madrid, sobre el seu fèretre es posarà la insígnia de la Federació Tèxtil d'Esparreguera.⁵⁰¹

El 3 de novembre de 1932 tindrà lloc l'únic acte del qual tenim notícia adreçat exclusivament a treballadors d'una empresa

499 Entre totes les conferències que es van dur a terme podem destacar la que va tenir lloc el 15 d'abril de 1933 sota el títol «Los trabajadores de la tierra y la reforma agraria» (a càrrec de Ramon Porté), el 15 de juliol de 1933 la que portava com a títol «Orientación Sindical» (feta per J. Alsina Navarrete), el 3 d'agost de 1933 una de temàtica històrica: «La CNT y su historia», i poc després, el dia 26 d'agost una altra amb un tema clàssic dins del pensament anarquista: «El origen del estado, el capital y la religión». A partir d'aquesta data deixem de tenir constància de la celebració de cap altra conferència més.

500 A part del míting encapçalat per B. Durruti (en el qual també participaran altres oradors com ara M. Duran, S. Campos o Montserrat Durruti), també sabem que se'n van fer d'altres com el que va tenir lloc el 12 de novembre de 1932 i que va comptar amb la presència de V. Corbé, P. Robert, A. Ocaña i V. Pérez, i el del 30 de juliol de 1933 amb la participació de F. Tomás, M. Tarin i R. Sans. També sabem que d'altres vegades aquests mítings no van rebre l'autorització perceptiva del governador civil com el que s'havia de celebrar el 08/10/1932.

501 Trobem aquestes descripcions a les biografies de Ramon Sánchez Carrión, Enric Murà o Fèlix Quesada al web del Memorial Democràtic del Baix Llobregat <http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista>.

determinada, en aquest cas l'empresa tèxtil J. Montané Font, SL. Entre altres qüestions, estava previst abordar el tema de la creació d'un comitè de fàbrica. En general, podem dir que la presència i la força sindical del Sindicat Únic es circumscribia preferentment a l'àmbit de la Colònia Sedó i els seus treballadors, tot i que alguns dels dirigents de la CNT local eren treballadors de la fàbrica de les tovalloles.

La tardor de 1933, en un espai de temps indeterminat situat entre els darrers dies de setembre i principis del mes d'octubre, es va consumir l'escissió a l'interior del Sindicat Únic d'Esparreguera, una ruptura feta visible amb la marxa del sindicat d'alguns dels seus militants històrics, alguns dels quals fundarien poc després una secció local de l'acabat de constituir a Catalunya Sindicat d'Oposició.⁵⁰² No tenim una xifra sobre el nombre de militants o afiliats que van abandonar la CNT d'Esparreguera, dades que ens permetin quantificar el pes i mesurar la importància d'aquesta ruptura, però tot i això podem assegurar que va ser significativa i va afèblir l'organització àcrata en l'àmbit local. Alguns d'ells es van reintegrar a la CNT local a l'inici de la guerra, però d'altres es van afiliar a l'UGT. En tot cas, una mica més endavant parlem de manera detallada sobre el Sindicat d'Oposició a Esparreguera i perfillem amb més detall les especificitats d'aquest trencament.

L'escissió al si de l'organització sindical també va significar la ruptura amb un altre grup o associació del municipi, ens referim al Centre Cultural Obrer.⁵⁰³ A partir de finals d'octubre de 1933

502 Sobre aquesta escissió, el seu significat i la importància que va tenir a escala global, recordem el que hem dit a l'inici d'aquest apartat.

503 A l'apartat sobre les entitats i associacions locals (vegeu el capítol 10) dediquem unes línies a l'estudi d'aquest grup.

ja no faran cap acte més (ni assemblees, ni mítings, ni conferències) al seu local, de manera que a partir d'aquest moment, i després d'un curt període d'indefinió, programaran els seus actes al local del Billar Club.⁵⁰⁴ Fins i tot es va arribar a produir la paradoxa que un míting proamnistia i d'afirmació ideològica programat per al 14 de novembre de 1933 i que inicialment estava previst que se celebrés al local del Centre Cultural Obrer finalment es farà a la societat L'Estrella, entitat cultural conservadora i força vinculada a la família Sedó.

Ara bé, si per una banda hem de situar la ruptura definitiva l'octubre de 1933, per l'altra hem de tenir present que les discussions al voltant de la divisió que s'anava produint a l'interior del sindicat entre trentistes i faistes tenien el seu origen mesos enrere. En aquest sentit, per exemple, el diumenge 26 de febrer de 1933⁵⁰⁵ es va celebrar una assemblea extraordinària per parlar, entre altres temes, del que havia passat amb les federacions sindicals de Sabadell i d'altres localitats o dels nomenaments al diari *Solidaridad Obrera*,⁵⁰⁶ amb preguntes directes en l'ordre del dia del tipus: «¿Creen los sindicatos que todo el personal que

504 Il·lustrativa d'aquesta ruptura és la lectura de l'afegit que van incloure a la sol·licitud de permís adreçada a l'alcaldia en relació amb un acte que volien celebrar el 28 d'octubre de 1933. Literalment diuen: «Solicitamos permiso para celebrar una asamblea general extraordinaria el sábado día 28 del presente a las 9 y media de la noche. En los pasquines lo anunciamos en el Centro Cultural Obrer porque primero nos cedieron el local y luego nos lo han negado y las gestiones para el anuncio ya estaban hechas de manera que ahora no sabemos a punto fijo donde lo haremos. Quizá sea en medio de la calle». *És evident que en aquelles dates la ruptura feia poc que s'havia produït i que havia generat un gran malestar entre les forces sindicalistes.*

505 Correspondència 1932-33, AME.

506 El control sobre la direcció del diari *Solidaridad Obrera* va ser un dels camps de batalla més durs que es van entaular entre totes dues fraccions.

trabaja en los talleres del periódico debe ser de afinidad ideológica?». Per tot plegat podem pensar que va ser un procés que es va anar gestant durant un llarg període de temps, com a mínim durant tot l'any 1933.

Una altra qüestió que va afectar significativament el funcionament quotidià del sindicat van ser els diversos episodis de clausura governativa del sindicat i les prohibicions per dur a terme actes o activitats públiques. El primer d'aquests episodis de què tenim constància es va produir durant la primera meitat del 1932: amb data 17 de febrer,⁵⁰⁷ l'alcaldia d'Esparreguera, en resposta a un escrit anterior del govern civil, informa que en aquella data el Sindicat Únic està clausurat, i en una nota escrita al peu de la mateixa carta s'indica que el dia 15 de juny el governador civil havia deixat sense efecte l'anterior ordre de tancament. Aquest episodi havia durat, pel cap baix, quatre mesos, i no va ser-ne l'únic ni de bon tros.

Els fets que van provocar aquest primer tancament més o menys van anar de la manera següent: el 15 de febrer el Sindicat Únic d'Esparreguera,⁵⁰⁸ igual que ho havia fet arreu de l'estat espanyol la CNT, es va declarar en vaga de vint-i-quatre hores per protestar per la deportació de més d'un centenar de companys sindicalistes. La reacció de la patronal i de la Guàrdia Civil va ser contundent i immediata (es va tancar el local, es van perseguir militants, es van produir detencions i se'n va multar algun). Sembla ser que una de les obsessions de la guàrdia uniformada era trobar armament amagat a les cases d'alguns membres del

507 Correspondència 1931-32, AME.

508 Fons Subirana, AME. Hi ha una llarga circular del sindicat del mes d'agost de 1932 en què exposa els fets que van portar-lo a la clausura i fixa la seva posició de futur, incidint sobretot en la importància de la lluita sindical i que gràcies a aquesta lluita s'han millorat les condicions de vida dels treballadors.

Sindicat Únic i descobrir on tenien els fons econòmics de l'organització. Tot plegat es va fer, denunciava el Sindicat Únic, amb la convivència de l'alcalde (Sr. Cortada), ja que alguns dels interrogatoris es van fer en dependències municipals.⁵⁰⁹

A partir de l'arribada al poder de les dretes després de les eleccions generals del novembre de 1933, la repressió contra els sindicats es va intensificar i el Sindicat Únic d'Esparreguera no en va ser una excepció. Sabem que pràcticament durant tot el 1934 el sindicat va estar clausurat: el 27 d'abril el Sindicat Únic demanava permís per celebrar un acte en record del primer aniversari de la mort del sindicalista Dámaso Hinojosa.⁵¹⁰ A la carta que acompanyava la sol·licitud del Sindicat Únic, escrita per l'alcalde i adreçada al comissari general d'ordre públic, s'hi esmentava que per aquelles dates el sindicat estava clausurat⁵¹¹ i s'hi

509 Podem transcriure literalment com descriu el full de la CNT com es van produir els fets: «uno de estos soeces interrogatorios se verificó en la alcaldía ante la primera autoridad. Ni la delicadeza tuvo de llamar la atención a este pequeño dictador sin galones que no parando mientes que se hallaba en la Casa del Pueblo, infería graves ofensas a la intachable moralidad de honrados trabajadores».

510 Sobre els fets que van desembocar en la mort d'aquest treballador i membre del sindicat en fem una extensa exposició més endavant.

511 L'escrit d'alcaldia adjunt a la sol·licitud formulada pel sindicat diu: «En cumplimiento de las disposiciones vigentes, tinc l'honor d'assabentar-vos que una Comissió d'elements integrants del Sindicat Únic clausurat, s'ha adreçat a aquesta Alcaldia sol·licitant permís per a celebrar una conferència, el dia 1r de maig pròxim amb el tema: "Significación del 1º de mayo". Ensem m'és grat d'informar-vos que els mateixos individus afiliats al Sindicat Únic han sol·licitat a aquesta Alcaldia autorització per al primer de maig per tal de retre homenatge corporativament a les despulles d'un obrer que resultà mort a conseqüència de fets ocorreguts en l'esmentada diada de l'any anterior i amb aital motiu formaran una manifestació fins al Cementiri i pronunciaran alguns parlaments elogiant el difunt. Estimo procedent posar-ho en coneixement de la vostra autoritat als efectes que siguin convenients, tot i esperant que aquests actes no donaran lloc a pertorbació de l'ordre públic ni altra conseqüència». Correspondència 1933-34, AME.

feia una descripció dels actes que el sindicat tenia previstos dur a terme en aquella data. A finals d'any, diversos membres del Sindicat Únic⁵¹² s'adrecen per escrit a l'alcalde sol·licitant que es reobri el sindicat amb l'argument que en altres localitats ja s'ha fet.⁵¹³

No tenim cap notícia del Sindicat Únic durant el 1935, probablement va estar clausurat durant tot l'any i més després dels fets d'octubre de 1934⁵¹⁴ i el seu impacte a escala local. Ens reafirma en aquesta opinió el fet que el gener de 1936, poc abans de la celebració de les eleccions que donaran el triomf a la coalició del Front d'Esquerres, el Sindicat Únic demana autorització per celebrar un acte amb motiu de les imminents eleccions. A l'escrit que l'alcalde envia al delegat d'ordre públic amb la sol·licitud abans esmentada, li recorda que el sindicat està clausurat tot i que «no pesa responsabilidad judicial ni militar alguna».⁵¹⁵

En canvi, després del triomf del Front Popular, l'activitat sindical va tornar a brullar amb tota la seva intensitat. Així, i fent un resum de tots els actes i activitats programades entre els mesos de març i juny de 1936, podem destacar:

512 Hi figuren els noms de M. Juanpere, A. Balaguer, J. Juanpere i P. Quert.

513 Correspondència 1933-34, AME. Concretament, l'escrit diu: «en vista de que en algunos pueblos se van reintegrando los sindicatos a su vida normal y no habiendo motivos para que el nuestro esté clausurado».

514 Sobre els fets d'octubre de 1934 i de la manera com es van viure a Esparreguera hi ha un capítol específic en aquest mateix llibre (vegeu el capítol 11).

515 Correspondència 1936-37, AME. Entre els actes que el Sindicat Únic pensava fer hi havia el de celebrar una assemblea al local de L'Ateneu el dia 19 de gener a les 11 del matí, en què s'abordarien temes com ara: «Qué actitud debe adoptar la CNT ante las insistentes llamadas de unión de otras organizaciones?» o «Qué actitud debe adoptar ante las próximas elecciones?».

- 1 de març: míting d’afirmació sindical i contra la guerra. Local L’Ateneu i amb la participació dels oradors: Jacinto Borrás, Antonio Guillel y A. G. Gilabert.
- 4 de març: assemblea ordinària⁵¹⁶ del sindicat al local Billar Club.
- 8 de març: míting a L’Ateneu a càrrec d’Esteban Ribera, Constantino Baches, Ricardo Sans, Francisco Carreño.
- 4 d’abril: assemblea extraordinària al local Billar Club.⁵¹⁷
- 6 abril: celebració d’un debat entre Hèlios Gómez (anarquista) i Vicente Pérez (comunista) sobre «La realidad en Rusia», que finalment es va ajornar al 20 d’abril.
- 7 abril: assemblea d’obriers de l’empresa J. Montané per parlar sobre la reducció de la jornada laboral que planteja la patronal.
- 18 abril: al local Billar Club assemblea ordinària per discutir quina actitud cal prendre davant la reducció de la jornada laboral a les fàbriques i debat sobre l’assistència al congrés nacional que s’havia de celebrar l’1 de maig.
- 2 de maig: acte a L’Ateneu en benefici de la rotativa del diari *Solidaridad Obrera*.⁵¹⁸

516 Probablement, aquesta era la primera assemblea que celebrava el sindicat en més d’un any.

517 En aquesta assemblea extraordinària, s’hi van tractar temes com ara: «Postura a tomar sobre reducció jornada Sedó», «¿Deben acudir los Sindicatos de Oposición de toda España al pleno nacional de mayo?», etc.

518 *Solidaridad Obrera*, 01/05/1936, p. 5. Al programa d’aquest acte hi figura: representació de *La fàbrica vella* a càrrec del quadre artístic de l’Escola Arusonia de Sant Andreu; concert líric a càrrec de companys d’Esparreguera i d’altres artistes de fora acompanyats al piano per la pianista esparreguerina Paquita Monné; recital de poesia; representació del sàinet en un acte *La sala de rebre*; i, finalment, la projecció d’una pel·lícula documental.

- 18 maig: una altra assemblea general al Billar Club.
- 18 de juny: assemblea exclusivament de la junta del ram fabril i tèxtil.

Com podem veure a l'anterior relació, hi ha tota mena d'actes, programes i activitats diverses: assemblees ordinàries i extraordinàries, xerrades, debats, mítings, etc. El tema estrella serà la problemàtica derivada de les propostes de reducció de la jornada laboral en les dues principals empreses tèxtils del municipi, un tema que abordem amb més deteniment quan parlem dels conflictes laborals que es van viure durant aquest període.

Finalment, i per acabar aquest acostament a la història del Sindicat Únic durant la Segona República, és interessant fer una aproximació al perfil dels militants d'aquesta formació sindical abans de l'esclat de la guerra. No s'ha conservat cap arxiu amb informació sindical dels seus militants, les úniques referències que tenim en què es proporciona informació sobre el nombre d'afiliats al sindicat les trobem al diari *Solidaridad Obrera*: a finals de novembre de 1932 els quantifica en cinc-cents aproximadament;⁵¹⁹ uns mesos més endavant, a finals de juny de 1933 i amb motiu de l'escrutini que s'ha de fer per al nomenament del director i administrador del diari es diu que la delegació sindical

519 *Solidaridad Obrera*, 22/11/1932, p. 6. Aquest dia surt publicada una relació de federacions locals i el nombre d'afiliats de cadascuna amb motiu de les votacions que s'han de celebrar en relació amb les proposicions que cal presentar al ple regional i el nomenament del director del diari anarquista. A part de la xifra de mig miler per a Esparreguera, també hi figuren sis-cents afiliats per a Martorell, cinc-cents per a Monistrol i dos mil per a Olesa de Montserrat. És evident que si bé el nombre d'afiliats d'Esparreguera és més o menys equiparable al de Martorell o Monistrol, el d'Olesa representa una xifra de les més altes de tot el llistat i ens indica que en aquesta població el moviment anarquista tenia una força molt més forta que la de qualsevol altre nucli proper.

d'Esparreguera té mil cinc-cents afiliats.⁵²⁰ No podem donar validesa absoluta a aquesta informació, sobretot perquè el contrast és molt alt, però potser ens indica una tendència que cal tenir present. L'increment en l'afiliació pot significar una consolidació del Sindicat Únic a Esparreguera després de dos anys de funcionament de la República, tot just abans que es produeixi la ruptura dins del sindicat anarquista.

Per part nostra, hem identificat vuitanta-tres afiliats al sindicat, tots ells militants abans del juliol de 1936,⁵²¹ dels quals coneixem l'ofici i per a qui treballaven en més del 90 % dels casos. Pràcticament la totalitat dels afiliats eren assalariats (en només dues ocasions eren treballadors per compte propi) i en la seva majoria (més de les tres quartes parts) treballadors a les empreses tèxtils d'Esparreguera i Olesa, tot i que amb un percentatge que es reparteix desigualment segons les diferents indústries.

Evidentment, la majoria són treballadors de la fàbrica Sedó (una mica més del 60 %), fet que podem considerar que és una situació normal a causa de la dimensió i la importància d'aquesta empresa; però cal fer notar que l'empresa que presenta un índex d'afiliació més baix és la fàbrica esparreguerina J. Montané

520 *Solidaridad Obrera*, 28/06/1933, p. 6. En aquesta mateixa relació s'atribueixen cinc-cents cinquanta afiliats per a la delegació de Martorell i mil tres-cents per a la d'Olesa de Montserrat. Si comparem les dades de Martorell el novembre de 1932 amb les del juny de 1933 veiem que hi ha una estabilitat, fet que en pot confirmar la validesa. En el cas d'Olesa, que partia d'una xifra molt elevada, disminueix sensiblement, tot el contrari del que passa a Esparreguera.

521 La identificació de les persones afiliades a la CNT l'hem fet a partir de la correspondència municipal, d'escrits i cartes del propi sindicat, de les declaracions fetes davant dels tribunals acabada la guerra, etc. Vam tancar aquest llistat just abans de l'inici de la guerra perquè després d'aquesta data tant les estadístiques de militància com el perfil dels afiliats queden totalment desvirtuats pel context excepcional que es a viure a partir d'aleshores; per tant, preferim prescindir-ne.

Font, SL, en què hem identificat menys afiliats fins i tot que entre els obrers d'Esparreguera que treballen en empreses tèxtils d'Olesa de Montserrat. En general, hem observat que tant si ens fixem en la militància sindical com en la implicació en la política activa, el nombre de treballadors que surten de la fàbrica de les tovalloles és significativament baix.

Entre els membres del sindicat que són treballadors de les diferents fàbriques tèxtils predominen els que exerceixen feines poc qualificades i, per tant, les pitjors pagades. Són minoria els que es dediquen a tasques qualificades, com, per exemple, en l'àmbit del manteniment (manyans, paletes, electricistes, etc.), i menys encara en tasques que impliquen exercir un càrrec de responsabilitat (com ara contramestres) o en les seccions dels acabats (tint i blanqueig).

La penetració del sindicat anarquista entre la pagesia és molt baixa (només cinc casos, que representen el 6 % del total). Aquest sector, que dona feina al 20 % de la població treballadora es troba pràcticament sota el control de la Unió de Rabassaires i ERC.

La resta de militants que no es troben dins d'alguna de les categories descrites, i que quantitativament no representen més d'una desena de persones, es troben repartits, pràcticament a títol individual, entre molts oficis diferents: terrissers, servei domèstic, forners, fusters, etc.

Un tema que al llarg del temps ha provocat no poques discussions ha estat el del pes de la immigració i la seva influència o no en l'àmbit de l'afiliació sindical, sobretot si estava relacionada amb el moviment llibertari. Habitualment, sempre s'ha difós la imatge que aquest moviment es va nodrir bàsicament d'immigrants de fora de Catalunya i que els nascuts al país eren una minoria. Doncs bé, a escala local, si ens fixem en el nombre

de militants nascuts a Esparreguera el percentatge pot semblar baix, tan sols una quarta part,⁵²² però aquest percentatge augmenta fins representar més de la meitat del total si ens fixem en el total dels nascuts a tot Catalunya. Aquí cal destacar el col·lectiu format pels provinents de les comarques tarragonines, principalment del Priorat; per contra, no és gaire significatiu, ans el contrari, el pes dels provinents de les comarques barcelonines. Si ens fixem en els que han nascut fora de Catalunya, hem de destacar els que provenen de la província d'Almeria, que representen el 19 % del total dels militants anarquistes, d'entre els quals destaquen els nascuts a la localitat almerienca de Tíjola.

No deixa de ser fins a cert punt una mica sorprenent la gran concentració de militants anarquistes entre tres poblacions concretes: Esparreguera, el Masroig (el Priorat) i Tíjola (Almeria). Aquestes tres localitats representen més de la meitat del total de la militància del Sindicat Únic. La forta presència d'Esparreguera era lògica de suposar, però, i la dels altres dos municipis? És veritat que són dues localitats amb un fort percentatge d'immigració en total, però també hi ha altres localitats amb percentatges d'immigrants elevats i no destaquen d'aquesta manera: és una immigració més recent? És una immigració molt orientada al treball fabril? Venen de llocs amb una forta tradició anarcosindicalista? La seva afiliació anarquista és producte de vinculacions familiars? Cap d'aquestes qüestions per si sola no ho pot explicar tot, però probablement entre totes ens indiquen algunes pistes vàlides per respondre a la pregunta que ens plantejàvem a l'inici.

Precisament, sobre aquesta última qüestió, la dels vincles familiars, hem observat que les relacions de consanguinitat entre

522 Pel valor d'aquestes xifres cal no oblidar les que hem vist quan hem abordat el tema de la demografia d'Esparreguera i hem indicat que més del 50 % de la població era nascuda fora de la vila.

els afiliats al Sindicat Únic són més elevades que les observades en altres grups o partits. Fins en una dotzena de casos hem detectat una relació de parentiu (marit i muller, germans, cosins), que representen quasi el 30 % de tots els afiliats al sindicat que hem identificat.⁵²³ Pensem que no és fruit de la casualitat i que probablement el moviment anarquista es podia difondre entres grups familiars en una proporció superior a la d'altres moviments, en part perquè per a molts d'ells l'ideal llibertari anava més enllà d'unes reivindicacions laborals i implicava també una manera de viure i de veure el món.

4. El Sindicat d'Oposició

Com ja hem explicat a l'inici d'aquest capítol, al llarg dels primers mesos de la proclamació de la República es va anar gestant una ruptura al si de l'anarcosindicalisme espanyol i especialment del català, una escissió que es va acabar concretant amb la creació d'una força sindical nova anomenada Sindicat d'Oposició impulsada pel grup dels trentistes.⁵²⁴ La federació de Sabadell va ser el nucli originari del moviment opositor, però aviat es va escampar per altres federacions. A l'àrea del Bages, amb Manresa al capdavant, la majoria dels sindicalistes es van alinear amb el Sindicat d'Oposició, com

523 Entre les famílies anarcosindicalistes més destacades podem destacar els casos de les famílies Hinojosa o Juanpere, per exemple.

524 El Sindicat d'Oposició va ser una organització sindical promoguda pels trentistes i escindida de l'històric Sindicat Únic de la CNT. Celebrà el seu primer ple sindical el 4 de juny de 1933 a Barcelona i poc després es va estendre també pel Llevant espanyol. Els nuclis més importants al Principat van ser: Sabadell, Mataró, Badalona, Manresa, Valls i Igualada. A partir de 1936, i amb el triomf del Front Popular, es va iniciar un procés de reunificació entre totes dues ales, que en el cas de Catalunya es faria efectiva el juliol de 1936.

també la veïna Igualada, localitats amb les quals Esparreguera històricament havia mantingut estrets lligams. El fracàs de la insurrecció del gener de 1932 a l'Alt Berguedà va contribuir a afeblir el moviment obrer i els sindicats de la conca del Llobregat⁵²⁵ i probablement va contribuir a afavorir l'escissió trentista.

No ens ha de sorprendre, doncs, que davant aquest conflicte el Sindicat Únic d'Esparreguera es veiés afectat d'una manera directa. No tenim dades per quantificar els militants que tenia el nou sindicat ni quin percentatge d'afiliats va deixar l'antic sindicat per passar-se a inscriure al Sindicat d'Oposició; sí que podem pensar que no va ser un grup petit i que la secció del Sindicat Únic d'Esparreguera es va veure sensiblement afeblida.

Sabem que en el cas d'Esparreguera la ruptura entre totes dues forces sindicals es va materialitzar a començaments de la tardor de 1933, tal com hem descrit anteriorment quan hem parlat del Sindicat Únic, tot i que la primera constància explícita d'un acte organitzat pel Sindicat d'Oposició data del 3 de desembre de 1933, quan farà un míting d'afirmació sindical al local de L'Ateneu,⁵²⁶ en què intervindran diferents oradors, entre els quals podem destacar el propi Àngel Pestaña, una de les figures més representatives del moviment trentista. Poc després, el gener de 1934, en un full volant adreçat a tots els treballadors d'Esparreguera, hi exposaven públicament alguns dels motius de la ruptura i els convocaven a una assemblea extraordinària que s'havia de celebrar al local del Centre Cultural Obrer el 29

525 A. Balcells i R. Serra (2019), p. 329-335.

526 Correspondència 1933-34, AME.

de gener.⁵²⁷ Quan argumenten per què era necessària la ruptura amb la CNT incideixen sobretot en motius de caràcter sindical i de defensa dels drets dels treballadors, per sobre d'un sindicat que consideren que actua més com un partit que no pas en defensa dels drets dels treballadors.

Ara bé, com ens podem imaginar, el camí fins arribar aquí va ser llarg, i en una data tant primerenca com la del 22 de maig de 1932⁵²⁸ una comissió organitzadora de membres del Sindicat Únic, però després tots ells afiliats al Sindicat d'Oposició, va organitzar un míting en el qual va participar com a principal orador

527 Full volant dipositat a l'AME. Pel seu interès, en faig una transcripció literal del contingut:

«A todos los trabajadores que en lo íntimo de su corazón guarden confianza en los Sindicatos Obreros libres de sectarismos, les dirigimos la presente hoja. Por todos es sabido que por no estar conformes en una actuación que consideramos equivocada y que obedecía más a las consignas de un partido que a los intereses de los trabajadores, rompimos con los directores de la CNT, pasando nuestro Sindicato al Bloque de Oposición.

Hoy ya es importante el número de trabajadores que como nosotros ha venido al Sindicato, comprendiendo que no podía continuar una actuación como el pasado, viendo en el Sindicato el único baluarte que los productores tenemos para defender nuestros derechos.

Es alentador para nosotros constatar esto, no falta más que así lo vayan comprendiendo todos pues que piensen y mediten los que aún no lo han hecho en las amenazas que nos van cercando. Una ola de reacción (fascismo) quiere someter los pueblos a una servidumbre bárbara como en la edad medieval (*sic*): quieren ahogar en sangre todas las ventajas y libertades que la clase trabajadora con su sacrificio ha ganado.

No hay más que una solución para impedir los avances de estos nuevos inquisidores: y es, uniéndonos fuertemente en el Sindicato dotando a éste de una orientación que responda a lo que la lucha por nuestro mejoramiento ha de ser.

Nosotros decimos o nos proponemos hacer respetar nuestros derechos, o de lo contrario, no tendremos derecho a quejarnos mañana de lo que nos pase, contra nosotros hoy; y mañana con nuestros hijos. Ahora vosotros diréis, por nuestra parte por hoy nada más.

Por el Sindicato os saluda LA JUNTA».

528 Correspondència 1931-32, AME.

Joan Peiró, que ja era aleshores una de les veus crítiques més destacades dins del Sindicat Únic. Aquest fet ens indica, doncs, que aviat l'interès i la sensibilitat vers els posicionaments i les idees del sector més sindicalista dins la CNT van tenir un cert ressò dins del pensament i del moviment anarcosindicalista esparreguerí.

L'aparició d'un nou sindicat de classe va ser vista pel Sindicat Únic com una autèntica provocació i el trencament de la unitat sindical entre els obrers com una tragèdia per a tots ells. El 4 d'octubre de 1933,⁵²⁹ en un article aparegut al diari anarquista *Solidaridad Obrera*, s'escriuen acusacions força greus vers els que anomenava trentistes, en què eren acusats directament d'estar fent el joc a l'empresa Sedó i que allò que no havien aconseguit amb males arts ara els propis obrers els ho servien en safata. Per al corresponçal de *Solidaridad Obrera* a Esparreguera (que sempre signa amb pseudònim) els trentistes «no son otra cosa que unos traidores a sus compañeros explotados, unos incondicionales de Sedó y unos fervientes defensores de esta Sociedad de tiranos y oprimidos [...] seguid con vuestra oposición que Sedó y toda la burguesía os lo agradecerán».⁵³⁰ En aquest i altres articles similars, culpen directament ERC d'haver fomentat aquesta divisió i fins i tot arriben a fer un paral·lelisme entre l'actitud de l'actual alcalde Sr. Galceran amb la que va tenir contra la classe obrera esparreguerina el «fugitiu» alcalde Sr. Cortada.⁵³¹

529 *Solidaridad Obrera*, 04/10/1933, p. 4.

530 *Solidaridad Obrera*, 05/11/1933, p. 5.

531 L'alcalde Salvador Cortada va viure diferents afers controvertits que van acabar en la seva marxa o abandonament del càrrec d'alcalde. Ens anirem endinsant en tots aquests temes a mesura que vagi avançant el nostre relat.

Que la fractura va provocar una profunda ferida dins del moviment obrer esparreguerí ho demostra el fet que en poques setmanes apareixeran fins a mitja dotzena d'articles al diari *Solidaridad Obrera*,⁵³² tots criticant d'una manera descarnada l'acabat de constituir Sindicat d'Oposició. Fins i tot tenim constància que en més d'una ocasió, en alguna assemblea havien arribat a les mans membres dels dos grups: els anarquistes del Sindicat Únic defensaven la idea que ells podien anar a qualsevol acte convocat pels obrers i la direcció del Sindicat d'Oposició els impedié l'accés perquè consideraven que era una provocació i una manera d'entorpir el seu bon funcionament.⁵³³

L'aparició d'aquesta nova força sindical va significar per a l'anarquisme local el trencament també amb el grup del Centre Cultural Obrer, de clara orientació llibertària però al qual acusaven d'haver-se venut als trentistes. A vegades parlen d'una manera global de la Junta del Centre, però altres cops faran acusacions molt directes contra el mestre racionalista Joan Roigé,⁵³⁴ un dels fundadors i líders d'aquesta associació al qual qualificaran de renegat i de «jesuïta expulsado de Hospitalet».⁵³⁵

532 Trobem articles contra els trentistes i les seves actuacions a Esparreguera els dies 4 d'octubre, 8 d'octubre, 15 d'octubre, 29 d'octubre, 5 de novembre i 1 de desembre de 1933.

533 *Solidaridad Obrera*, 08/10/1933, p. 4. En aquest article es diu que seixanta obrers del Sindicat Únic han estat denunciats davant el jutjat per les agressions que segons membres del Sindicat d'Oposició i de la Junta del Centre Cultural Obrer havien protagonitzat en una recent assemblea que s'havia celebrat al local social del Centre Cultural Obrer. Més tard, la junta del Centre Cultural Obrer va retirar la denúncia.

534 Sobre la figura d'en Joan Roigé podem rellegir el que hem explicat d'ell al capítol dedicat a l'ensenyament durant la Segona República a Esparreguera.

535 *Solidaridad Obrera*, 29/10/1933, p. 3.

L'animadversió entre membres del Sindicat Únic i l'esmentat mestre racionalista va arribar al seu punt àlgid a finals de novembre quan aquest últim va acusar la FAI d'haver planejat el seu assassinat.⁵³⁶

Entre els membres del Sindicat d'Oposició d'Esparreguera la transversalitat serà força gran, molt més destacada que dins del Sindicat Únic. També van mostrar un interès i un apropament vers els temes nacionals catalans més gran que el Sindicat Únic i molts d'ells seran també membres de l'agrupament d'ERC local; això també es manifesta en el fet d'usar quasi exclusivament el català en totes les seves comunicacions i, sobretot, en la seva activa implicació en els fets d'octubre de 1934, tal com podem veure al capítol dedicat a la descripció d'aquests fets a Esparreguera. En aquest sentit, és força simptomàtic que només un dels militants del sindicat que hem identificat hagi nascut fora de Catalunya, fet que contrasta amb la distribució territorial que hem descrit anteriorment quan parlàvem del Sindicat Únic.⁵³⁷

Durant l'any 1934 tenim alguna referència a l'activitat d'aquest sindicat arran del conflicte protagonitzat pel sector dels contra-mestres afiliats al sindicat Ràdium, i del qual ens fem ampli resson quan presentem aquest sindicat. Es nota que entre totes dues

536 *Solidaridad Obrera*, 01/12/1933, p. 3. En un extens article, el corresponal del diari a Esparreguera contesta la denúncia pública que en Joan Roigé havia fet a través d'un article aparegut a la revista *Sindicalismo* (17 de novembre 1933) i intenta demostrar que les seves declaracions són una fal·làcia i fruit de la imaginació d'en Roigé. Tot plegat ho qualifica amb sorna d'«edificante en un maestro racionalista y hombre anarquista, verdad?».

537 Tot i que el nombre d'afiliats al Sindicat d'Oposició que hem identificat és sensiblement inferior al dels afiliats al Sindicat Únic, una diferència tan gran no es pot atribuir exclusivament al fet de tenir una mostra més reduïda. Un 33 % són nascuts a Esparreguera; en una proporció similar trobem els nascuts al Masroig (Priorat) i la resta de l'Anoia i Barcelona.

forces sindicals a Esparreguera hi havia algun tipus de sintonia. L'octubre de 1934 el Sindicat d'Oposició celebrarà una assemblea ordinària al local del Centre Cultural Obrer; serà l'últim acte del qual tenim constància documentalment fins a començaments de 1936. No tenim cap notícia durant tot el 1935, tal com també hem pogut constatar per al cas del Sindicat Únic.

A nivell general, el procés de reunificació entre tots dos sindicats no va ser fàcil i es va tancar amb un saldo desigual i amb grans diferències segons els llocs. El procés de convergència electoral iniciat pels partits republicans d'esquerres a partir d'incidir en la confluència en unes premisses bàsiques comunes i la constatació que la divisió no havia sinó de debilitar totes dues organitzacions, sense que cap es pugui dir que hagués assolit els seus objectius, van ser elements prou importants per accelerar aquest procés. Malgrat això, la reunificació va comptar amb molts detractors en tots dos bàndols, amb grans diferències regionals.⁵³⁸ La primera posada en escena del procés d'unificació va tenir lloc a Catalunya en un míting celebrat a la plaça de braus el 25 d'abril, tot i que l'acte definitiu va tenir lloc a Saragossa l'1 de maig de 1936.

En el cas d'Esparreguera, després de celebrar-se les eleccions legislatives del febrer de 1936, que van donar el triomf al Front Popular, els actes públics de caràcter sindical van tornar a reactivar-se amb força intensitat, fins i tot pensem que algunes d'aquestes accions es van celebrar conjuntament entre totes dues forces sindicals per la seva coincidència en dates i temàtica, tot i que les sol·licituds per celebrar-les es feien per separat a l'Ajuntament des de les dues secretaries dels respectius

538 A la delegació de Llevant, per exemple, el procés de reunificació es va posar en marxa d'una manera força autònoma i reeixida; a Catalunya, en canvi, va ser molt més lent i amb dificultats i obstacles més grans. Á. Herrerín (2019), p. 408 i seg.

sindicats. El tema que més preocupava i més va ocupar el sindicalisme esparreguerí durant els mesos previs a l'esclat de la guerra i que va portar a la convocatòria de fins a quatre assemblees amb els treballadors tant de la casa Sedó com de l'empresa J. Montané Font, SL va ser el de la reducció de la jornada laboral a quatre dies a la setmana, amb la corresponent reducció salarial que l'acompanyava: es considerava que dita reducció deixava els ingressos familiars de moltes persones sota el llindar de la pobresa. Davant d'aquesta problemàtica, la reacció de totes dues forces va ser la d'actuar coordinadament.

El juliol de 1936 el Sindicat d'Oposició d'Esparreguera va deixar d'actuar. Ens consta que alguns dels seus militants es van reintegrar a la CNT un altre cop, però d'altres seran elements clau en la implantació de l'UGT a escala local, fet que va provocar un gran daltabaix i enormes tensions a tots els nivells al municipi, tal com estudiem més endavant, o fins i tot, en la implantació d'una nova formació política com va ser el PSUC.⁵³⁹

5. El Ràdium

El Ràdium fou un sindicat fundat a començaments de 1916 en el marc d'intenses vagues del sector tèxtil a la ciutat de Barcelona.⁵⁴⁰ Era un sindicat format per quadres i tècnics interme-

539 En aquest sentit, podríem fer esment al següent: es van reintegrar a la CNT persones com ara Salvador Orriols (secretari del Sindicat d'Oposició) o Francesc Jorba; van contribuir a la fundació de l'UGT a escala local Demòfil Bargalló, Josep Jorba i Francesc Serra, entre d'altres; i van ser fundadors de la secció d'Esparreguera del PSUC Enric Borràs o Joan Jordà.

540 El seu nom, atípic en el context d'una formació sindical, s'atribueix a l'impacte provocat pel recent descobriment d'aquest mineral, senyal aleshores de modernitat i de futur.

dis, adreçat als contramestres, ajudants i preparadors de teixits; en aquest sentit, doncs, no s'adreçava al conjunt de la classe treballadora i a vegades la defensa dels seus interessos no sempre coincidia amb la de la resta de treballadors. Era un sindicat de tarannà principalment moderat, tot i que durant la Segona República va protagonitzar algunes vagues de gran impacte, la més important de les quals va ser la gran vaga de 1934, que va tenir una gran repercussió a Esparraguera, com podem veure més endavant. Amb l'esclat de la guerra, molts dels seus militants es van integrar dins la CNT, tot i que mantenia una estructura autònoma dins aquesta organització.

No sabem el moment exacte en què es va fundar la secció local del Ràdium a la vila d'Esparreguera, però sí que sabem que estava plenament operativa durant la Segona República i que en alguns moments es va mostrar especialment activa, com durant la vaga que va esclatar el maig de 1934 i que es va allargar durant alguns mesos. Aquest conflicte va afectar de ple tant la fàbrica de J. Montané Font, SL com la Colònia Sedó, i el juliol d'aquell any encara no s'havia resolt totalment, com així ho van testimoniar les direccions de totes dues empreses en dos escrits adreçats a l'alcalde en els quals li exposaven que malgrat les ofertes de reconciliació que havien fet arribar als treballadors en vaga (els readmetien sense represàlies si tornaven a la feina) cap dels contramestres les havien acceptat. Malgrat la duresa i la intensitat del conflicte, és difícil determinar si hi va haver o no un guanyador clar, més aviat tendim a pensar que no es va produir cap triomf clar ni en un sentit ni en un altre.

Era una vaga que afectava un sector molt concret dels treballadors, els contramestres que podem considerar formaven en part una certa elit dins dels treballadors de les fàbriques tèxtils. La seva força no es basava en la quantitat (dins de l'empresa representaven un nombre força petit de treballadors), sinó en la

seva capacitat per aturar l'activitat productiva en una secció sencera, per exemple, la dels telers, tot i que la resta de treballadors no estiguessin en vaga.

A Esparreguera hi treballaven un total de trenta-vuit contramestres, trenta-tres a la Colònia Sedó i cinc a la fàbrica J. Montané Font, SL. Els cinc de la fàbrica de les tovalloles estaven afiliats al sindicat, i malgrat que només tenim constància de l'afiliació al sindicat de nou dels trenta-tres contramestres de l'empresa Sedó, pels efectes i la durada de la vaga ens podem imaginar que tota la resta també ho estava. Per les seves característiques, aquests treballadors tenen un perfil singular al qual paga la pena que ens referim tot i que sigui breument: el 65 % havien nascut a Esparreguera, un percentatge molt més alt que el de la mitjana d'altres oficis industrials, i la resta havien nascut a Catalunya, tret només d'un sol cas, que havia nascut a Almeria. En relació amb els casos que hem identificat, un 70 % de les vegades també eren militants d'ERC, fet que evidentment no podem atribuir a una casualitat i que ens indica clarament una estreta vinculació entre el sindicat i l'esquerra catalanista; només en un cas tenim constància que l'afiliat a aquest sindicat ho fes a la CNT després del 1936, tot i que la política oficial del sindicat va ser la d'integrar-se en bloc a la formació anarquista després de l'esclat de la guerra.

6. La Unió Obrera d'Arts, Oficis i Indústries

La Unió Obrera d'Arts, Oficis i Indústries, també coneguda com a Sindicat Autònom o Sindicat de la Patronal, va ser una organització promoguda per la família Sedó amb la finalitat de dificultar la progressió del moviment sindical de classe a la seva empresa. Els anomenats sindicats grocs existien des de feia temps i sempre s'havien mostrat com una eina eficaç al servei de la patronal. Ara, amb l'arribada de la Segona República i la reactivació del

moviment obrer i de les reivindicacions laborals, tornaven a guanyar importància com una eina eficaç a l'abast d'alguns empresaris per defensar els seus interessos.

Sabem que aquest sindicat es va fundar a Esparreguera el mes de desembre de 1932 i que va situar la seva seu social al c/ Beat D. Castellet, 9.⁵⁴¹ Pocs dies més tard, el diari *La Vanguardia* es fa ressò de la constitució del sindicat.⁵⁴² Aquest mateix mitjà de comunicació destaca que poc després de la seva creació comptava ja amb sis-cents socis, una xifra que considerem exagerada i del tot impossible d'assolir en qualsevol formació obrera de classe; només es pot entendre si des de l'empresa s'empeny d'alguna manera gran part dels treballadors a una sindicalització «forçosa». A començaments del mes de març de 1933, l'òrgan d'expressió del moviment anarcosindicalista *Solidaridad Obrera*⁵⁴³ descriu en els termes següents aquesta formació: «hemos dicho varias veces, de la forma despótica que Sedó trata a sus obreros y obreras [...]. No puede consentir que los obreros estén organizados y que le exijan el trato que debe tener toda persona para con otra [...]. En su afán de proceder como amo y señor procuró atraerse a los obreros más ignorantes y malvados con el fin de que formasen el Sindicato Autónomo. Así lo graba dar forma legal a sus servidores, la mayoría de ellos gente sin escrúpulos y de moral dudosa».

541 Amb data 20 de desembre de 1932 el governador civil envia una carta a l'alcalde d'Esparreguera en la qual li demana que sigui informat sobre el nombre de socis i la composició de la junta directiva de l'entitat que s'acaba de constituir sota la denominació d'Unió Obrera d'Arts, Oficis i Indústries. Correspondència 1931-32, AME.

542 *La Vanguardia*, 14/01/1933. Uns dies més tard, el 20 de gener, publicava una nota rectificanc una dada de la informació anterior en què s'havia afirmat que aquest sindicat estava adherit al FOC i en realitat pertanyia a l'agrupació de sindicats La Victoria.

543 *Solidaridad Obrera*, 08/03/1933, p. 6.

El Sindicat Autònom va desenvolupar les seves activitats exclusivament en el marc de l'empresa Sedó. La seva missió consistia a frenar la penetració i la creixent influència entre els obrers del Sindicat Únic, dividir els obrers, crear moments de tensió entre els treballadors⁵⁴⁴ i tenir la situació controlada sense que aparentment la direcció de l'empresa hagués d'intervenir-hi directament, de manera que sovint es veia «forçada» a fer-ho per solucionar un enfrontament o un problema de convivència entre diferents grups de treballadors i com si això no anés amb ella directament. L'existència d'aquests enfrontaments molts cops acabaven amb la presència de membres de la Guàrdia Civil que hi intervenien per «pacificar» l'entorn laboral i posar ordre entre els grups d'obers.⁵⁴⁵ En definitiva, a través de les fonts

544 La descripció d'enfrontaments verbals i físics entre membres del Sindicat Autònom i altres treballadors, afiliats a una formació sindical o no, són constants i ja ens hi referim quan fem una descripció dels principals conflictes laborals que van esclatar durant el període de la República.

545 Trobem una descripció força precisa d'aquesta manera d'actuar en un article publicat al diari *Solidaridad Obrera*, 07/03/1933, p. 7: «como habíamos denunciado días pasados públicamente, el burgués Sedó provoca un conflicto en su fábrica al proteger de manera descarada a elementos que de un tiempo a esta parte se dedican a insultar de palabra y obra a los demás obreros [...]. Ante estas provocaciones surgió una protesta de los obreros para terminar con tanto atropello y la dirección de la casa no encontró otra solución que parar la fábrica y hacer desalojar la misma por la fuerza [...]. Conste que no se han negado los obreros a entrar al trabajo, ni se han declarado en huelga [...]. Hubo una protesta para poner dique a tanto provocador como anda protegido por aquí y si abandonaron el trabajo fue obligados por un piquete de la Guardia Civil».

Una altra referència a aquesta manera d'actuar la podem llegir un mes més tard. *Solidaridad Obrera*, 22/04/1933, p. 3: «La fábrica de tejidos que explota Sedó SA ha cerrado sus puertas por tiempo indefinido. Alega como razón la de que entre los obreros pertenecientes a la CNT y los del Sindicato Autónomo han surgido diferencias [...]. Con motivo de haber sido agredida una compañera del Sindicato confederal por un miembro "amarillo", las relaciones entre unos y otros se han agriado bastante. La Gerencia, aprovechando estos momentos, ha cerrado la fábrica [...]. Son dos mil los trabajadores que han quedado sin ocupación. De éstos irá admitiendo al trabajo a los integrantes del sindicato amarillo».

A finals d'octubre de 1933 es torna a repetir el mateix *modus operandi* amb el desplaçament fins la fàbrica d'un grup de trenta-cinc o quaranta guàrdies d'assalt.

consultades trobem descrit un patró de conducta que s'anirà repetint en diferents ocasions i que ens indica com a través de l'esclat d'un conflicte aparentment individual entre petits grups de treballadors que comença amb provocacions, amenaces i insults, l'empresa aconsegueix atreure la presència de les forces públiques d'ordre, tancar l'empresa, acomiadar diferents treballadors, etc., i tot plegat sense que oficialment s'hagi declarat cap vaga o reivindicació laboral concreta.

Com ja hem fet en altres ocasions a través de l'estudi del perfil dels treballadors que hem identificat com a membres d'aquest sindicat, volem fer una descripció d'algunes de les característiques d'aquest sindicat. En la seva totalitat eren treballadors de la Colònia Sedó i pràcticament tots exercien oficis poc qualificats; no ens hem d'imaginar, doncs, que eren els encarregats o els obrers més qualificats els que exercien aquestes tasques. En el 50 % dels casos hem comprovat que també estaven afiliats al Partit Radical, la formació política de la qual era dirigent destacat el Sr. Alfred Sedó, tal com hem vist anteriorment. També és significatiu que un 25 % visquessin als habitatges de la pròpia colònia; pot semblar una proporció modesta, però si tenim en compte que en cap altra ocasió trobem militants de cap partit o agrupació sindical que visquin a la colònia potser la podem posar en valor. És evident que l'empresa utilitzava les famílies que vivien a la colònia com el seu grup de pressió particular; abans n'hem analitzat el comportament electoral, clarament esbiaixat vers els interessos de la família Sedó i ara la participació activa en el Sindicat Autònom.

Finalment, cal observar que si bé durant el Bienni Negre l'activitat dels altres sindicats va ser pràcticament nul·la i sovint passaven llargs períodes clausurats, el Sindicat Autònom va poder continuar exercint la seva activitat habitual, com ho demostren les assemblees que va celebrar al local de l'Estrella (societat

vinculada amb la família Sedó, com ja hem vist) la tardor de 1934 i el 1935.⁵⁴⁶

Després de les eleccions del febrer de 1936 i amb el triomf de les forces agrupades al voltant de la col·lació d'esquerres, deixem de tenir notícies sobre l'activitat d'aquest sindicat, tot i que les assemblees sindicals i els conflictes laborals que es van viure durant aquella primavera van ser constants, a causa de les intencions de les dues grans empreses de la vila, Manufactures Sedó i J. Montané Font, SL de reduir la jornada laboral a quatre dies laborables amb la corresponent reducció salarial, que els treballadors trobaven inacceptable. És evident que el nou ambient polític que es vivia en aquell moment va significar la davallada de la força del sindicat de la patronal, al mateix temps que també s'anava diluint la presència del Partit Radical.

7. La Unió de Rabassaires

Va ser la gran organització del camp català durant les dècades dels anys vint i trenta del segle xx. Tot i el seu nom, no era només l'organització que aplegava de manera exclusiva els pagesos rabassaires, sinó que intentava representar els treballadors de la terra en general (parcers, arrendataris, jornalers, etc.) i els petits propietaris.

Formalment, la Unió de Rabassaires es va fundar el 1922, fruit de la federació entre diferents sindicats camperols locals i comarcals. Martorell va ser des dels seus inicis una de les localitats on la Unió de Rabassaires va ser més forta i on el nou sindicat agrari instal·là la seva seu. Malgrat no tenir mai cap càrrec orgànic dins del sindicat, el futur president de la Generalitat,

546 Correspondència 1934-35, AME.

Lluís Companys, va ser-ne l'impulsor i l'ànima des de l'inici.⁵⁴⁷ Com tantes altres associacions i organitzacions de classe, va ser reprimida durant la dictadura de Primo de Rivera, però amb l'arribada de la Segona República va esclatar amb força i va assolir en poc temps la xifra de més de vint mil afiliats. Durant el període republicà va mantenir estrets vincles amb ERC, tot i que a mesura que van anar passant els anys es van anar refredant les relacions i aquesta força sindical va anar radicalitzant les seves postures i reivindicacions. A l'inici de la Guerra Civil, va formar part de tots els organismes de la Generalitat i també del Comitè de Milícies Antifeixistes.

A Esparreguera tenim constància de l'existència de la Unió de Rabassaires des de poc després de la fundació d'aquest sindicat. La seva presència a Esparreguera sempre va estar molt vinculada a la secció agrícola de Martorell, una de les viles més actives en la formació i consolidació d'aquest sindicat agrícola. El setembre de 1924, el propi Lluís Companys i altres membres de l'organització van venir a fer un míting al municipi, i la federació local de la Unió de Rabassaires d'Esparreguera va quedar formalment constituïda el mes d'octubre de 1926.⁵⁴⁸ Quan es va formar en l'àmbit local la formació coneguda com Agrupament d'Esquerres el maig de 1931, ja tenim constància de militants del sindicat agrari en aquest acte i des del primer moment

547 El que buscarà Companys amb la creació del sindicat serà dotar el sector agrícola d'una eina eficaç per a la lluita en la defensa dels drets del pagesos (més justícia social, accés a la propietat de la terra, etc.), però sense posar sobre la taula un programa clarament revolucionari, com s'havia fet en altres parts del territori espanyol.

548 A l'Arxiu Municipal d'Esparreguera s'hi conserva un cartell que anuncia la celebració d'un míting el dissabte 13 de setembre de 1924, al qual assistiran com a oradors, entre d'altres, el propi Lluís Companys.

hi van haver representants del sindicat al consistori esparreguerí. Un dels més representatius al llarg de tot el període estudiat serà en Miquel Musté, regidor des del primer Ajuntament republicà i fins el final de la Guerra Civil.⁵⁴⁹

Si seguim la trajectòria del sindicat, una de les primeres impressions que tenim és que a Esparreguera els lligams entre ERC i la Unió de Rabassaires sempre van ser molt estrets i es van mantenir fins al final del període republicà: sempre va ser present la doble militància entre el sindicat agrari i la formació d'ERC, i entre la militància d'Esquerra Republicana el nombre d'esparreguerins que eren pagesos de professió també va ser elevat.⁵⁵⁰

Tots els membres de la Unió de Rabassaires que hem identificat (poc més d'una vintena) eren nascuts a Catalunya, si bé els nascuts a Esparreguera no representaven la meitat del total. Una tercera part havia nascut a les comarques limítrofs (principalment l'Anoia), però al marge d'aquesta comarca destaca la província de Tarragona amb més del 20 % de la militància. La majoria eren petits propietaris, però també hi havia jornalers, masovers o arrendataris de diferents finques, entre els quals els d'algunes de les gran masies del terme, com ara Can Paloma o Can Rial.⁵⁵¹ A la barriada dels afores de la vila coneguda com a Mas d'en Gall hi tenien un dels seus centres de militància més actius. No trobem militants de la Unió de Rabassaires, en canvi,

549 Es pot llegir una biografia d'en Miquel Musté feta per les historiadores Joana Llordella i Blanca Mampel al Memorial Democràtic del Baix Llobregat: <http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista/biografia-18.htm>.

550 Aquesta qüestió l'hem abordada anteriorment quan hem parlat de la formació política d'ERC d'Esparreguera.

551 Amadeu Canudes de Can Rial, Miquel Daurà de Can Paloma, Jaume Vernet de Can Trecu o Josep Paz de Cal Paz.

en explotacions com ara Can Castells o Ca n'Estruch, totes dues en mans dels monjos de Montserrat, sinó que aquí identifiquem, per contra, una presència majoritària del sindicalisme anarquista; pot ser que el perfil socioeconòmic d'aquestes unitats de producció propiciés aquest canvi d'orientació.

La participació de militants de la Unió de Rabassaires durant l'episodi dels fets d'octubre de 1934 a Esparreguera va ser força activa i alguns dels seus afiliats van ser detinguts i condemnats per aquests fets, tal com hem estudiat a l'apartat corresponent (capítol 7). Després d'aquesta data, pràcticament deixem de tenir notícies del sindicat fins el triomf del Front Popular. Com també havia passat amb la resta de forces polítiques i sindicals, va patir una forta repressió i va quedar relegada a l'ostracisme durant tot l'any 1935 i fins el triomf del Front Popular.

8. Els conflictes laborals a Esparreguera fins l'inici de la Guerra Civil

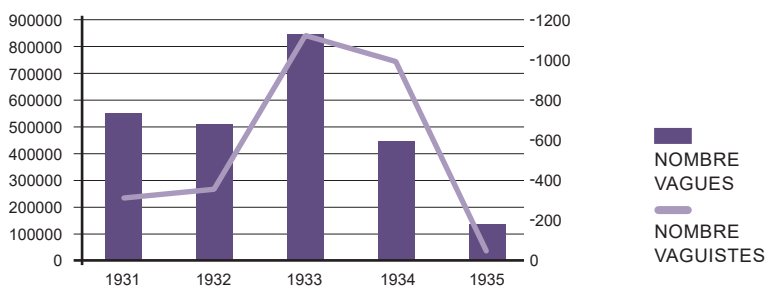
No ens ha d'estranyar comprovar que l'arribada d'un règim democràtic a Espanya amb la proclamació de la Segona República significués també un increment de les tensions socials i la conflictivitat laboral (si s'hagués observat el contrari hauria estat del tot inusual). Allò que és interessant és observar-ne l'evolució cronològica i les causes que ens poden explicar que apareguessin i veure quin resposta o vies de solució hi van donar el govern i la patronal.

Com ja hem assenyalat anteriorment, la República espanyola va arribar en un context mundial força advers, tant en l'àmbit polític com econòmic. La crisi econòmica es va manifestar aviat en quasi tots els camps: l'índex de producció industrial es va reduir un 20 % entre 1931 i 1933; la borsa, si comparem el valor de les accions el 1925 amb el valor que tenien el 1933, va patir una depreciació del 25 %; i la construcció tampoc no va restar-ne al

marge, fins i tot va ser un dels sectors més durament castigats, amb un atur al sector proper al 50 %, a causa essencialment de la paràlisi de les obres públiques. La indústria tèxtil va trigar una mica més a donar mostres de paràlisi econòmica (depenia quasi exclusivament del mercat interior i no era exportadora), però a partir de 1933 tampoc no se'n va deslliurar i les vendes van començar a caure de manera sensible, sobretot per la contracció de la demanda interna, molt afectada per la reducció salarial i la crisi que es vivia al sector agrícola.

Segons les dades aportades per l'historiador Àngel Herrerín, l'evolució de la conflictivitat laboral mesurada en nombre de vagues i nombre d'obriers implicats ens dona el perfil següent:

Gràfic 10.1. **Conflictivitat obrera entre 1931 i 1935**

Font: elaboració pròpia a partir de les dades d'Àngel Herrerín (2019), p. 368 i 369

El quinquenni analitzat, tot i que temporalment es tracta d'un període força curt, ens marca una evolució molt acusada:

- Els dos primers anys estan marcats per una intensitat moderada, situació lògica si tenim en compte que venim d'una etapa dictatorial i d'una forta repressió sobre el moviment obrer, situació que s'emmarca dins un context de crisi econòmica i d'increment de l'atur.⁵⁵²

⁵⁵² Entre el juny de 1931 i el desembre de 1933 el nombre d'aturats a Espanya es va doblar.

- L'any 1933, es produeix un salt molt notable tant en el nombre de vagues com en el nombre d'obriers implicats, que coincideix amb una etapa de reorganització de la patronal, cada cop més ben coordinada en la defensa dels seus interessos, i de progressiva radicalització del moviment obrer, que s'enfrontava a una situació socioeconòmica cada cop més desfavorable i a un govern de la República incapaç de donar-hi una resposta adequada.
- A partir de 1934, hi ha un descens notable que s'aguditza encara més l'any següent amb la quasi desaparició de qualsevol vaga o reivindicació obrera, període que coincideix amb l'arribada al poder de les dretes republicanes i la instauració del període conegut com a Bienni Negre, etapa en què les organitzacions sindicals van ser perseguides i la majoria dels seus locals clausurats.

L'estiu de 1931,⁵⁵³ poc després de la proclamació de la Segona República, sabem que a la Colònia Sedó s'hi van viure moments de conflictivitat laboral, probablement els primers des de la instauració del nou règim i que coincideixen amb la reorganització de la CNT en l'àmbit local. No tenim molts detalls sobre les causes que van provocar aquests moments de conflictivitat laboral, però no els podem desvincular de l'anunci d'una inspecció de treball per estudiar les condicions laborals que hi havia a les diferents empreses de la vila⁵⁵⁴ (a les indústries tèxtils, però també en d'altres, com ara a les terrisseries, la construcció o les fàbriques de mobles) i una manera de pressionar la patronal per obtenir millores, especialment una reducció de la jornada laboral.

553 *La Vanguardia*, 28 i 29 de juliol de 1931.

554 Escrit datat el 29 de juliol de 1931 i signat per la Inspecció Provincial de Treball. Correspondència, 1931-32, AME.

Sigui com sigui, aviat el moviment obrer a Esparreguera va donar mostres d'estar actiu i disposat a lluitar per aconseguir canvis en les condicions laborals dels treballadors.

Durant aquell mateix any de 1931, també tenim constància que en diferents àmbits laborals els treballadors intentaràn pactar amb la patronal les noves condicions laborals que volen que s'apliquin a partir d'aleshores. Ho veiem al sector de la construcció o en l'àmbit agrícola, amb els onze punts que els jornalers agrícoles de Can Castells presentaran davant l'empresa L'Agrícola Regional, SA, propietat del Monestir de Montserrat.⁵⁵⁵ No creiem que sigui casualitat que durant els primers mesos de vida de la República acabada d'instaurar els treballadors de sectors tan diversos com ara el tèxtil, l'agrícola o la construcció vulguin fixar unes noves normes per regular les relacions entre la patronal i els treballadors a partir d'aquell moment. D'alguna manera és com si es digués: ara comença una etapa nova, volem treballar amb unes condicions laborals més dignes i amb més drets.

D'entre els punts que tenen en comú les reivindicacions laborals plantejades pels treballadors de diferents àmbits laborals en podem destacar:

- Tots reclamen que la patronal del Sindicat Únic els reconegui (en aquells moments era l'únic sindicat en actiu a Esparreguera, a part de la Unió de Rabassaires) i que també reconegui el dret dels treballadors a estar sindicats.
- Volen fixar unes noves bases salarials: per als obrers de la construcció es mouran entre les 11 o 12 ptes. diàries,

⁵⁵⁵ Entre els mesos de juny i novembre de 1931 es creuaran tot un seguit d'escrits entre l'empresa L'Agrícola Regional, SA, el Sindicat Únic i el propi Ajuntament, en els quals els jornalers intentaràn fixar les condicions laborals (horari, sou, dies festius, etc.) que volen que regeixin les relacions laborals a partir d'aquell moment.

i entre les 7,50 i 8 ptes., per als peons de paleta. Al món agrícola, els salaris són més modestos i els jornalers parlen d'un sou de 7 o 7,50 ptes. diàries, similar al dels peons de la construcció.

- També reclamen una jornada laboral de vuit hores diàries (encara eren habituals les jornades setmanals de seixanta hores) i cobrar a part les hores extraordinàries, amb una jornada setmanal de sis dies en què els diumenges siguin festius sempre (en alguns àmbits laborals encara s'aplicava mitja jornada per als diumenges). Fins i tot es voldrà fixar el calendari de festivitats anuals.⁵⁵⁶
- Volen que es tingui en compte la perillositat d'algunes tasques i que els accidents laborals siguin reconeguts pels empresaris.
- Finalment volen garanties de seguretat laboral i que ningú no pugui ser acomiadat del lloc de treball sense el consentiment o vistiplau dels delegats o representants sindicals.

Paga la pena dedicar unes línies explícitament a parlar del conflicte que enfrontarà els jornalers de Can Castells i Ca n'Estruch amb els monjos de Montserrat, en primer lloc, perquè no tenim constància de l'existència de tants conflictes fora de l'àmbit de la Colònia Sedó i, en segon lloc, perquè la propietat estava en mans de l'orde religiós dels benedictins i això li conferirà unes característiques singulars. Al capítol dedicat a la propietat de la terra ja hi hem fet una breu presentació d'aquests dos

556 Els jornalers de Can Castells i Ca n'Estruch plantegen, juntament amb la resta de treballadors de les fàbriques d'Esparreguera, el calendari de dies festius següent: la circumcisió del Senyor, Reis, Pasqua de Resurrecció, proclamació de la República, Festa del Treball, Corpus, Sant Joan, festa major d'Esparreguera, Tots Sants, Nadal i Sant Esteve.

masos, ara no cal repetir-la,⁵⁵⁷ simplement recordar que des de finals del s. XIX eren propietat del monestir i que a Can Castells fins i tot hi residia una petita comunitat de monjos benedictins de manera permanent.

Com hem explicat anteriorment, a finals de juny de 1931 els jornalers de tots dues finques van fer arribar a l'empresa L'Agrícola Regional, SA les seves reivindicacions laborals, però no hi va haver acord i a finals del mes d'agost esclatava un fort conflicte entre totes dues bandes davant la intenció del monestir d'acomiar alguns jornalers, argumentant manca de treball. Després de creuar-se diversos escrits en què totes dues bandes exposaven els seus arguments, va arribar l'últimàtum de l'empresa: o bé acceptaven l'acomiadament dels dos últims jornalers que s'havien incorporat a les seves tasques a Ca n'Estrech i dels dos últims de Can Castells o bé tots els treballadors passarien a treballar només quatre dies a la setmana. Els jornalers argumentaven que amb només 28 ptes. setmanals era impossible viure i que *de facto* significava condemnar a passar fam una família sencera. Ara bé, la resposta que van donar els treballadors agrícoles a l'empresa anava més enllà d'una argumentació econòmica i era molt aclaridora de l'estat d'ànim que hi havia entre els treballadors i de la consciència que tenien que no es tractava d'una empresa com qualsevol altra, sinó que estava regentada per una comunitat religiosa. Crec que paga la pena dedicar un espai a transcriure-la sencera. Porta data de l'1 de setembre de 1931:

«A los RR. Padres. Can Castells.

Acusamos recibo de la suya.

557 Vegeu el capítol 3.

Nuestro llamamiento a sus sentimientos de amor al prójimo han sido contestados en la forma que esperábamos.

Aquel “Amarás al prójimo como a ti mismo” ha quedado borrado de la doctrina e incluso de sus mentes debido al largo tiempo pasado desde que se escribió y ha sido sustituido por el de “Amarás los intereses del prójimo y procurarás apropiártelos por todos los medios a tu alcance”.

Lamentamos tener que expresarnos de una forma tan ruda pero no podemos por menos al ver que les importa un mito (*sic*)⁵⁵⁸ el hambre que puedan pasar los trabajadores y los hijos de los mismos.

Guardaros esos treinta dineros que tanto os convienen, seguramente será para comprar la cruz a estos obreros, pues, el calvario ya de tiempo lo están subiendo.

Nosotros por nuestra parte informaremos a la opinión por medio de la prensa de su buena conducta y mejores sentimientos.

Pa que los tengan en cuenta (*sic*).»

Com es pot veure, és un escrit fet amb molta ironia i ple de referències bíbliques. Està clar que els seus autors consideren que els monjos haurien d'actuar d'una manera i haurien de tenir una sensibilitat diferent a la que tenen altres empresaris i és precisament aquesta manca de sensibilitat la que els retreuen. Al meu parer, el seu valor rau sobretot en el fet que ens ajuda a entendre millor les causes que expliquen l'esclat anticlerical viscut el juliol de 1936 i per què va ser Can Castells una de les poques explotacions agrícoles que va ser saquejada i per què és aquí on els jornalers estaran afiliats majoritàriament a la CNT en lloc de ser membres de la Unió de Rabassaires, com en la majoria dels altres llocs.

558 Suposo que vol dir «pito» i que hi ha hagut una errada en el moment d'escriure-ho.

El conflicte s'allargarà vàries setmanes més i no el podrem donar per tancat fins a mitjan mes de novembre, amb la imposició finalment de les tesis de l'empresa propietària i l'acomidament de quatre jornalers, si bé «la casa se compromete a dar trabajo todos los días laborables y en todo tiempo a los 12 jornaleros que actualmente trabajan en la misma».⁵⁵⁹ Després d'aquesta data ja no tornarem a tenir més notícies des del punt de vista de l'àmbit laboral referides a Can Castells o Ca n'Estrech.

No tenim constància de cap conflicte significatiu durant la primera meitat de 1932, tot i que la situació no havia de ser gaire tranquil·la ja que des del mes de febrer de 1932 el Sindicat Únic tenia la seva seu clausurada i les seves activitats suspeses i així restarà fins a mitjan juny.⁵⁶⁰ No serà fins l'estiu d'aquell any que començarem a tenir notícies d'un increment sensible dels conflictes laborals.

Probablement, l'enfrontament més greu del qual tenim notícia va tenir lloc a les obres de construcció de la carretera d'Olesa a Monistrol. Va ser un conflicte que no afectava directament cap empresa d'Esparreguera, però entre els obrers d'aquesta obra pública hi havia treballadors esparreguerins i el posicionament del Sindicat Únic d'Esparreguera en defensa de la millora de les condicions laborals va ser molt clar. A mitjan agost de 1932, tant el Sindicat Únic d'Esparreguera com el d'Olesa i el de Monistrol de Montserrat van fer arribar un escrit a la direcció de les obres de construcció de la carretera en el qual li plantejaven les seves reivindicacions laborals

559 Correspondència 1931-32, AME.

560 Correspondència 1931-32, AME i *La Vanguardia*, 07/06/1932.

i sindicals⁵⁶¹ i li donaven un termini d'una setmana per contestar si volia evitar la proclamació d'una vaga. Aquest conflicte no va tenir una solució fàcil i es va allargar durant varies setmanes; sabem que a mitjan octubre encara no s'havia resolt,⁵⁶² però malauradament no tenim més notícies sobre com va acabar i si hi va haver o no una resolució pactada.

561 Correspondència 1931-32, AME.

«Los sindicatos únicos de Monistrol de Montserrat, de Olesa de Montserrat y de Esparraguera, entregan al patrono don Antonio Escurcell las siguientes bases de trabajo para su estudio y aprobación, dándole el plazo legal de ocho días para su aceptación o discusión: 1º. Reconocimiento del SINDICATO ÚNICO DEL RAMO DE LA CONSTRUCCIÓN de la Villa de Monistrol, Olesa de Montserrat y Esparraguera y sus delegados en la carretera en construcción de Olesa a Monistrol. 2º. Jornal mínimo que deberán percibir los trabajadores empleados en esta carretera. Albañiles 1ª [no se'n llegeix la quantitat] pesetas diarias. Canteros 12 pesetas diarias. Mineros 9 pesetas. Peones 8 pesetas diarias. Pinches 5,50 pesetas diarias. 3º. Queda prohibido trabajar ninguna hora extraordinaria y solo en el caso de reconocida necesidad, los delegados respectivos de estos Sindicatos podrán autorizarlas con el correspondiente aumento de un 50 % las dos primeras horas y en un 100 % las consecutivas. Todo trabajo que se realice dentro del agua y con botas facilitadas por la empresa, con un 50 %. 4º. Todos los trabajadores empleados en esta carretera deberán estar asociados a uno de los Sindicatos Únicos que más arriba se mencionan y el delegado de cada uno de estos Sindicatos podrá exigir el carnet confederal en la obra a los trabajadores. 5º. En caso de escaseces de trabajo en la carretera éste deberá ser repartido equitativamente entre todos los trabajadores empleados en la misma, no pudiendo por tanto despedir el patrono ningún trabajador sin que causas así lo justifiquen y de acuerdo con los compañeros delegados. 6º. Estas bases deberán entrar en vigor el próximo día 24 de agosto de 1932 [signat pels tres presidents del Sindicat Únic de les localitats de Monistrol, Olesa i Esparraguera].»

562 El dia 15 d'octubre de 1932 el diari anarquista *Solidaridad Obrera* es fa ressò d'aquest conflicte, informa que la vaga ja fa set setmanes que dura i que pensen mantenir-se fermes en les seves reivindicacions: «La huelga de la carretera de Olesa a Monistrol continúa firme como el primer día, a pesar de ser esta la Séptima semana de paro. La terquedad del señor Escursell hace que el conflictico se haga interminable; pero nosotros debemos decirle, sin temor a equivocarnos que si quiere resolver la huelga ha de ser de acuerdo con los obreros de su casa y los Sindicatos respectivos, base de acción directa, que son nuestras normas a seguir. ¿Se ha creído el señor Escursell que por el solo hecho de haber llevado él este asunto a la Comisión Mixta vamos a acudir a él nosotros? Está bien equivocado; pues puede esperar sentado, que derecho se cansará. Piense, señor Escursell, que todo lo que tiene principio tiene un fin y nosotros estamos dispuestos a llegar a donde sea necesario, cueste lo que cueste y caiga quien caiga; queremos triunfar, y triunfaremos. De nuestra parte está la justicia y la razón. Nuestra unión y entusiasmo inquebrantable hará, tarde o temprano, que reconozca usted nuestra razón. Ahora más que nunca: ¡Viva la huelga! ¡Viva la acción directa! ¡Viva la Confederación Nacional del Trabajo!».

A començaments del juliol de 1932, la direcció de la fàbrica Sedó, en un extens i detallat escrit adreçat a l'alcalde del municipi, fa una exposició dels motius que l'han portada a aplicar una sanció de treball i de sou al treballador José Vilanova per coaccions a un company al qual, segons l'empresa, volia pressionar perquè s'afiliés al Sindicat Únic.⁵⁶³ És un conflicte de baixa intensitat però que ens parla de la vigilància que l'empresa Sedó exercia en tot moment, sobretot sobre aquells treballadors que vivien a la colònia, com és el cas al qual ens referim.

Ara bé, els moments més delicats es van viure la tardor d'aquell any, principalment entre finals d'octubre i durant el mes de novembre. Tots aquests conflictes responien a crides a la mobilització i a vagues de caràcter general i que van afectar gran part de la indústria tèxtil catalana; en aquest cas, la fàbrica Sedó d'Esparreguera no es va mantenir al marge d'aquesta conflictivitat general. A mitjan octubre, l'alcalde Sr. Cortada

563 Correspondència 1931-32, AME.

«Muy Sr. nuestro y de la mayor consideración [escrit adreçat al Sr. Alcalde]:
Siguiendo la norma que tiene esta Sociedad de comunicar a Vd. los asuntos relacionados con el trabajo que puedan dar lugar a torcidas interpretaciones, hemos de ratificar a Vd. de acuerdo con las manifestaciones que verbalmente le hizo el Director de la fábrica con motivo de habernos visto en el caso de suspender por 15 días de trabajo al obrero JOSÉ VILANOVA.

Respetando esta Sociedad el derecho del obrero a que pueda voluntariamente sindicarse, no puede consentir que dentro de la fábrica se pretenda coaccionar la voluntad de ningún operario imponiéndole la sindicación, y habiendo tratado de imponerse el citado obrero suspendido en el trabajo a ÁNGEL PÉREZ hasta el punto de pretender por carta que le entregó que contra su voluntad se presentara al sindicato, de cuya carta le adjuntamos. Fue requerido por la Dirección para que se presentara al despacho con el fin de reiterarle el propósito de esa Sociedad de no tolerar coacciones violentando la voluntad de los obreros, y ante dicho requerimiento negóse a presentarse a la Dirección diciendo que si algo querían que se lo fuesen a comunicar a la sección donde trabaja, faltando a la más elemental consideración y disciplina, por cuyo motivo personalmente hubo de trasladarse la representación de la Gerencia a la sección y ante su actitud le suspendió de empleo y sueldo por 15 días. Prescindiendo de repetir las palabras insolentes con que se produjo el citado obrero para manifestar que cuando terminara los recursos obligaría a que se le dieran y que fueron contestadas en la forma precedente, sometemos a su discreción y conocimiento la motivación del acuerdo tomado».

feia unes declaracions a la premsa⁵⁶⁴ en les quals desmentia que l'ambient que es vivia a Esparreguera fos tan tens com algunes informacions radiofòniques havien manifestat, fet que com a mínim ens indica un elevat nivell de crispació social. A finals d'aquell mes, la vaga general al sector tèxtil català es va recruar i novament can Sedó no se'n va mantenir al marge, i a partir del mes de novembre se li va afegir el conflicte amb els contramestres i la vaga convocada pel sindicat Ràdium, a la qual també es van sumar els contramestres esparreguerins.⁵⁶⁵ Aquest darrer conflicte va posar en una situació delicada el Sindicat Únic, ja que, per una banda, no volien actuar com a esquirols (donaven instruccions als treballadors de les seccions afectades perquè no reparessin la maquinària que s'espatllés), però també tenien clar que en cas que la direcció decidís tancar l'empresa ells tindrien dret a cobrar el sou íntegre o si no serien ells mateixos qui es declararien en vaga.⁵⁶⁶ Sigui per un motiu o per un altre, el cert és que la presència de les forces de la Guàrdia Civil es va fer notar durant tots aquests dies, fet que també va molestar els sindicats i pel qual van mostrar les seves queixes.

Els primers mesos del 1933 van ser molt moguts i es van viure amb molta intensitat, especialment a la Colònia Sedó, com així ens ho testifiquen diversos escrits creuats entre l'alcaldia i el Govern Civil i les actuacions repressives fetes per la Guàrdia Civil amb el consentiment de l'alcalde; si més no, així ho

564 *La Vanguardia*, 15/10/1932, p. 6.

565 *La Vanguardia*, 16/11/1932, p. 7 i 25/11/1932, p. 7.

566 Correspondència 26 de novembre de 1932, AME.

denunciaran alguns obrers.⁵⁶⁷ Les acusacions que fan molts dels treballadors del Sindicat Únic van en la línia de denunciar la impunitat amb què actuen el Sr. Sedó i els seus treballadors més fidels, que van armats (parlen de més d'un centenar i esmenten especialment els de la secció del carbur), sense que passi res, la Guàrdia Civil, que actua sempre al seu servei, i fins i tot el propi alcalde, que fa com si no passés res. La sensació d'impunitat que impera els porta a tots a insultar gratuïtament moltes dones, fer-los insinuacions de mal gust, etc.

El Sindicat Autònom, fundat a finals de l'any anterior, ara es troba plenament operatiu i els enfrontaments entre els membres d'aquest sindicat i els del Sindicat Únic són constants i, com ja hem dit anteriorment, formen part d'una estratègia patronal per justificar la presència de les forces d'ordre públic, desgastar els treballadors i reprimir els obrers sindicats. La situació a finals de febrer d'aquell any va arribar a una situació límit, de manera que

567 *Solidaridad Obrera*, 22/02/1933, p. 4.

«Después del artículo firmado por el compañero Campos [article titulat «¿Qué pasa a Esparraguera?», *Solidaridad Obrera*, 9 de febrer de 1933, p. 2] y de la reafirmación de un obrero [article aparegut el 18 de febrer, p. 2], voy a exponer yo [signa l'article Enric Murà, un dels dirigents de la CNT local] lo que me pasó junto con dos compañeros más el día 15 de enero. Serían las diez, cuando estaba yo en la cama y se personó en mi casa una lluvia de somatenistas armados hasta los dientes junto con dos parejas de la benemérita, al mando del Sr. Aznar, haciéndome levantar y llevándome al Ayuntamiento. Por el camino me tuve que sentir las palabras de criminal, etc., etc. Al llegar al Ayuntamiento estaban allí el alcalde y demás somatenistas junto con el sargento, el cual después de insultarme me propinó unos cuantos puñetazos, diciéndome el Sr. Aznar: "el día que a las ocho de la noche os vea pasear por la calle sin previo aviso os pongo una del nueve en la cabeza". No digo eso para que se me haga justicia. Ya llegará el día que la haremos todos los parias del trabajo. Eso solo es para que conozcáis los ciudadanos y la opinión pública que lo dicho por el compañero Campos refleja la verdad de los hechos que ocurren en este pueblo dominado por el monárquico Sedó.»

El sindicalista Enric Murà no fa referència a cap altre article més, però els dies 14 i 26 de febrer, p. 4, sortiran publicats dos articles signats per «Demetrio» que van en la mateixa línia de denúncia que els anteriors; en el segon, però, s'incideix en els abusos contra les dones.

la junta del Sindicato Único d'Esparreguera va enviar un escrit al governador civil per advertir-lo de la situació de tensió extrema que s'estava vivint a la vila i del fet que es podia produir en qualsevol moment una desgràcia de la qual culpaven les autoritats per no haver-hi intervingut abans.⁵⁶⁸

568 Amb el títol «El Sindicato Único de Esparreguera denuncia las monstruosidades del feudo Sedó, despota que prepara días de luto con el beneplácito de las autoridades», el diari *Solidaridad Obrera* va publicar íntegrament la carta signada pel president i el secretari del Sindicat Únic d'Esparreguera el 2 de març de 1933, p. 2. És un escrit força extens, però a la llum dels esdeveniments que vindran després i pels arguments i detalls que dona crec que paga la pena poder-lo llegir.

«Señor Ametlla: La Junta del Sindicato Único de Trabajadores de Esparreguera se ve en la imperiosa necesidad de ponerle en antecedentes de lo que sucede en esta villa, para evitar que el día de mañana se nos pueda cargar las responsabilidades de lo que pudiese suceder, debido a las provocaciones de que somos objeto los trabajadores que pertenecemos al Sindicato Único de esta localidad. Para sentar estas afirmaciones vamos a poner a su consideración algunos casos que servirán de testimonio a nuestras manifestaciones. Para derrumbar el Sindicato de Trabajadores se ha empleado toda clase de procedimientos, como cortar ropa, quemar gallineros, quitar huertos a los afiliados y dárselos a otros, cortar el fluido eléctrico y amenazar el sargento del puesto dentro y fuera de la fábrica; figúrese si es grave la cuestión que los guardias a las órdenes de este sargento les dicen a las mujeres que el mejor día las van a dejar a todas viudas; se nos insulta y se nos pega por repartir en la Colonia Sedó unos manifiestos autorizados por las autoridades locales y despedir e imponer caprichosos castigos ha sido cosa corriente.

El señor Sedó se ha salido con la suya empleando toda clase de procedimientos, recurriendo a la creación de un Sindicato Autónomo para de este modo hacernos pelear a unos obreros contra otros. Los obreros afiliados al nuevo Sindicato Autónomo con la protección y apoyo y hasta nos atrevemos a decir que aconsejados por la gerencia de la casa Sedó, no paran de provocar, insultar, llegando al extremo de decirle a un compañero que cuando puedan nos harán morir de hambre a los que no pertenecemos por dignidad a dicho Sindicato, a pesar de que muchos forman parte del mismo porque son coaccionados por el Sr. Sedó, pues cuando viene alguien a pedirle trabajo no se lo da si antes no se ha hecho socio del mencionado sindicato, los dirigentes del mismo, gozan de impunidad dentro de la fábrica, coaccionando a unos y provocando a otros, sin que los encargados se enteren de nada; pero no sucede así con nosotros que cuando uno comete una pequeña falta en el trabajo, o bien contesta verbalmente como se merecen dichos individuos, enseguida hay un castigo, el que les da la gana. Este trato de favor, esa manifiesta parcialidad de unos en perjuicio de otros, es causa natural de que los ánimos estén muy excitados y se provoquen disturbios que podrían tener funestas consecuencias que es precisamente a lo que se tiende. Tan descaradas son otras provocaciones que incluso el presidente del Sindicato Único fue agredido de obra y abofeteado por una mujer del Autónomo. [...] Lo más arriba transcrito, amén de mucho que dejamos en cartera, nos ha obligado a tomar esta determinación, no para pedir clemencia, sino para esperar que se hará justicia y a la vez para señalar a los responsables de lo que pueda ocurrir y no puedan alegar ignorancia de los atropellos de que somos víctimas». Signat amb data 28 de febrer pel president del sindicat Francesc Musté i pel secretari Joan Folch.

Els dies 7 i 8 de març es van viure amb especial intensitat, la qual no va disminuir durant les següents setmanes fins que va culminar amb l'assassinat del treballador Dámaso Hinojosa a mans de la Guàrdia Civil, com podem veure més endavant. La premsa anarquista escrivia el 7 de març⁵⁶⁹ que per segona vegada «el cacique» (en aquests termes acostumaven a expressar-se quan es referien als Sedó) amb l'ajuda de la Guàrdia Civil havia desallotjat la fàbrica amb l'excusa d'haver-se produït diverses baralles entre treballadors, que no eren una altra cosa que autèntiques provocacions. Considerava que la família Sedó es comportava a la colònia com un autèntic senyor feudal i que «no puede consentir que los trabajadores estén organizados». El diari conservador *La Vanguardia* també es va fer ressò d'aquest conflicte i els dies 5, 7 i 9 de març va publicar algunes ressenyes sobre la situació que es vivia a la colònia. Entre altres informacions, parlava de la visita que l'alcalde Sr. Cortada i dos regidors més van fer al governador civil i de les declaracions davant la premsa d'aquest últim en les quals afirmava que «no se puede tolerar que por una riña entre dos obreros se obligará a holgar a mil de ellos».⁵⁷⁰ La decisió adoptada per solucionar aquest conflicte volia ser aparentment equitativa i de caràcter salomònic, totes dues treballadores serien sancionades i així s'acabaria el conflicte. Evidentment, la treballadora afiliada al sindicat de la patronal va acceptar la sanció, però l'altra no, fet que va provocar la convocatòria d'una altra jornada de braços caiguts.

Així estaven les coses quan fins i tot mossèn Antoni Mercadé, sacerdot de la colònia, en un escrit adreçat al rector de la

569 *Solidaridad Obrera*, 7 i 8 de març de 1932, p. 4.

570 *La Vanguardia*, 05 /07/1933, p. 9, i 07/03/1933 , p. 10.

parròquia d'Esparreguera datat l'11 d'abril de 1933⁵⁷¹ amb motiu de la preparació de la propera visita del bisbe de Barcelona a la vila, es farà ressò de la situació que s'està vivint a la fàbrica, la qual descriu en aquests termes: «poso en coneixement de V. que la relació entre amos i treballadors és de tivantó (*sic*), degut als dos sindicats Únic i Autònom i en dos mesos han marxat unes 300 persones i dins d'uns quinze dies marxaran altres famílies, la majoria del Sindicat Únic i per aqueix motiu tenim aquí un destacament de la Guàrdia Civil i fins fa poc eren 24 guàrdies».

El dia 22 d'abril l'empresa torna a tancar les portes de la fàbrica per posar fi «a las continuas disputas entre obreros de distintos sindicatos».⁵⁷² Dos mil treballadors es queden sense feina, segons denuncia el Sindicat Únic. L'estratègia de l'empresa és clara i consisteix a anar-los readmetent paulatinament començant en primer lloc pels afiliats al «sindicatoamarillo» (segons la seva expressió). El redactor de *Solidaridad Obrera* acaba l'article dient que «tal proceder supone una chulesca provocación por parte de Sedó, somatenista, ex-upetista y monárquico de macha martillo».⁵⁷³

571 Dec el coneixement d'aquest escrit a la historiadora Gràcia Dorel-Ferré. El 23 d'abril de 1933, el bisbe Dr. Irurita de Barcelona va visitar Esparreguera; desconec si també va anar a la colònia. Mossèn Antoni Mercader en el seu escrit mostra alguns dubtes i està preocupat per si la situació que es viu allà pot representar un obstacle perquè es dugui a terme la visita. *La Vanguardia* del dia 26/04/1933, p. 2, va publicar un reportatge fotogràfic de la visita de l'arxiu Puig.

572 *La Vanguardia*, 22/04/1933, p. 7, parla del fet que els treballadors s'han declarat en vaga, però la realitat és que va ser un locaut empresarial. El dia anterior, el diari anarquista *Solidaridad Obrera* ja es va referir als incidents que s'havien produït a la fàbrica Sedó amb l'agressió que havia patit una afiliada al sindicat, la qual quan havia volgut tornar a treballar l'empresa li ho havia impedit.

573 *Solidaridad Obrera*, 22/04/1933, p. 3.

Com ja havia passat altres vegades, una comissió de l'Ajuntament, encapçalada pel propi alcalde Sr. Cortada, va anar el 29 d'abril a la Ciutat Comtal per parlar directament amb el governador civil. Podríem interpretar que la primera autoritat municipal anava en representació de la vila i dels interessos del conjunt de la comunitat, però com ja havien denunciat altres vegades alguns veïns, en Salvador Cortada sempre havia mostrat una actitud gens dissimulada de suport implícit als interessos de l'empresa dels Sedó, intercedint, en la majoria dels casos, a favor de la presència de la Guàrdia Civil com la millor manera de solucionar qualsevol conflicte.⁵⁷⁴ Aquest cop, a més a més, es va parlar del fet que al local del Sindicat Únic hi havia emmagatzemades diverses quantitats d'armes preparades per a un possible aixecament armat.

El mateix 29 d'abril, el jutjat de Terrassa ordenava el registre del local del carrer Madoz, però l'endemà, 30 d'abril, era diumenge i el jutjat va decidir posposar el registre per al primer dia laborable. Malgrat aquestes instruccions, l'alcalde va dir als agents de la Guàrdia Civil desplaçats a la vila que es procedís al registre del local del sindicat. Un escamot format per entre vint-i-cinc i trenta agents uniformats vinguts de Terrassa va tallar els accessos al carrer Madoz i va entrar a la seu del sindicat; de seguida es va amuntegar una multitud de persones que volien saber què estava passant i ràpidament es va estendre entre els presents el

574 En Salvador Cortada era pagès de professió, però amb contactes i vincles familiars estrets amb la casa dels Sedó (el seu pare i altres membres de la seva família havien treballat a l'empresa). Anteriorment, en la denúncia que l'anarquista E. Murà fa sobre la seva detenció arbitrària i com és traslladat a les dependències municipals on és maltractat per la Guàrdia Civil davant el propi alcalde, ja s'ha vist la seva passivitat al respecte. En paraules del cronista de la vila Orenci Valls, gens sospitós de tenir simpaties pel moviment àcrata, en referir-se a l'alcalde diu ni més ni menys que «el batlle Cortada no era dels seus [es refereix als obrers], desaprovava les protestes i, en més d'una ocasió, havia fet front a les paraules i actituds de rebel·lia», O. Valls (1955), p. 224.

rumor que la Guàrdia Civil estava colpejant les persones que hi havia al pis on el Sindicat Únic tenia el seu despatx. Alguns dels presents al carrer van exclamar crits i van forcejar amb els membres de la Guàrdia Civil que els barraven el pas perquè volien entrar al local per socórrer els seus companys que eren a l'interior. Va ser aleshores, enmig de la tensió que es vivia, i segons alguns testimonis quan volia impedir que la seva dona rebés un cop per un membre de la Guàrdia Civil, que un treballador de la fàbrica Sedó, en Dámaso Hinojosa Izquierdo,⁵⁷⁵ va ser colpejat al cap amb el fusell⁵⁷⁶ per un guàrdia civil i va quedar greument ferit fins a l'extrem que poc després moriria com a conseqüència del fort cop rebut.⁵⁷⁷ De seguida, molts esparreguerins van acusar el batlle de ser el culpable de tot el que havia passat i van dirigir la seva indignació contra ell; l'alcalde va aconseguir fugir i va trobar refugi a Barcelona.⁵⁷⁸

575 Els Hinojosa a Esparreguera eren un grup familiar integrat per unes vint-i-cinc persones. Els més joves eren nascuts ja a Esparreguera, però eren originaris de la província de Terol, tot i que alguns d'ells abans d'arribar a Esparreguera havien treballat a Fígols (Alt Berguedà). Pràcticament tots eren treballadors de la Colònia Sedó i molts d'ells van destacar per la seva lluita sindical, especialment dins del moviment anarquista.

576 La majoria de les fonts parlen de la culata del fusell, altres diuen que va ser amb el forrellat del fusell; en aquest cas, indicaria una acció encara més violenta dels membres de la Guàrdia Civil.

577 Amb data 9 de maig de 1933 és enviat al jutge municipal d'Esparreguera el resultat de l'autòpsia que se li va practicar per determinar les causes de la seva mort.

578 La base d'aquesta narració és la descripció dels fets que trobem al diari *La Humanitat*, 02/05/1933, p. 1 i 10 (a la pàgina 1 hi ha la declaració freda feta pel governador civil. En canvi, a la pàgina 10 del diari hi trobem una reflexió i una descripció dels fets molt més raonada pel que fa a les causes, precisa en la descripció dels fets i propera a la realitat, tot i que força exculpatòria pel paper jugat pel Sr. Alcalde; no oblidem pas que el diari era un òrgan d'expressió d'ERC), també al relat que fa dels fets el Dr. Orenç Valls (1955, p. 225), a diaris com ara *La Vanguardia*, 03/05/1933, p. 8, o *La Publicitat*, 03/05/1933, p. 3 (hi trobem exclusivament la descripció oficial dels fets feta pel governador civil), i a testimonis orals (entrevista amb Francesc Closes el març de 1985, militant de la Unió de Rabassaires, i amb Josep Puig, el febrer de 1985). Que pràcticament tota la premsa generalista de l'època es fes ressò del esdeveniments d'Esparreguera ens indica que realment van tenir un fort impacte en l'opinió pública i que van ser força coneguts a l'època.

L'endemà va tenir lloc l'enterrament del treballador mort. Es diu, sense que en tinguem total certesa, que va ser el primer enterrament laic que va tenir lloc a la vila. El Dr. Valls, gens sospitós de confraternitzar amb el moviment anarquista, farà un viu relat d'aquell dia, que és interessant de llegir, sobretot perquè no està escrit des del fervor entusiasta d'algú molt vinculat a la causa: «A la mateixa hora que l'escàpol [es refereix a l'alcalde Sr. Cortada] trobava la llibertat [fugia saltant per les tàpies de diferents horts i després marxava a Barcelona] es celebrava la més imponent manifestació de dol que mai no s'havia vist, ni segurament es veurà mai més. Més de 5.000 persones [no ens oblidem pas que Esparreguera tenia aleshores una població total similar al nombre de manifestants presents aquella jornada], homes i dones del poble i vingudes de les poblacions veïnes i llunyanes acompanyaren el cadàver de l'obrer mort, donant una volta pels carrers de la vila, fins a la darrera estada. Mentre passava la multitud el silenci era absolut: ni un crit, ni una paraula a cau d'orella. Semblava que els acompanyants caminessin sobre catifa blana».⁵⁷⁹

Els dies següents, els esforços es van focalitzar a trobar una solució al conflicte laboral viscut a la Colònia Sedó. Es va reunir el jurat mixt de relacions entre patronal i treballadors i el dia 9 de maig es tornava a la feina. A mitjan maig, el Sindicat Autònom sol·licitava autorització al Govern Civil per poder reobrir la seu del sindicat i reprendre la seva activitat, i el dia 20 el governador autoritzava la reobertura de tots dos sindicats,⁵⁸⁰ probablement en un intent de no afegir més llenya al foc i buscar la tornada a la

579 Orenci Valls (1955), p. 225.

580 Diferents telefonemes creuats entre l'alcaldia i el govern civil. Correspondència 1933-34, AME. Dies abans de la mort del sindicalista D. Hinojosa, el governador havia ordenat el tancament de tots dos sindicats (inicialment només havia estat suspès el sindicat anarquista, però més tard van ser suspesos tots dos). L'ordre que autoritzava tant el Sindicat Autònom com l'Únic a reprendre la seva activitat tan aviat crec que s'ha d'interpretar com una manera d'intentar reduir la tensió que es vivia al poble i de mirar de tornar a la normalitat prèvia a la tràgica mort.

normalitat el més aviat possible. Malgrat tot, girar full a tot el que havia passat no va ser fàcil i a començaments del mes d'agost el Centre Cultural Obrer demanarà autorització per fer una obra de teatre en benefici de la família de Dámaso Hinojosa.⁵⁸¹

Els fets descrits no només van trasbalsar la vida de les persones més directament implicades (família, amics, membres del sindicat, etc.), sinó que també tindran fortes repercussions en la vida municipal i, fins i tot, segons alguns testimonis de l'època, van tenir un impacte directe en alguns dels actes de violència que es van viure a l'inici de la Guerra Civil.⁵⁸² De manera més immediata, però, la incidència més greu es va viure al consistori amb la fugida de l'alcalde, que no només havia marxat cames ajudeu-me, sinó que ja no va tornar a ocupar mai més el seu lloc al consistori. Les setmanes següents, les actes municipals recolliran el nomenament pels seus companys de Miquel Galceran com a alcalde accidental. A part d'en Salvador Cortada, tampoc no es van presentar als plens altres regidors, tots integrants de la minoria municipal de dretes i membres del PRR,⁵⁸³ segurament ho van fer seguint instruccions de la seva direcció política, és a dir, del Sr. Alfred Sedó. Al ple del 8 de juny s'hi llegirà l'ordre del Consell de Governació de la Generalitat (Sr. J. Selves

581 L'acte se celebrà el diumenge 6 d'agost. Correspondència 1933-34, AME.

582 Diversos testimonis orals de l'època (Miquel Galceran, Francesc Closes, Jiménez, Ramon Bardés, etc.) així ho expressaran i assenyalaran tot el que va envoltar la mort de D. Hinojosa i els fets d'octubre de 1934 com dos moments clau en la fractura social de la vila i que les actituds i el posicionament que algunes persones van adoptar en aquests moments van condicionar enormement el que es va viure a Esparreguera en les jornades immediatament posteriors al fracàs del cop militar del 19 de juliol de 1936.

583 Els regidors Llorenç Domènech, Benjami Canals i Martí Permanyer van deixar d'assistir als plens de l'Ajuntament; només va continuar anant-hi n'Adolf Rius, que tot i ser del bloc de dretes no s'havia volgut integrar dins del grup adscrit al PRR. No es reintegraran a la vida municipal fins el 4 de juliol.

Carner), que havia sortit publicada amb anterioritat al Butlletí de la Generalitat, per la qual quedava oficialment suspès del seu càrrec l'anterior alcalde i era nomenat nou alcalde el regidor Sr. Miquel Galceran i Jorba.⁵⁸⁴

L'afer del Sr. Cortada va arribar fins i tot al Parlament de Catalunya, quan el propi conseller de Governació, en seu parlamentària,

584 Llibre d'actes de l'Ajuntament, núm. 596, dia 8/06/1933.

L'ordre publicada al Butlletí Oficial de la Generalitat el dia 3 de juny, núm. 48, p. 714, diu així: «Vista la comunicació adreçada al Conseller de Governació per l'alcalde accidental d'Esparreguera amb data 19 de corrent, exposant la situació anòmala en la qual es troba aquest municipi per abandó del càrrec d'Alcalde per part del seu titular i les dades recollides amb aquest motiu.

Resultant que a partir del 1r d'aquest mes l'alcalde de la vila esmentada senyor Salvador Cortada i Mir, davant l'actitud airada d'una part molt nombrosa del poble, relacionada amb un fet de caràcter social, abandonà la població sense delegar les seves funcions d'Autoritat i de Presidència de l'Ajuntament i al cap de vuit dies retornà a la Vila i no es feu càrrec de l'Alcaldia sense recavar llicència ni donar cap excusa, ni dimitir.

Resultant que en data 25 del mes que som se'l cominà a què es reintegrés en el susdit càrrec d'Alcalde en el termini de tres dies amb apercibiment de suspensió, havent transcorregut aquest termini sense complir la ordre concreta que li fou comunicada a temps.

Atès que els fets esmentats constitueixen motiu suficient per a considerar la concurrència de falta greu a què al·ludeix el primer paràgraf de l'article 189 de la Llei municipal vigent, com a base per a l'aplicació de la sanció administrativa procedent a tenir dels articles 179 i 180 de la pròpia llei.

Atès que, si bé les especials circumstàncies que han recorregut en els fets objecte de la present resolució podrien eximir de responsabilitats d'altre ordre al sancionat, és evident que els fets esmentats han col·locat al susdit Alcalde en una situació d'incompatibilitat moral difícil de sostenir i a més cal intervenir en evitació d'un possible desgovern d'aquella municipalitat.

Vist l'article 189 paràgraf primer de la Llei municipal vigent en relació amb els 179 i 180 de la pròpia llei i el Decret de 16 de gener proppassat sobre traspàs dels serveis de règim local.

HE RESOLT: SUSPENDRE EN EL SEU CÀRREC D'ALCALDE D'ESPARREGUERA AL SENYOR SALVADOR CORTADA MIR, EL QUAL CONTINUARÀ FORMANT PART DE L'AJUNTAMENT COM A REGIDOR, I QUE ES FACI CÀRREC DE L'ALCALDIA EN TINENT D'ALCALDE AL QUAL PERTOQUI SEGONS LA LLEI FINS QUE EL CONSELL EXECUTIU NO ES DECRETI DEFINITIVAMENT SOBRE EL CAS».

va haver de donar explicacions sobre la destitució de l'alcalde d'Esparreguera.⁵⁸⁵ Tot i que oficialment en Salvador Cortada continuava sent regidor de l'Ajuntament, el cert és que mai més tornarà a fer acte de presència a l'Ajuntament ni a participar en cap ple ni reunió convocada pel consistori. Els altres regidors de la minoria de dretes que durant el mes de maig van deixar d'assistir als plens, a partir del mes de juny es reintegraran amb normalitat a la vida municipal.

A finals d'octubre d'aquell mateix any va tornar a esclatar un altre conflicte laboral a la Colònia Sedó a causa de l'acomiadament d'un treballador i les protestes que aquest fet va provocar. Els fets son descrits de manera divergent segons les fonts consultades: per a *La Vanguardia*,⁵⁸⁶ la vaga era resultat d'una protesta en solidaritat per l'acomiadament del xofer d'una empresa de transport que treballava per a la fàbrica i havia tingut un escàs ressò, ja que només havia estat seguida per un centenar de treballadors del miler que hi havia al torn de matí. Informat dels fets, el governador civil ordenava a l'alcalde que fes el possible perquè els obrers tornessin a la seva activitat i enviava una camioneta amb guàrdies d'assalt; poc després, tot tornava a la normalitat sense més incidents. En canvi, la descripció dels fets que fa el diari anarquista *Solidaridad Obrera*⁵⁸⁷ difereix notablement de l'anterior: la presència de guàrdies civils i forces d'assalt va ser molt nombrosa i intimidatòria des del primer moment i l'impacte de la vaga de braços caiguts va ser molt més gran

585 *La Vanguardia*, 15/06/1933, p. 6.

586 *La Vanguardia*, 25/10/1933, p. 4, i 26/10/1933, p.8.

587 *Solidaridad Obrera*, 25/10/1933, p. 1.

del que indica el governador civil.⁵⁸⁸ Fos com fos, el cert és que el conflicte laboral no va durar més de dos o tres dies a tot estirar, res a veure amb la situació viscuda durant els primers mesos de l'any, però el fet de tenir dues visions tan contrastades dels mateixos fets ens ajuda a mirar amb perspectiva la intensitat amb què es vivien els conflictes socials i laborals en aquella època i com es valoraven segons la posició que l'actor ocupés en cada moment.

L'any següent, com diu S. Bengoechea, «les condicions socials i polítiques no van ser gaire favorables per al plantejament de les reivindicacions obreres. El triomf electoral de les dretes a finals de l'any anterior va fer augmentar la fermesa de la burgesia i la seva intransigència davant les demandes obreres».⁵⁸⁹ Malgrat aquest context advers a les reivindicacions obreres (al qual hauríem d'afegir els nombrosos tancaments de locals i l'empresonament d'alguns dirigents sindicals), les negatives circumstàncies econòmiques generals, l'increment de l'atur i la crisi cada cop més intensa del sector tèxtil van empènyer molts treballadors a augmentar les seves pressions davant la patronal; potser no va créixer el nombre total de conflictes, però s'hi va veure implicat un nombre de treballadors força elevat (vegeu la taula 6.1).

588 La descripció que en fa el diari és la següent: «El conflicto se produjo a les 7,30 de la mañana. A todo correr llegaron de Barcelona 35 o 40 guardias de asalto y 15 civiles que desalojaron el local a las 4,30 de la tarde. Los obreros que se han solidarizado con el trabajador despedido son de 600 a 700 y no 100 como dice el Sr. Selves [el governador civil]. Los elementos reformistas de Esparraguera se niegan a solidarizarse con la gesta de los trabajadores dignos». A l'hora de descriure l'actitud de l'alcalde diu: «se presentó en la fábrica el alcalde acompañado del teniente de la Guardia Civil, concediendo 20 minutos para desalojar la fábrica o dar por terminado el conflicto. A pesar de tan farruca invitación, el conflicto continúa en pie, los obreros se reunieron anoche para tomar acuerdos. Hace tiempo que el feudalismo de Sedó ha tenido manifestaciones por el estilo. Esparraguera ha sido como el último baluarte de la aristocracia feudal».

589 Soledad Bengoechea (2005), p. 134.

De manera general, l'any va començar amb un conflicte important en el ram de l'aigua, però la situació més greu va ser la que va afectar el gremi dels contramestres, que a Esparreguera es va viure amb molta intensitat i que va afectar tant la Colònia Sedó com l'empresa tèxtil J. Montané Font, SL, que fins aquell moment s'havia mantingut al marge dels conflictes laborals que s'havien produït els anys anteriors.

La vaga de contramestres i ajudants es va iniciar a tot Catalunya a començaments del mes de maig. El dia 8, el diari conservador *La Vanguardia* escrivia: «En Catalunya han dejado de trabajar unos 3.800 obreros. Sólo han continuado haciéndolo, como de costumbre, los de la fábrica de l'Ametlla de Merola y los ocupados en otra fábrica instalada en Esparraguera».⁵⁹⁰

Aquesta vaga afectava directament un sector relativament reduït de treballadors, però indirectament podia arribar a paraitzar a la llarga tota una fàbrica sencera.⁵⁹¹ La vaga de contramestres esclatava en un context de forta contracció de la demanda i en què moltes empreses feia setmanes havien emprès mesures per reduir la jornada laboral i evitar l'acumulació d'estocs. Així, per exemple, l'empresa esparreguerina J. Montané Font, SL, el 23 d'abril posava un cartells per la fàbrica anunciant als treballadors que «es prevé als treballadors d'aquestes seccions que a partir de la setmana entrant quedarà establert el règim de dues setmanes de treball i una de festa». Davant aquest anunci, l'acabat de constituir Sindicat d'Oposició va convocar una jornada de vaga a

590 Es refereix a la fàbrica de les tovalloles, tot i que aquesta fàbrica poc després també va viure intensament aquest conflicte.

591 En el cas d'Esparreguera, per exemple, d'un total de 2.200 treballadors del sector tèxtil, només estaven cridats a la vaga una setantena de treballadors, la majora dels quals (més del 80 % diuen els propis empresaris) estaven afiliats al Sindicat Ràdium.

l'empresa i es reunia una comissió de representants dels treballadors amb la direcció. Finalment, s'acordava deixar sense efecte l'entrada en vigor d'aquesta mesura i ajornar-la fins al mes de juny a l'espera de l'evolució del mercat.⁵⁹² La vaga convocada pel Sindicat Ràdium esclatava de ple, doncs, en un context de crisi global del sector i en què a part d'aquesta vaga, a les fàbriques ja s'hi vivien altres moments de forta tensió.

El 16 de maig, tant l'empresa Sedó com l'empresa J. Montané Font, SL van informar l'alcaldia de l'afectació que estava tenint el conflicte en les seves empreses.⁵⁹³ La casa Sedó informava que estaven en vaga en el torn de matí vint-i-quatre contramestres i en el de tarda, vint-i-tres, tots ells afiliats al Sindicat Ràdium, de manera que només havien treballat en el torn de matí set persones i vuit, en el de tarda, cap de les quals estava afiliada a l'esmentat sindicat. Malgrat que l'aturada havia estat seguida de manera majoritària pels treballadors del sector, deia, s'havia treballat a la fàbrica durant tot el dia amb normalitat, dins de les circumstàncies excepcionals que estaven vivint. Per la seva banda, el mateix dia (la coincidència en el dia de tots dos escrits ens diu que era una acció conjunta decidida entre totes dues direccions) la direcció de l'empresa J. Montané Font, SL feia saber que no havien anat a treballar tres contramestres i dos ajudants afiliats al sindicat de contramestres. En el cas de l'empresa de les tovalloles, l'afectació de l'aturada en el conjunt de l'empresa sembla que era més important, ja que deien que afectava la meitat dels obrers de les seccions de rodets, bitlles, telers, nuadores i ordidors, i que si aquesta situació s'allargava «hauran d'anar alternant el treball entre els obrers d'un torn i de l'altre per tal de que tots hagin treballat per un igual».

592 Correspondència 1933-34, AME.

593 Correspondència 1933-34, AME.

Per mirar de regular una mica la situació que s'estava vivint de manera general en la majoria de les indústries tèxtils de Catalunya, el 19 de maig el conseller de Treball va enviar una circular als ajuntaments en la qual donava les instruccions següents:

- Que a partir del proper dilluns 21 de maig, els obrers que per avaria o per falta de peces al teler no poguessin treballar, haurien de deixar de fer-ho.
- Que les hores o dies que es perdin en virtut de la clàusula anterior, es recuperaran els dilluns, dia que actualment no es treballa, a causa de la reducció de la jornada laboral. Aquesta mesura entrarà en vigor a partir del moment de la finalització de la vaga de contramestres.

Aquestes mesures es faran extensives no només als obrers del sector tèxtil, sinó que també afectaran la resta de treballadors.

Pocs dies després, el 24 de maig, un grup de treballadors de les fàbriques tèxtils de la vila va reunir-se amb l'alcalde per demanar-li la revocació de les clàusules anteriors, ja que consideraven que els eren molt perjudicials. Només el Sindicat Autònom, en assemblea, va acceptar respectar els punts anteriorment exposats. A començaments de juny, el conflicte encara era viu, tot i que amb el pas dels dies es començaven a fer evidents tensions pròpies d'un conflicte tan llarg. En aquest sentit, en un informe lliurat al Sr. conseller de Treball, l'alcalde d'Esparreguera parlà d'enfrontaments i amenaces entre els contramestres partidaris de continuar la vaga i els que continuaven anant a treballar.

L'1 de juliol de 1934, sortia publicada una ordre⁵⁹⁴ en la qual el conseller de Treball disposava que el dia 2 de juliol es reintegressin a la feina els contramestres. El 3 de juliol, com va passar a molts altres llocs de Catalunya, la societat Sedó comunicava

594 Butlletí Oficial de la Generalitat, 1 de juliol de 1934, núm. 182, p. 5.

que no s'havia presentat a les oficines de l'empresa cap contra-
mestre afiliat al Sindicat Ràdium i que no estaven disposats a
reintegrar-se a la feina. Com escriu S. Bengoechea, «no van en-
trar a la feina perquè els patrons no acceptaven l'exigència de
prescindir del personal nou contractat durant la vaga».⁵⁹⁵ Un dia
més tard, però, el 4 de juliol, podem considerar que la vaga ha-
via finalitzat i, tot i que l'ordre del Sr. conseller de Treball espe-
cificava que els patrons havien de reservar les mateixes places
per als contramestres que havien participat en la vaga, el cert
és que a Catalunya molts d'aquests treballadors es van quedar
sense feina. Per la documentació conservada no podem deduir
fefaentment si en el cas d'Esparreguera els contramestres van
patir alguna mena de represàlia, però coneixent la trajectòria
i la política adoptada en altres conflictes anteriors, no seria gens
estrany que es trobessin amb tota mena d'entrebancs per poder
tornar a ocupar els seus antics llocs de treball.

A escala global, aquest conflicte, que s'havia allargat pràcti-
cament durant dos mesos, acabarà amb un fracàs per al sector
dels contramestres i ajudants i reforçarà les postures més intran-
sigents i partidàries d'aplicar la mà dura dins de la patronal.

No tenim informació de cap altra vaga entre finals de 1934
i durant tot l'any 1935 a Esparreguera. És evident que els efec-
tes dels conflictes anteriors, que havien provocat un fort desgast
entre la classe treballadora d'Esparreguera amb nuls o inapreci-
ables èxits per als treballadors, i la duríssima repressió viscuda
a partir dels fets del 6 d'octubre van afectar, entre altres àmbits,
el moviment obrer amb la clausura de nombrosos locals i la de-
tenció de molts dels seus líders sindicals, de manera que se'n va
aconseguir pràcticament la paràlisi.

595 Soledad Bengoechea (2005), p. 141.

L'inici d'una nova etapa política, amb el triomf de l'anomenat Front d'Esquerres a les eleccions del febrer de 1936, va obrir de nou la porta a la represa de les reivindicacions obreres. Esparreguera no va ser una excepció a aquesta norma i entre els mesos de març i juny de 1936 l'agitació social i laboral es va poder tornar a palpar pels carrers de la vila.

El 23 de març de 1936, la gerència de l'empresa Sedó enviava l'escrit següent a l'alcalde d'Esparreguera: «degut a la gran crisi de vendes que estem travessant i a les quantioses existències que tenim emmagatzemades, ens veiem en el desagradable cas d'haver de procedir a una reducció de treball mentre no canviïn les actuals circumstàncies dels mercats. No hem fixat encara, ja que ho farem dintre breus dies, el límit de l'esmentada reducció que com sempre tractarem sigui dintre els límits de les nostres possibilitats econòmiques».⁵⁹⁶ Pocs dies més tard, concretament el dia 28, en un altre escrit adreçat novament a l'alcalde, escriuen: «recibimos su atenta carta que agradecemos [a l'arxiu no ha quedat constància d'aquest escrit al qual l'empresa Sedó fa referència] y desde luego tratamos de reducir el trabajo por ahora solo a dos días por semana [...] hemos comunicado a nuestros obreros que la reducción de trabajo comenzará el próximo 6 de abril».⁵⁹⁷

La reacció dels treballadors a aquest anunci va ser la de convocar una vaga de braços caiguts.⁵⁹⁸ L'1 d'abril, en un telegrama enviat per l'alcalde al Sr. conseller de Treball, l'alcalde informava que «continua la vaga de braços caiguts»; per tant, és fàcil deduir

596 Correspondència 1935-36, AME.

597 Correspondència 1935-36, AME.

598 Els treballadors van continuar anant a la fàbrica, però treballant a un ritme molt més lent de l'habitual.

que aquesta vaga havia començat tan bon punt com l'empresa havia comunicat als treballadors la seva intenció de reduir la jornada laboral i que l'hem d'interpretar com una mesura de pressió davant l'empresa perquè es faci enrere en les seves intencions. El dia 6 d'abril, la direcció de l'empresa al més alt nivell (l'escrit el signa el propi Alfred Sedó) informa que ajorna la posada en marxa d'aquesta mesura fins el proper 20 d'abril a instàncies de la delegació de Treball.

Els dies van passant, i el dia 26, per tant una setmana més tard de la data anunciada pel Sr. Sedó, el propi conseller de Treball, a través d'un telegrama enviat al Sr. Alcalde, diu textualment: «no autoritzeu reducció de treball a les fàbriques de teixits encara que la tinguin anunciada». Dos dies més tard, concretament el 28 d'abril, els obrers de la secció del «cuarto del fil» i el personal de filatura (peonatge) plantejaren una vaga de braços caiguts, però aquesta vegada el motiu de la protesta se centrà en la petició d'un increment salarial, sense fer referència a la reducció de jornada. Per a l'empresa Sedó, es tracta clarament d'una estratègia dirigida a aturar totes les seccions, ja que pel fet de tractar-se d'una secció intermèdia acabaria afectant la totalitat de la filatura i el tissatge.

El 6 de maig, el director general de Treball dictava una ordre que en la seva part dispositiva deia el següent: «autoritzar a la casa L.A. Sedó en cta d'Esparreguera, per establir en la seva fàbrica de teixits d'aquella població un règim de treball de 4 dies per setmana per permeti l'ocupació de tots els obrers. Aquest règim s'autoritza per un termini que s'acabarà el dia 27 de juny, passat el qual si la casa no pot normalitzar el treball deurà sol·licitar una nova autorització a aquesta Conselleria». Malgrat la publicació d'aquesta instrucció, sabem que l'endemà el conflicte no es podia donar per acabat, segons la comissió dels treballadors, per

«l'incompliment de l'acord convingut i signat entre el delegat del Conseller de Treball, els obrers i el director de la fàbrica Sr. Salvador Piqué». No ens ha arribat el text de l'acord al qual l'anterior frase fa esment, però hem de suposar que era un acord més generós vers els interessos dels treballadors que no pas l'ordre finalment publicada pel director general de Treball i que abans hem transcrit. Finalment, la vaga la podem donar oficialment per acabada el 14 de maig amb la signatura d'un nou acord a tres bandes (Generalitat, empresa i treballadors), en el qual, però, es recollia la permanència de la jornada setmanal reduïda de quatre dies; aquest punt es va mantenir i va continuar vigent fins l'inici de la guerra.